

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы

№ 55 (2516)

ПЯТНІЦА

16

кастрычніка 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ...

Цэна 6 кал.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

КАЛІ ІМЯ ТВАЁ БІБЛІЯТЭКАР...

Артыкул намесніка дырэктара
Дзяржаўнай бібліятэкі БССР
імя У. І. Леніна І. Санковай —
на 4 стар.

ПОЛЬСКІ ПАЭТ ПРА БЕЛАРУСКУЮ ПАЭЗІЮ

Інтэрв'ю з Янам Гушчам чы-
тайце на 4—5 стар.

ЛІТАРАТУРНАЯ ПОМАЛАДЗЬ, ЯЕ СПРАВЫ І КЛОПАТЫ—

пра гэты артыкул С. Гаўрусёва
«Родныя вытокі», змешчаны
на 6 стар.

Лірычныя радкі Р. Тармолы

(7 стар.).

СТАРОНКІ З НОВАЙ АПОВЕСЦІ Л. АРАБЕЙ

(10 стар.).

Кніжная паліца «ЛІМа»

на 8 стар.

Аўтару оперы «ПАВЕЛ КАРЧАГІН»—60 ГАДОЎ

Артыкул народнага артыста
СССР Я. Цікоцкага пра жыццё-
вы і творчы шлях П. Падкавы-
рава чытайце на 11 стар.

АБ ПОШУКАХ ЗАБЫТЫХ СКАРБАЎ

расказвае літаратуразнаўца
А. Мальдзіс (12—13 стар.).

Адажыю з другога акта балета С. Пракоф'ева «Рамэо і Джульета». Джульета —
заслужаная артыстка РСФСР К. Малышава, Рамэо—Я. Паўловіч. (Нарыс пра балерыну
Клару Малышаву чытайце на 5-й старонцы).

ПАЛЯШАЦЬ РАБОТУ МУЗЕЯЎ

У пастаяннай камісіі па культурна-асветнай рабоце Вярхоўнага Савета БССР

Пад старшынствам дэпутата А. А. Бембеля адбылося пасяджэнне пастаяннай камісіі па культурна-асветнай рабоце Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Разглядаюцца пытанне аб стане работы музеяў рэспублікі па камуністычным выхаванні насельніцтва. З паведамленнем выступіў намеснік міністра культуры БССР А. М. Ванішкі. Садакалад зрабіў дэпутат У. У. Алоўнікаў.

Камісія адзначыла, што музейні праведзена значная налітка-выхавачая і навукова-асветная работа сярод працоўных, навучэнцкай моладзі і іншых слабаў насельніцтва. У перыяд падрыхтоўкі да ленинскага юбілею яны напоўнілі свае экспазіцыі дакументамі ў арыгінале, фатаграфіямі і рэчывымі матэрыяламі аб жыцці і дзейнасці У. І. Ленина, аб яго ролі ў стварэнні партыі, падрыхтоўцы і правядзенні Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Сабраны вялікі матэрыял аб нашых земляках, якія актыўна ўдзельнічалі ў барацьбе за ўстаўленне і ўмацаванне савецкай улады ў Беларусі.

Шырока адлюстраваны ў экспазіцыях музеяў геральдычныя падзеі Беларускага народа ў гады грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. На гэтых матэрыялах праводзіцца вялікая выхавачая работа.

У многіх музеях сталі традыцыйнымі сустрэчы з вэтэранамі партыі, рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, партызанамі-надпольшчыкамі, з Героямі Саветаў і Героямі Сацыялістычнай Працы; праводзіцца пісьменскія зборы, прыёмы ў камсамол і піянеры, урачыстае ўручэнне камсамольскіх білетаў.

Значнае месца ў рабоце музеяў займае пашырэнне ведаў аб прыродных рэсурсах рэспублікі, іх асваенні і рацыянальным выкарыстанні.

З кожным годам расце наведванне музеяў. За мінулы

год колькасць наведвальнікаў складала больш 6 мільянаў чалавек — жыхароў Беларусі, іншых рэспублік і зарубежных гасцей. Музеі пачалі шыроў ужываць сучасныя тэхнічныя сродкі прапаганды — кінаўстаноўкі, дыяпраектары, магнітафоны, відэаіскосы, фільмаскопы.

Разам з тым камісія ўсталявала шэраг недахопаў у рабоце музеяў па камуністычным выхаванні насельніцтва. У экспазіцыях некалькіх з іх слаба раскрыта трыумф ленинскай нацыянальнай палітыкі, дружба народаў нашай краіны, брацкая ўзаемадапамога, інтэрнацыянальныя сувязі. Недастаткова адлюстравана эканамічная і культурная пераўтварэнні ў вёсцы, ажыццэўленыя за гады савецкай улады, поспехі працоўных у выкананні народнагаспадарчых планаў.

У выхавачай і культурна-асветнай рабоце з насельніцтвам слаба выкарыстоўваюцца такія формы, як правядзенне гутарак і лекцый, арганізацыя выставак непасрэдна на прадпрыемствах, у навучальных установах, калгасах і саўгасах.

У асобных музеях недавальніўча пастаўлены ўлік і захоўванне экспанатаў, адсутнічаюць перспектывныя планы зборнай работы. У экспазіцыях пераважаюць дакументальныя матэрыялы, фатаграфіі, фотакопіі і вельмі мала аб'ёмных экспанатаў. Невысокі мастацкі ўзровень асобных экспазіцый.

Камісія таксама адзначыла, што выканаўчы камітэты мясцовых Саветаў дэпутатаў працоўных не ўдзяляюць яшчэ належнай увагі рабоце музеяў, утрыманню памяшканняў, забеспячэнню іх неабходнай мэбляй і матэрыяламі.

У спрэчках выступілі дэпутаты Р. Р. Шырма, Ф. М. Райкоў, Е. В. Касарубскі, А. А. Куляшоў, З. Ф. Стома, Л. А. Зялінская.

Па абмеркаваным пытанні камісія прыняла адпаведную пастанову. (БЕЛТА).

ПАДАРУНАК ЛАТЫШСКИХ КІНЕМАТАГРАФІСТАЎ

Брэст і Ліепая... Бітвы ля сцен прыбужскай крэпасці і на вуліцах прыбалтыйскага горада сталі прыкладам мужнасці. Ліепая справядліва называюць сястрой Брэста. Вось чаму фільм, які расказвае пра абарону Ліепая, — адзін з яркіх эпізодаў пачатку Вялікай Айчыннай вайны, па праве заняў ганаровае месца сярод іншых кінастужак у музеі абароны Брэсцкай цытадэлі. Гэты хваляючы кінарасказ перададзены нядаўна ў падарунак музею Камітэтам па кінематаграфіі пры Савета Міністраў Латвійскай ССР.

Фільм створаны на Рыжскай кінастудыі. Расказ аб стойкасці абарон-

цаў Ліепая вядзе аўтар сцэнарыя лаўрэат Ленінскай прэміі пісьменнік Сяргей Сяргеевіч Смірноў.

У кінафільме выступаюць з успамінамі жывыя абаронцы горада. У кадрах, прысвечаных урачыстасцям у гонар 25-годдзя абароны Ліепая, гледчы ўбачаць дэлегацыю Брэста, асобныя эпізоды новай стужкі ўзяты з трафейнай нямецкай кінахронікі.

Цяпер шматлікія госці Брэста змогуць убачыць і кінастужку пра ратны подзвіг абаронцаў Ліепая, які ўпісали слаўную старонку ў гісторыю Вялікай Айчыннай вайны.

А. БЛЯХЕР.

ПЕРАМОЖЦЫ ў СЕСАЮЗНАГА АГЛЯДУ

Цэнтральны савет народных універсітэтаў падвёў вынікі Усесаюзнага агляду гэтых грамадскіх навучальных устаноў, які праводзіўся ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Ленина.

У рэспубліканскім таварыстве «Веды» нашаму карэспандэнту расказалі:

Вынікі агляду сведчаць аб вялікай папулярнасці народных універсітэтаў сярод насельніцтва гарадоў і вёсак. Дастаткова сказаць, што цяпер у нашай рэспубліцы дзейнічае 1847 такіх навучальных устаноў і іх філіялаў, у тым ліку 161 універсітэт культуры. У іх займаюцца больш як 200 тысяч чалавек.

Толькі ў гэтым годзе ў нас адкрыта 56 ленинскіх народных універсітэтаў і 24 філіялы.

Цэнтральны савет прызнаў лепшымі ў Беларусі 29 народных універсітэтаў, у тым ліку тры універсітэты культуры — Гомельскі, Вігосаўскі і народны універсітэт музычных ведаў калгаса «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна.

Пераможцы Усесаюзнага ленинскага агляду адзначаны ганаровымі граматамі, дыпламамі і грашовымі прэміямі.

Ганаровымі граматамі адзначаны таксама Рэспубліканскі і Мінскі абласны саветы народных універсітэтаў.

ад пятніцы да пятніцы

У канцэртнай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбылося першае ў Мінску канцэртнае выкананне аднаактовай оперы венгерскага кампазітара Бэлы Бартака «У замку герцага Сіня Барда». Партыі выконвалі лаўрэат Усесаюзнага конкурсу вакалістаў Інеса Адзіноца і саліст філармоніі Сяргей Выдрын у суправаджэнні Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР (дырыжор — заслужаны артыст БССР Віталій Катаў).

На адмыку: Т. Адзіноца (Юдыф) і С. Выдрын (герцог Сіня Барда).

Фота М. РУБІНШТЭЙНА.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ДАТЭРМІНОВА

завяршылі выкананне пяцігадовага плана па рэалізацыі таварнай прадукцыі работнікі паліграфічнай прамысловасці Міншчыны. З пачатку пяцігодкі прадпрыемствы паліграфіі далі звыш задання больш як на чатыры мільёны рублёў друкаванай прадукцыі.

Да канца года яе будзе выпушчана дадаткова яшчэ амаль на 250 тысяч рублёў.

...АДБЫЛАСЯ

сесія Нясвіжскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных, якая разгледзела пытанні па-

ляпшэння дзейнасці культурна-асветных устаноў. З дакладамі на сесіі выступілі загадчык аддзела культуры райвыканкома В. Кандыбовіч і старшыня пастаянна дзеючай камісіі па культуры і народнай асветы Л. Васюкова.

Загадчыкі клубаў, бібліятэк, кінаатэатраў і іншых устаноў культуры абмяняліся вопытам работы.

...АДКРЫўСЯ

новы клуб аматараў народнай песні «Крыніца» пры Палацы культуры Мінскага трактарнага завода. Яго шматлікія члены будуць збіраць і запісваць беларускую вусную народ-

ную творчасць, наладжваюць этнаграфічныя канцэрты.

Заняткі ў клубе запрошаныя вясці пісьменнікі, вучоныя-этнографы, артысты, кампазітары.

...У КРАІНУ СЮМІ

адпраўлена вялікая партыя сувеніраў, зробленых брэсцкімі ўмельцамі. Сярод іх — інкруставанае пано «Юрась і Мальвіна», прыгожыя лялькі «Лявоніха», «Альбігет», «Агата», «Якім Сарока».

Толькі сёлета брэсцкія майстры прыкладнога мастацтва асвоілі вытворчасць 50 сувенірных напінак.

...ПЛЕНУМ

камісіі па мастацтвазнаўстве, крытыцы і друку пры праўленні Саюза мастакоў СССР адбыўся 15—16 кастрычніка ў Мінску. Пленум абмеркаваў пытанне аб савецкім мастацтвазнаўстве і крытыцы на сучасным этапе.

У яго рабоце прынялі ўдзел прадстаўнікі Саюза мастакоў СССР і братніх рэспублік.

...ЛАўРЭЗАТ

Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады, які праходзіў у Маскве з 5 па 13 кастрычніка, стаў вакальна-інструментальны ансамбль Беларускай дзяржаўнай філармоніі «Песняры» пад мастацкім кіраўніцтвам У. Мулявіна.

Гэты эстрадны калектыў рашэннем журы ўдасцелены другой прэміяй, а яго ўдзельнікі — У. Сісевіч, Л. Тышко, В. Яцкін, В. Мулявін, А. Дзямешка, В. Бадзьяраў і В. Гурдзізьяне атрымалі дыпламы лаўрэатаў.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ВЫМАГАЕШ ПАШАНЫ— ШАНУЙ САМ!

Ва ўсіх відах мастацтва ёсць людзі, якія робяць першымі «ацэншчыкамі» твораў — гэта рэжысёры, якім даручаюць ставіць вашу п'есу або сцэнарыі, рэдактары, рэцэнзенты выдавецтва. Яны маюць права і абавязаны гаварыць аўтару ці акцёру прынцыпова сумленныя словы пра сапраўдныя здабыткі і пралікі. Больш таго — ім дадзена і права настойваць на папраўках, якія неабходна ўнесці ў твор, каб ён найбольш поўна раскрыўся задууму.

Гэтым правам трэба ўмець карыстацца. Паграбуючы ад аўтара ці выканаўцы, каб той паважна тваю думку, ты і сам павінен шанаваць яго. А ці заўсёды так бывае!

Атрыса атрымала гадоўную ролю ў класічнай трагедыі. Гэта той выпадак, калі адбываецца значная падзея, калі явай робіцца мара пра вобраз такога маштаба. А рэжысёр дае ёй гэты ролі з вялікімі «памаркамі», адтуль выкрслены маналогі, рэплікі, з якімі папярэдне атрыса літаральна зрадналася. Чаму! Навошта такая стрыжка ролі! Рэжысёру варта было б прыслухацца да думкі атрысы, а ён сцвярджае, быццам у адным выпадку вырасліў (з Шылера!) рэлігійны фанатызм, у другім — «непатрэбныя» рэтраспекцыі, звязаныя з каханнем. І яго заява гучыць як быццам і пераканаўча. На сцэне выканаўца ролі спрабуе абгрунтаваць гэныя «рыўкі» ва ўнутраным развіцці вобраза, пакутуе, працуе пад прымусам. А што калі б рэжысёр прыслухаўся да яе і нешта сапраўды істотнае для ролі захаваў так, як напісаў калісьці Шылер! Хай бы толькі на адзін ці два спектаклі дазволіў гучаць маналог, дзе яму мроіцца фанатызм ці непатрэбная рэтраспекцыя, а потым узважыў, ці правільна ён рабіў, калі чырвоным алоўкам крэсліў класічны тэкст. А гэта, акрамя павагі да Шылера, было б правай пашанай да творчай думкі атрысы, не заўсёды ж скільнай памяляцца...

Рэжысёр і рэдактар фільма прачыталі літаратурны сцэнарыі дакументальнага фільма. Яны яшчэ не пазнаёмліліся з героем — з пастухом, скажам, ці з машыністам, але аўтар ўжо выказваюць амаль катэгарычныя пажаданні. «Добра будзе, калі ў гэтым месяцы машыніст зойдзе ў бібліятэку і спытае Шалахава...» Дарма аўтар настойвае, што яго герой заўзяты «балельшчык» футбола, што чытанне кніжак — не яго «хобі», што гэта зусім не перашкаджае яму быць сапраўдным чалавекам і на вытворчасці, і ў грамадскіх паводзінах, і ў быццё. Рацыянальна надуманае, «кабінетнае» патрабаванне абгрунтаваецца, і ад аўтара патрабуюць, каб ён... шанаваў рэдактуру. А ці не лепш у такіх выпадках з пашанай ставіцца да аўтара! Лепш, вядома...

А калі акцёр ці аўтар настойвае на сваім «бачанні» тэксту і вобраза, бывае, яму скажуць і крыўдныя словы: маўляў, і больш таленавітыя за вас прыслухоўваюцца, а вам і Бог не казвае... А так нельга! Ніхто не мае права лічыць сябе ў мастацтве вышэйшай інстанцыяй і выносіць канчатковы прысуд твору, над якім працуе мастак. Давайце парадзі, падказвайце цікавыя і мэтазгодныя прыёмы ажыццяўлення задумы, вядзіце за сабой аўтара, толькі абавязкова пры гэтым лічыцеся з ім, з яго творчымі перакананнямі.

Не, кампрамісы не патрэбны! Калі бачыш, што рукапіс не адпавядае высокім патрабаванням, што сцэнарыі павярхоўны, што ролю акцёр не вывучыў і, як кажуць, не вынасіў у душы, адмаўляюцца супрацоўнічаць з ім. Не стаўце пасрэдных п'ес і не аддавайце адказныя ролі гультаям і прыстасаванцам. Рахунак і прынцыпова пазіцыя ў такіх выпадках паслужыць справа выхавання мастака, будзе яму ўрокам на будучае. Затое тады, калі маеце справу з сапраўдным талентам, аберагайце свае адносіны з ім ад іржы канцылярызму. Гэта чужое творчасці. Плену так не дасягаюць.

Сапраўдны талент умее прыслухоўвацца да абгрунтаваных парад. Асабліва, калі яны даюцца з пашанай да мастака. Міхаіл Шалахаў прыняў некалькі сотняў заўваг рэдактара «Ціхага Дона» Ю. Лукіна, Іван Мележ назаўсёды захаваў творчую ўдзячнасць Аляксандру Фадзееву за тыя парадзі, якія той выказаў яму да «Мінскага напрамку», Глеб Глебаў заўжды падкрэсліваў, што яго Тулага стаў такім, а не іншым вобразам у камедыі «Хто смеяцца апошнім», бо ён ляліў яго пад наглядом далікатна патрабавальнага мхатаўца Іосіфа Раеўскага, а сцэнічны рэдакцыя «Канстанціна Заслонава» Аркадзя Маўзона нараджалася пры зацякаўленых і шырых адносінах рэжысёра Кастуся Саннікава да першапачатковага варыянта драмы...

Дамагацца, каб мастацтва стваралася ў атмасферы таварыскай павагі ўсіх, хто стаіць на пачатку шляху рамана, фільма, спектакля, — гэта павінна кіраваць намі. Толькі так спрыяюць з'яўленню творча самастойных і вывераных ва ўсіх адносінах твораў літаратуры і тэатра, кіно і музыкі.

Чалавек Працы і Літаратура

Чалавек працы! Яму найвышэйшая пашана ў нашай краіне. У традыцыйна савецкай літаратуры, заснаванай на маральна-этычным рэалізму, — асабліва пільная ўвага да рабочага чалавека.

Менавіта задачам літаратуры ў адлюстраванні жыцця і працоўнай дзейнасці рабочага класа на сучасным этапе быў прысвечаны адкрыты партыйны сход Саюза пісьменнікаў Беларусі і калектыву завода аўтаматычных ліній, які адбыўся 13 кастрычніка на гэтым заводзе. З дакладам «Чалавек працы і літаратура» выступіў Уладзімір Юрэвіч.

Каб дазваляў час, можна весці доўгі пералік твораў, якія складаюць залаты фонд савецкай літаратуры і адлюстроўваюць непараўнаны ні з чым працоўны подзвіг рабочага чалавека, — гаворыць дакладчык. Ён называе імёны пісьменнікаў, якія ў сваіх творах аб чалавеку індустрыяльнай працы ставілі вельмі сур'ёзныя маральна-этычныя праблемы, у якіх кантравалася духоўная атмасфера пэўнага часу. Сярод іх — беларускія пісьменнікі М. Лынькоў, Н. Броўка, Хв. Шынклер, Э. Самуйленак, А. Александровіч, Р. Кобец, І. Гурскі, Я. Скрыган, М. Паслядовіч, А. Кулакоўскі, І. Грамовіч, Ул. Карпаў, Р. Сабалецка.

Не ўсе творы гэтых пісьменнікаў раўнацэнныя, не ўсе сёння чытаюцца так, як чыталіся некалі, заўважае Ул. Юрэвіч, але бяспрэчна адно: вельмі нямногія з сучасных твораў аб рабочым класе могуць параўнацца з ім па сваёй сучаснасці эпосе, па імператыве, па ўплыве на цэлыя пакаленні чытачоў.

Чытаючы многія кнігі апошняга часу пра рабочы клас, гаворыць дакладчык, не можаш пазбавіцца ўражання, што часам не жыццёвы матэрыял кладзецца на старонкі аповесці, рамана, нарыса, а самі аўтары «робяць» гэты матэрыял, «канструююць» характары і абставіны, у якіх гэтыя характары павінны дзейнічаць. Гэта здарэцца таму, што больш інтэнсіўнымі сталі працэсы грамадскага жыцця, незвычайна ўскладніліся вытворчыя абставіны, а да вывучэння іх мы падыходзім са старымі меркамі. Зрушэння ж усталяванага ўяўлення пра завод, пра якасна новыя ўзаемаадносіны паміж людзьмі ў калектыве, між асобай і калектывам накуль што не адбылося.

Далей дакладчык гаворыць пра тое, што беларуская літаратура заявіла аб сваёй сталасці, аб сваім творчым росквіце толькі ў творах, у якіх адлюстраваны людзі ўскілі на позніх этапах яе сацыяльных пераўтварэнняў, а таксама творах, у якіх паказаны паўсю глыбіню патрыятызм — народных мас у Вялікай Айчыннай вайне, а востра традыцыйна паказана чалавек індустрыяльнай працы, які глядаюць падчас вельмі слаба азначанымі на літаратурнай карце рэспублікі.

Але пельга сцвярджаць, зазначае прамоўца, што наша літаратура не адлюстроўвае чалавека на фронце стваральнай працы. Есць у нас пэўныя здабыткі і ў паказе сённяшняга рабочага. У пазіі — гэта паэма А. Русецкага «Яго Вялікасць», дзе аўтар даследуе чалавека, нашага сучасніка, на фоне гісторыі. Не без поспеху выдзяляе сваё традыцыйнае захаванне рабочым класам паэт В. Спрычан, які прышоў у літаратуру з кавальскага цэху. У прозе трэба назваць чатырох членаў эпопеі У. Карпава, апавесці А. Кулакоўскага «Тут я жыў»,

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА СХОДУ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР І КАЛЕКТИВУ ЗАВОДА АўТАМАТИЧНЫХ ЛІНІЙ

«Расце мята пад акном» і яго цыкл «Салігорскія эцюды», дзе пісьменнік выявіў страсную зацікаўленасць маральным зместам чалавечай працы. Ці ўзяць, напрыклад, Алеся Савіцкага. Ён і пачынаў, можна сказаць, свой шлях у літаратуры з апавесці «Кедры глядзяць на мора» — пра стваральную дзейнасць савецкага чалавека на Ангара, а потым былі творы — «Жанчына», «Самы высокі паверх», напісаныя зноў-такі на матэрыяле з жыцця людзей рабочых прафесій, што звязалі свой лёс з нараджэннем новага індустрыяльнага горада — Наваполацка. І вось, нарэшце, дакументальны апавесць «Сталевары» — пра сталевара Мінскага аўтаматэльнага завода, Героя Сацыялістычнай Працы І. Варашкіна. Прыгадвае таксама дакладчык і В. Мысліўца, які аўтара дакументальных нарысаў пра людзей працы.

Ул. Юрэвіч гаворыць, што колькасны пералік твораў, напісаных на тую ці іншую тэму, — гэта як на прадырстве «ілан па вале» — стварае толькі бачнасць літаратурнага дастатку. Ён падкрэслівае:

— Калі мы да твораў, што закранюць сферу індустрыяльнай працы, будзем падыходзіць з адной магчымай меркай — ці паказаны ў творы рабочы клас у яго гістарычнай ролі пераўтваральніка свету, тады знікнуць малалічынныя размовы пра размежаванне тэм у літаратуры. Звяртаючыся да жыцця завода, фабрыкі, будоўлі, пісьменнік павінен ставіць сабе звышзадачу: адлюстраванне быцця ўсяго грамадства ў асноўных істотных яго правах.

Між тым мы і сёння сустракаемся з творами, дзе жыццё прадырства паказана навярхоўна, які сур'ёзныя незвычайныя здарэнні, дзе толькі і бачыш аварыі і штурмы, аўралы, пажары і паводкі. Сёння грамадскае, а не адміністрацыйнае ўздзеянне на чалавека становіцца ўсё больш улічывай сілай, якая актыўна ўмяшчаецца ў працэсы вытворчага жыцця. Паярхоўнае ж веданне вытворчасці прыводзіць да перанасычанасці твора тэхнічнымі тэрмінамі, апісаннямі, дэталізаванымі вытворчымі працэсамі. На жаль, тэхнічная аргументацыя паводзі чалавека на вытворчасці часам засмактвае, як дрыгва, не толькі працаўнікаў, але і паэтаў.

Будзьдзёры — маталоды,
Саларка — рудая кроў,
Лес, што спынуць пад корань,
Як раней быў зарод.

Давайце не будзем цешыць себе думкай, гаворыць прамоўца, што мы ствараем такім чынам непаўторныя па сіле мастацкага ўздзеяння на чытача вобразы нашага часу. Чытач не церпіць у мастацкіх творах агульных мясцін і дабрадушнай замілаванасці.

Перш, чым уносіць героя на маральны п'едэстал, варта было б асэнсаваць яго сацыяльна, у сувязях з грамадствам, выявіць тэндэнцыю вобраза, — працягвае дакладчык. — Чытаючы новыя творы аб людзях працы, увесць час чакаеш выхаду герояў за межы сваёй прафесіі — у вялікае жыццё, чакаеш іх меркаванняў пра час, пра сябе, а не банальных септэнцый. І калі ўжо аўтар паставіў якаснае пытанне, завёў гаворку, дык не спыняйся на палавіне дарогі, не замоўчай канфлікт, не ўцякай ад спрэчкі. Спыйніся, замоўчыш, уцячэш — значыць, знізіш тону мараль-

нага, духоўнага жыцця. А мы павінны пісаць толькі дзеля таго, каб гэты тонус быў высокім, адпаведным грандыёзнасці тых задач, якія ставіць перад намі грамадства, партыя. Толькі праз глыбокае даследаванне працэсаў сучаснага працоўнага жыцця, у якім нараджаюцца і ўсталяваюцца адносіны паміж людзьмі, можа быць створаны буйны характар рабочага чалавека, інжынера-канструктара, кіраўніка вытворчасці.

А пачынаць гэтак даследаванне варта з разведкі — разведкі праблем, тыпаў, характараў, што ў літаратуры, у журналістыцы ўскладацца на плечы самых мабільных жанраў — нарысаў, эса. За нарыс аб рабочым класе, аб людзях тэхнічнага прагрэсу нам трэба брацца сёння ж, неадкладна. Грамадства, каб яно нармальна развілася, павінна мець праўдзівую, вычарпальную інфармацыю пра сябе і, найперш, інфармацыю мастацкую, увасобленую ў яркія, здольныя закрываць душу вобразы. Стварыць яркія вобразы нашага часу, раскрыць характары сённяшняга дня — значыць стымуляваць і далейшыя гаспадарчыя пераўтварэнні, новыя сацыяльныя зрухі. Справа — чалавек — справа — гэта не зачараванае кола, якімі яны выглядаюць у капіталістычным свеце, гэта тая самая спіраль, што сімвалізуе грамадскае жыццё дзяржавы сацыялізма. Ад ніжэйшага да вышэйшага — вось наш дэвіз. І для нарыса, для публіцыстыкі тут неабмежаванае кола дзейнасці.

Што хацелася б здзейсніць на першым часе, гаворыць у заключэнне Ул. Юрэвіч, каб наша размова не засталася толькі гаворкай, каб XXIV з'езд нашай партыі мы адзначылі новымі справамі!

Па-першае, хочацца, каб сённяшнія сустрачкі пісьменнікаў і людзей вытворчасці з'явіліся той падвалінай, на якой вырастае б, вянец за вялічым, шчырае супрацоўніцтва пісьменніка і рабочага чалавека.

Па-другое, нам сёння варта выпрацаваць меры па далейшым умацаванні сувязяў і кантактаў з калектывам завода. У гэтым зручку — вялікае поле дзейнасці. Тут і дапамога заводскім літаратарам-пачаткоўцам, сумесня чытацкія канферэнцыі, дапамога ў напісанні гісторыі завода і г. д. Толькі шчыра кантактуючыся на дзелавой аснове, мы здолеем унесці адчувальны ўклад у літаратуру аб чалавеку працы. І нікому з нас не павіна мільгаецца яскрава, велічная і заўсёды новая карціна — ручайнік людзей, што, сыходзячыся з розных кірункаў, утвараюць ля заводскай праходной магутную шырокую плынь. Гледзячы на гэтую карціну, мы будзем яшчэ больш гарнарыцца чалавекам — творцам, працаўніком, будаўніком.

Мы з вялікай павагай адносімся да пісьменнікаў, радуемся вашым поспехам, засмучаемся вашымі няўдачамі, — сказала, выступаючы ў спрэчках, намеснік сакратара партыйнага камітэта завода аўтаматычных ліній М. Антонава. — Садружнасць, шчырыя кантакты беларускіх пісьменнікаў і калектыву завода толькі распачынаюцца, але ўжо яны прынеслі нарысы як для пісьменнікаў, так і для нас. Мы будзем заўсёды гатовы ў любы час назваць вас з тымі задачамі і праблемамі, якія вырашаюцца зараз у нас на вытворчасці. А задачы і праблемы ў нас вялікія і адказныя. Мы чакаем пісьменнікага слова ў справе даследавання і вырашэння праблемы выхавання маладой змены рабочага класа і павышэння грамадскай актыўнасці ўсіх працаўнікоў.

М. Антонава гаворыць таксама пра неабходнасць дапамогі з боку Саюза пісьменнікаў калектыву завода ў напісанні гісторыі завода, стварэнні дакументальных фільмаў, правядзенні чытацкіх канферэнцый па літаратурных творах, заклікае пісьменнікаў шчасцей быць непасрэдна там, дзе вырашаецца лёс агульнага поспеху — у цэхах, зменах, брыгадах.

Шліп Пестрак у сваім выступленні гаворыць пра тую змену, якая адбываецца зараз не толькі на вытворчасці, але і ў самой псіхалогіі сённяшняга рабочага. На яго думку, пісьменнікі не могуць часам глыбока разабрацца ў складанай структуры сучаснай вытворчасці таму, што, як правіла, яны паходзяць з сялянскага асяроддзя і больш знітаваны з вёскай, чым з горадам. Пераадолець гэтыя цяжкасці можна толькі глыбокім і грунтоўным вывучэннем складаных змен у гаспадар-

стве, якія нясе навукова-тэхнічная рэвалюцыя.

У апошні час Саюз пісьменнікаў БССР шмат увагі аддае даследаванню і вывучэнню вялікай і вельмі важнай праблемы: як праўдзівая і якавоўная адлюстраванне ў мастацкіх вобразах рухаючую сілу нашага часу — працоўнага чалавека, — сказаў у сваім выступленні майстар завода Л. Багатыроў. — Я памятаю, што вясной гэтага года ў Саюзе пісьменнікаў адбылася канферэнцыя на гэтую тэму, у якой прынялі ўдзел прадстаўнікі шмат якіх рэспублік нашай краіны. Спраўды, праблема «чалавек і вытворчасць» не знайшла яшчэ глыбокага мастацкага адлюстравання ў нашай літаратуры. Пісаць аб працоўным чалавеку, яго месцы ў калектыве, яго светапоглядзе вельмі складана. Тут ужо гаварылі, што сённяшні рабочы — чалавек высокай адукацыі і тонкага майстэрства. Мушу яшчэ дадаць: і з ведамі інжынера. Вось прыклад: адзін толькі стругальшчык Леанід Патаповіч укараніў на сваім участку больш 120 рацпрапаў, а колькі за гэтай лічбай канфліктаў, сутыкненняў, перажыванняў, якія так неабходна ведаць пісьменніку, што бярэцца пісаць на рабочую тэматыку!

Інжынер завода і прапагандыст гуртка палітасветы Р. Кандзізбрат адзначыла, што сучасны завод — гэта складаны арганізм і ў вытворчых адносінах, і па ўзаемаадносінах, якія складаюцца між людзьмі ў працэсе вытворчасці. Шмат шляхоў вывучэння чалавека-працаўніка, гаворыць яна, але адзін найбольш эфектыўны — гэта непасрэднае знаёмства з ім, шчыры кантакт, задушэўная гутарка.

Яна таксама выказала трывогу ад таго, што ў рабочых калектывах яшчэ недастаткова прапагандуецца мастацкая літаратура, лепшыя яе здабыткі, што ў выбары кніг чытачамі пануе элемент выпадковасці.

Недахопы літаратуры ў асяяленні чалавека працы выкліканы многімі прычынамі. — сказаў у сваім выступленні Сцяпан Гаўрусёў. — Адной з іх я лічу тое, што мы ў нейкай ступені разгубіліся перад інтэнсіўным напорам навукова-тэхнічнай рэвалюцыі. Таму лічу вельмі слушнай думку Ул. Юрэвіча, што каб паспяхова справіцца з пастаўленымі задачамі, трэба пачынаць з меншага — з нарысаў пра канкрэтных людзей. А ў янім аспекце будзе яны напісаны — гэта справа мастаца, кожны пісьменнік індывідуальна можа знайсці блізкаю яму тэму.

Адначасова вялікую ролю нарыса для разведкі буйных тэм і канфліктаў, В. Мыслівец гаворыць пра ролі літаратурных твораў у выхаванні моладзі, пра дапамогу, якую павінен аказваць Саюз пісьменнікаў заводскім літаратарам-пачаткоўцам.

А. Русецкі, гаворачы пра стан сучаснай літаратуры аб рабочым класе, выказаў шмат цікавых думак. У пыватнасці, ён сказаў, што ў пісьменнікаў, якія нішчэ на рабочую тэматыку, з поля зроку чамусьці выпадае адна вельмі важная характэрная рыса рабочага класа нашай рэспублікі — яго маладосць. Наш рабочы клас — гэта ў пераважнай большасці дзевяціспяці, — значыць прамоўца. — Цікава паглядзець, даследаваць, асэнсаваць, як чалавек, які вырас у вёсцы, паводзіць сябе ў гарадскім асяроддзі, якія ў сувязі з гэтым у яго маральна-этычныя набыткі і страты?

Ролі пісьменніцкай арганізацыі ў выхаванні літаратураў з асяроддзя таленавітай рабочай моладзі прысвяціла сваё выступленне Е. Лось.

Сённяшняя наша размова на сумесным партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў і калектыву завода аўтаматэльных ліній — гэта, па сутнасці, працяг нашых ранейшых гаворак на тэму «Пісьменнік і рабочы клас» — сказаў у заключэнне А. Кулакоўскі. — Тое, што пісьменнікі сумесна з рабочымі, тэхнікамі, інжынерамі сёння абмяркоўваюць надзвычайна пытанні развіцця нашай літаратуры — яскравае сведчанне нашай агульнай занепакоенасці станам літаратуры на рабочую тэматыку. Мы і далей будзем шукаць і выкарыстоўваць дзейсныя формы садружнасці пісьменнікаў з працаўнікамі вытворчасці. Безумоўна, гэта будзе спрыяць вырашэнню тых задач, дзеля абмеркавання якіх мы і сабраліся разам.

Сход аднадушна прыняў дагавор сацыялістычнай садружнасці паміж калектывамі завода аўтаматэльных ліній і Саюзам пісьменнікаў БССР.

У адным з цэхуў завода «Гідам» пісьменнікаў была намеснік сакратара партыйнага камітэта М. Антонава.

НЯДАУНА мне давалася гутарыць з дзяўчынай, якая выбрасе сабе будучую прафесію. Прапанавала паступіць на бібліятэчны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута. Яна падумала і адказала: «Вельмі ж нудная работа ў бібліятэцы».

А што сказалі б ёй людзі, якія працуюць у бібліятэках рэспублікі? Упэўнена, большасць з іх былі б не толькі здзіўлены, але і зняважаны. Яны б даказалі, што работа бібліятэкара цяжкая, адказная, але ганаровая і высякародная, як праца настаўніка. Яны здолелі б даказаць.

Творчасць робіць любую работу цікавай. Вось чаму мне хочацца пагаварыць аб творчым пошуку ў бібліятэчнай справе, аб шаблоне і фармалізме, якія, на жаль, ішчы не ўсюды змыты.

Возьмем метадычную і бібліяграфічную работу. Не можна прыраўняць да «п'ямэнніцкай працы». Метадысты і бібліяграфы пішучы кансультацыі, інструкцыйна-метадычныя і бібліяграфічныя матэрыялы, якія дапамагаюць масавым бібліятэкам у рабоце, праводзяць даследаванні, бібліяграфічныя пошукі, выступаюць з дакладамі. Сярод вялікай арміі бібліяграфу і метадыстаў рэспублікі нямаюць людзей, чые імёны шырока вядомыя ў бібліятэчным свеце не толькі рэспублікі, але і краіны. Мне хочацца сказаць некалькі слоў хоць бы аб трох з іх — супрацоўніках Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна.

Ніна Барысаўна Ватацы. Запытаныя пра яе ў любога пісьменніка, спецыяліста, які паглыблена працуе ў галіне беларускай культуры, не гавораць ўжо аб бібліяграфіках рэспублікі і краіны, і вы адгуецца, як ведаюць яе, як цэнна і паважаюць. За што? Яна аўтар цэлага раду буйных работ: «Мастацкая літаратура Савецкай Беларусі (1917—1960 гг.)». Бібліяграфія асобных выданняў», «Беларускае літаратурназнаўства і крытыка», «Беларуская драматургія» і інш. Многа гадоў вядзе серыю бібліяграфічных указальнікаў па творчасці выдатных беларускіх пісьменнікаў Я. Коласа, М. Багдановіча, К. Крапівы, К. Чорнага, П. Глебі, М. Лынькова, Я. Брыля, М. Танка... Я не маю на мэдэ падрабязна выкласці ўсё аб'ём работы, выкананы гэтым нястомным чалавекам, раскажаць аб усіх яе творчых задумах, а іх у яе вельмі многа. Я хачу падкрэсліць, што Ніна Барысаўна заваявала вялікую вядомасць як аўтар цэлага раду работ іменна творчым надыходам да работы. Яна любіць сваю працу. За любую тэму бярацца як творца, жыве гэтай тэмай, ведучы творчы пошукі. Веду ў галіне беларускай літаратуры ў Ніны Барысаўны сапраўды энцыклапедычныя.

Успамінаюцца такое здарэнне. Выдавецтва «Народная асвета» прапанавала Ніне Барысаўне склаці тэкст да альбому для школ пра Максіма Багдановіча Ніна Барысаўна любіць гэтага выдатнага беларускага паэта, многа гадоў сябрае з яго роднымі, сабрала пра яго багаты матэрыял. І вось у пад-

рыхтоўку не толькі тэксту да альбому, але і ілюстрацыйнага матэрыялу яна ўклала столькі душы і фантазіі, што ўвесь альбом стаў кнігай паэзіі, якая не зможы пакінуць аб'явавым ні аднаго школьніка. Працавала яна разам з мастаком. Доўга абдумвалі месца для кожнай ілюстрацыі, кожнай фатаграфіі. Часта ў тыя дні яе бачылі ў выдавецтве.

Калі заканчваецца працоўны дзень, пры выходзе з Дзяржаўнай бібліятэкі можна сустрэць немаладую сур'ёзную жанчыну з вялікай звязкай кніг — Зою Уладзіміраўну Дзяканаву, такога ж энтузіяста бібліятэчнай работы, як

У яе ніколі не было адказу: «не магу», «цяжка». Калі яна патрэбна ў раёне, у сале, калі трэба паехаць з дакладам у сталіцу — зараз жа ў дарогу.

Энтузіяст, які любіць дзяцей, дзіцячую літаратуру, выдатна ведае кнігу і бібліятэчную работу, не-не, ды і прызнаецца ў сваіх засмучэннях. Яе трывожыць, што дзіцячая кніга слаба даходзіць да сяла, што рэспубліканскі кнігагандаль не выконвае заказаў на кнігі саюзных, а іншы раз і беларускіх выдавецтваў, што не вырашана да канца пытанне з камплектаваннем кніжных фондаў школьных біблія-

тэкаў даследаванне выкарыстання рэкамендацыйнай бібліяграфіі ў рабоце масавых бібліятэк, а таксама (ва ўсесаюзным маштабе) даследаванне эфектыўнасці рэкамендацыйнай бібліяграфіі, ажыццяўляецца каардынацыя ў галіне бібліяграфіі буйнейшых навуковых бібліятэк рэспублікі.

Усіх гэтых выдатных работнікаў родніць любоў да бібліятэчнай справы, бясконцы творчы пошук у сталучэнні з велізарнай працавіцасцю, вялікай сціпласцю. А сустракаюцца яшчэ нямаюць метадыстаў і бібліяграфу, якія робяць нібыта ўсё, што ад іх патрабуецца, але фармальна або паспешліва, без любові да яе. У выніку з'яўляецца нецікавы даклад, сухое інструкцыйна-метадычнае пісьмо, якое не краіне бібліятэка-практыка. Не форма бібліятэчнай работы спрыяе творчасці, а веды, глыбокі падыход да яе.

Гавораць аб рабоце буйных бібліятэк, часта можна бачыць, як выпускнікі бібліятэчных інстытутаў ухільваюцца ад камплектавання і апрацоўкі кніг, кнігасховішча. Усіх цягне толькі бібліяграфічная работа, радзей — метадычная і работа з чытачом. А калі ўжо з чытачом, дык абавязкова з «навуковым». Хто ў гэтым вінаваты? Вядзь, у працэсе выкладання выкладчыкі мала звяртаюць увагі на значнасць гэтай работы ў бібліятэках. А калі не будзе ў час набыта патрэбная кніга, не будзе апрацавана, не будзе на навуковай аснове весціся вывучэнне камплектавання і выкарыстання нашых шматтысячных і ўжо некалькімільённых фондаў — не атрымае чытач, у тым ліку і «навуковы», да якога так цягнуцца малады спецыяліст-бібліятэкар, патрэбную кнігу. Адсюль — зніжэнне якасці абслугоўвання чытачоў. Канечне, вінаваты ў гэтым не толькі выкладчыкі, а і мы — работнікі бібліятэк — мала сустракаемся са студэнтамі.

З гэтымі трыма жанчынамі я бачуся кожны дзень на рабоце. А колькі ў нас такіх энтузіястаў у масавых перыферійных бібліятэках! Калі думаю пра іх, прыпамінаюцца загадчыца Дашкаўскай сельскай бібліятэкі Марыя Пятроўна Барадзінская. На яе грудзях ордэн Леніна. А за ордэнам — багатая душа і багатае жыццё. Гэта яе бібліятэка была «першай ластаўкай» у рэспубліцы па бібліятэчным абслугоўванні кожнай калгаснай с/м'і, кожнага чытача. Гэта яна, Барадзінская, у ліку лепшых пятнаццаці бібліятэчных работнікаў была выклікана ў Маскву на ўшанаванне пераможцаў конкурсу газеты «Известия» на лепшую сельскую бібліятэку.

Барадзінская пастаянна шукае тых шляхі, якімі кніга можа прыйсці да чытача, працуе над гэтым разам з праўленнем калгаса, партыйнай арганізацыяй, уцягнула іх у гэту святую справу. Бібліятэчная работа для яе ніколі не была сумнай.

А ўзяць Ігара Аляксеевіча Аляксеевіча — загадчыка Крупскай раённай

I. САНКОВА,
намеснік дырэктара Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна

ПАМІЖ ЧЫТАЧОМ І КНІГАЙ

І Ніна Барысаўна Ватацы. Яна заўсёды з кнігамі. Зразумела, як жа інакш яна зможы пазнаёміцца з велізарным патокам літаратуры, што выдаецца для дзяцей саюзнымі і беларускімі выдавецтвамі? Бо Дзяканавы загадвае ў бібліятэцы сентарам па рабоце з дзецьмі і пакуль сама не пазнаёміцца з кнігай — не ўключыць яе ў тыя метадычныя і бібліяграфічныя матэрыялы, якія распрацоўваюць у дапамогу дзіцячым бібліятэкам. Многа іх складала Зоя Уладзіміраўна. Яна і бібліяграф і метадыст. У 1961 годзе ўпершыню ў гісторыі бібліятэчнай справы Беларусі быў складзены рэкамендацыйны указальнік «Дзіцячая літаратура БССР». Ён быў распаўсюджаны не толькі па дзіцячых бібліятэках рэспублікі, але прапанаваны Міністэрствам асветы БССР для школьных бібліятэк, прынёс неацэнную дапамогу ў рабоце з маленькімі чытачамі. Праз тры гады яна ўжо складала указальнік літаратуры для саміх дзяцей — «Прачытай гэтыя кнігі!». А колькі кансультацый, інструкцыйна-метадычных пісьмаў распрацавала Зоя Уладзіміраўна, колькі дакладаў зрабіла на раённых, гарадскіх, абласных, рэспубліканскіх і ўсесаюзных нарадах і семінарах! У Маскве, Ленінградзе, Мінску...

І — дарогі, дарогі, дарогі... Па гарадах і сёлах Беларусі... Многа іх праклала гэта нястомная жанчына.

тэк. І вось па яе ініцыятыве разам з Міністэрствам асветы праводзіцца вывучэнне камплектавання і стану кніжных фондаў школьных бібліятэк. Па выніках вывучэння прымаецца рашэнне, накіраваных на паліпшэнне камплектавання бібліятэк. Разам з метадыстамі абласных дзіцячых бібліятэк яна даследуе, як выкарыстоўваецца навукова-пазнавальная літаратура вучнямі 5—8 класаў. Робяцца навукова абгрунтаваныя вывады, з якімі яна едзе і выступае на ўсесаюзнай нарадзе, публікуе іх у часопісе «Бібліятэкар». І на гэтым даследаванні не заканчваецца.

Зоя Уладзіміраўна — часты гасць у Саюзе пісьменнікаў. Сюды яе запрашаюць на пасяджэнні секцыі дзіцячай літаратуры. Калі абмяркоўваюцца заказы на літаратуру — яна незамэнны памочнік ЦК ЛКСМБ і іншых арганізацый, якія працуюць з дзецьмі. Гэты чалавек умее працаваць творча, жыць вялікімі клопатамі.

А вось сціплая і нават сарамлівая на першы погляд Аляксандра Паўлаўна Дземчанкава, загадчыца навукова-бібліяграфічнага аддзела нашай бібліятэкі, нязменны рэдактар рэспубліканскага бюлетэня «Новыя кнігі БССР», аўтар цэлага раду бібліяграфічных указальнікаў у галіне рэкамендацыйнай бібліяграфіі. Пад яе кіраўніцтвам на працягу гадоў

ПАЭТЫЧНЫЯ АДВЕДЗІНЫ Ў БЛІЗКІХ...

Інтэр'ю дае Ян ГУШЧА — польскі паэт, крытык, перакладчык

— Інтэр'ю? — Ян Гушча пасміхаецца аднымі толькі вачыма, сочычы за мной пранікліва з-за рагавых акулляр, парывіты ў рухах, эмацыянальны. — У нас з гэтымі інтэр'ю часта бывае, што ад слоў аўтара — ні слова, суцэльнае мастацтва таго, хто бярэ інтэр'ю.

Я заспакойваю, што ніколі і ні ў

кога не браў інтэр'ю, што для мяне закон — дакладнасць, як таго і патрабуе гэты жанр, што інтэр'ю, можа, у мяне і не атрымаецца.

Уласна кажучы, я быў з гэтым чалавекам ужо другі дзень. Сустрэўся з ім напярэдадні ў Саюзе пісьменнікаў. Да гэтага меў пару лістоў ад яго — з Лодзі, перакладаў яго вершы. Адзін з іх называўся «Бульба». Ён спадабаўся не толькі мне, але і Рыгору Барадзіну, бо адначасова ў двух перакладах — у «Малалодзі» і ў «Полымі» — з'явіўся гэты верш: пра сціпласць чалавека-працаўніка, патрыёта, патрыятызм якога вымяраецца не грамавым самаабвяшчэннем, а той непрыкметнай карысцю, што неўзаметку, але ўсім сэрцам, даецца чалавекам народу, айчыне.

Мне здалася, што ў Яну Гушчы, у ім самым жыве падобнае пачуццё сціпласці — не без гонару за зробленае.

Лёс гэтага чалавека складаны і нялёгі. Нарадзіўся над Давіно, у Даісне. Да 1939 года вучыўся ў Віленскім універсітэце. Дваццацігадовым юнаком ён ведаў нашага Максіма Танка, быў малодшым сябрам віленскіх «Жагараў» — гурткоўцаў «ле-

віцовай», як тады гаварылі, літаратурнай групы ў Вільні. Недзе з 1940 года — у Казахстане, у перыяд Вялікай Айчыннай вайны — у арміі, пасля вайны застаецца жыць у Лодзі...

Ян Гушча, не без гонару за тое, што ім помніцца, дэкламуе:

Эх, скручу я дудку!
Такое зайгрыю,
Што ўсім будзе чуцьна
Ад краю да краю!

У кнігарні, разам з перакладамі на беларускую мову паэзіі Адама Міцкевіча, купляе «Малалодзі» Багдановіча (хваляць афармленне) і апошняе, самае поўнае выданне твораў Францішка Багушэвіча.

— Багушэвіча памятаю з маленства. Не, гэта не проста народны — у сэнсе вясковага, сельскага паэта, гэта Паэт увагуле, Паэт з вялікай літары.

У Мінску Ян Гушча ўжо другі раз. Першы раз быў у 1968 годзе. І я проста здзіўляюся, колькі гэты чалавек паспеў зрабіць у прамежку паміж першым і перад другім сваім вяртаннем у край свайго маленства. Ён на сёння сапраўды адзін з самых найпершых паўнамоцных прадстаўнікоў

нашай паэзіі ў Народнай. Польшчы. За гэты час вершы самых розных нашых паэтаў — К. Буйло, П. Броўкі, М. Танка, Я. Пушчы, С. Дзяржы, М. Аўрамчыка, Ул. Караткевіча, Р. Барадзіна, А. Вяцінскага, П. Макаля, Я. Сіпакова, Г. Бурэўкіна, Д. Бічэль-Загнетавай, С. Панізіка, Ж. Янішчыц і іншых перакладзены і надрукаваны Янам Гушчам у польскіх перыядычных выданнях «Асновы», «Адгласы», «Жыцце і мыслі», «Жыцце літэрацке», «Шпількі». У эфіры прагучаў «Квадранс паэтыкі» беларускай паэзіі, падрыхтаваны таксама Янам Гушчам.

Але, відаць, самая прыемная навіна, якой з радасцю дзеліцца польскі паэт, гэта навіна пра анталогію «Вершы беларускія», якая выходзіць у першай палове 1971 года ў Лодзі-нскім выдавецтве. Пяцьдзесят беларускіх паэтаў прадстаўлены ў ёй, трыццаць польскіх паэтаў перакладалі іх. Сярод іх такія вядомыя, як Мацей Юзаф Канановіч, Тадэвуш Хрусялеўскі, Ігар Сікірыцкі. Лодзінскае выдавецтва, якое ўзначальвае вядомы польскі прызакі, аўтар папулярнай аповесці «Свентакшаскі паланез» Весплаў Яжджынскі, увогуле заслугоўвае самых лепшых слоў прызнання. Бо якраз у ім выходзіць неўзабаве і зборнік апазданяў Янкі Брыля, перакладзены М. Ю. Канановічам, і ў яго ж планах — выданне аднатомніка Максіма Багдановіча, які, зноў жа, рыхтуе Ян Гушча.

Ян Гушча — не толькі перакладчык, Гаворым пра Скарыну.

бібліятэкі. Ды ён не толькі клопаціцца аб бібліятэчным абслугоўванні насельніцтва, яго бібліятэка — адна з лепшых па метадычнай рабоце. А яшчэ ёсць у Алексіевіча любімы заняткі: камплектаванне кніжных фондаў сельскіх і прыклубных бібліятэк. На прыклубныя бібліятэкі адпускаюць у два разы менш сродкаў, чым на сельскія. І вось ён адным з першых раціў гэтае пытанне ў раёне, дабіўшыся перамеркавання сродкаў паміж сельскімі і прыклубнымі бібліятэкамі. У выніку чаго прыклубныя бібліятэкі змоглі палепшыць абслугоўванне насельніцтва.

Алексіевіча можна сустрэць у дублетным фондзе Дзяржаўнай бібліятэкі, дзе ён падбірае кнігі для раёна, у калектары, бібліятэках іншых гарадоў, куды трапляе, будучы ў адпачынку або на нарадзе. Ён жыве кнігай, жыве чытачом. Для яго, напэўна, работа ў адзеле кнігасховішча або камплектавання ніколі не была б сумнай, нязначнай. Ён ведае цану кнізе, любіць бібліятэчную работу.

Як многаму могуць навучыць маладога бібліятэкара такія людзі. Асабліва ў абставінах, дзе не злыты да канца шаблон і фармалізм. Бо колькі яшчэ бібліятэкараў, якія не аналізуюць сваёй работы, праводзяць масавыя мерапрыемствы дзеля мерапрыемстваў, чакаюць, калі ім падкажуць «зверху», якія мерапрыемствы правесці, як правесці.

Так, у нас ёсць бібліяграфы і метадысты, якія абавязаны дапамагаць пазавым бібліятэкам у рабоце, павінны даць напрамак, дапамагчы бібліяграфіі. Але гэта адпраўныя моманты. Ён адзін метадыст не зможа даць вычарпальны парадак, бо ў рабоце кожнай бібліятэкі свае спецыфіка: укамплектаванасць літаратурай, на якую ўказваюць метадысты або бібліяграфы, месца, падрыхтаванасць чытачоў, наяўнасць памочнікаў-актывістаў, мясцовай інтэлігенцыі. Улічваючы ўсё гэта, бібліятэкар павінен сам спланаваць работу, зыходзячы з атрыманых матэрыялаў.

Столькі кніг, мастацкіх твораў выходзіць у краіне! Калі ж знаёмішся са справаздачамі або аглядамі работы бібліятэк, дык бачыш, што амалькоўваліся яны чытачамі мала, галоўным чынам тым, па якіх ёсць распрацоўкі рэспубліканскай або абласной бібліятэкі. А ёсць жа кнігі, якія выклікалі вялікую цікавасць чытачоў, аб якіх спрачаюцца, правільна ці не правільна іх разумеюць. У друку публікуюцца рэцэнзіі, а бібліятэкі — у баку, чакаюць распрацовак.

Бібліятэкі з году ў год шукаюць новыя формы масавай работы з чытачом. У гэтай рабоце нельга дапусціць фармалізму, абывакасці. У бібліятэчнай справе месца толькі энтузіястам, людзям творчым. Такое патрабаванне кнігі і чытача. У гэтым і наша радасць — бібліятэкара.

ЯК І ПРА КОЖНУЮ яркую балерыну, пра Клару Малышаву расказаць цяжка: танец перадаецца словам вельмі ж прыблізна. І кожны раз, беручыся за пяро, сумняваешся, ці здолееш раскрыць дух і сутнасць творчасці Клары Малышавай. Шырокі творчы дыяпазон балерыны, і ў кожным спектаклі яна новая, нечаканая, бо няўлоўнымі адценнямі ў руху класічнага і сучаснага танца ўзбагачае вобраз, імкнучыся да заўжды недасягальнай дасканаласці.

...Маленькая і прыгожая жанчына мала гаварыла. І ўсё, што я даведаўся пра яе, — з танца. Там, на сцэне мяне скарыла ўменне балерыны «падыліцца» з партнёрам тым «зарадам» думак і пачуццяў, якія яна назаташвае, рыхтуючы ролю. У дуэтах яна нейкае дазваляе чужая суб'ектнасць, а ў сольных момантах перадае «маналогі» з гранічнай самаўнасцю пластыкі.

Я на рэпетыцыі балета Мінкуса «Дон-Кіхот». Дзесяці разоў танцавала на сцэне К. Малышава партыю Кітры. Яе партнёрамі былі вядомыя танцоўшчыкі В. Постнікаў, М. Барышнікаў, В. Давыдаў. Цяпер рыхтуюцца ўвод новага выканаўцы — В. Саркісяна. Нястомна паўтарае балерына імклівыя фугі, лёгкія скачкі, ляціць па сцэне ў змене плаўных арабескаў і атыццоў — Ч. Малышава непакоіцца за будучы спектакль, за поспех у ім калегі па мастацтве. Зразумела, што з уводам новага саліста мяняецца нешта і ў «малюнку» ўсяго спектакля, і яе партыі. Трэба перабудовацца ўсім. «Вішэчка, ну што табе сказаць такое, каб было лягчэй?» Добрае слова, падтрымка, увага партнёру заўсёды патрэбныя. Клара ведае. І таму працуе — так, працуе! — на рэпетыцыі з поўнай аддачай сіл.

Строгая муза Тэрпсіхора любіць тэлевізійны і працавіты, Клара Малышава з дзевяці гадоў авалодвае азбукай балетнага мастацтва. Смаецца: «Гэта такая азбука, што ого-го! Можа цела... Авалодай ёю!» Выпускніца Пермскага хэраграфічнага вучылішча, яна мае добрую танцавальную тэхніку, блізкаю да стылю слаўтай ленынградскай школы. І ўсё ж штодня ідзе гэты працэс — авалоданне азбукай танца.

Герані Малышавай вельмі розныя характары. Яны і жывуць на балетнай сцэне ў розных эпохах. Вось бліскучая Кітры — плён фантазіі М. Пеціпа і А. Горскага, а побач — пляшчотная і безабаронная Ніна ў «Маскарадзе», пазычанае Джульета, а за ёю — прывабная Ліза ў «Марнай перасцярозе», узнёслая Эсмеральда, Жызель, лірычная Кацярына і Гаспадыня Меднай гары з «Каменнай кветкі», крылатая дзяўчына-птушка Сюімбіке ў «Шурале». Хочаш ці не хочаш, а такі рэпертуар вымагае пошуку індывідуальнай непаўторнасці ў ролях.

Так, Малышава — балерына і актрыса шырокага творчага дыяпазону.

Адна з найбольш цікавых работ Малышавой — партыя Джульеты ў балете С. Пракоф'ева «Рамеа і Джульета». Тэхнічны танец балерыны напайнае самімі трапяткімі адценнямі душэўных перажыванняў, пачуццяў. Яна танцуе, не толькі нагамі, цела, а і сэрцам. У партыі Джульеты, у якой складана спалуча-

юцца танец і пантэміма, К. Малышава выдатна раскрывае «паліфанію» вобраза, так глыбока раскрытага Шэкспірам і музыкай Пракоф'ева.

Пачатак балета. На сцэне — гарэзлівае дзіця. Але вось у гэтай юнай душы абуджаецца першыя пачуцці. Спачатку танюсенькія, паварыстыя, як ручкай, ледзь чутныя і пляшчотныя. А потым усё больш моцныя, хваляючыя, магутныя, яны дасягаюць апошняга... У апошніх трагедычных сцэнах Малышава — Джульета сталее. Смерць — адзіны ратунак Джульеты. Гэта — яе пратэст супраць таго асяроддзя, у якім няма месца свабоднаму пачуццю, дзе топчуць чалавечую годнасць...

Гэта цяжка перадаць і ў драматычным тэатры, калі ў выканаўцы ёсць тэкст. Балерына «гаворыць» пра тое, што ў сэрцы, мовай танца — цела...

У вялікім рэпертуары балерыны значнае месца займае сучасная тэма. К. Малышава імкнецца надзяліць герані зразумелымі нам па часе і духу думкамі аб месцы чалавека ў грамадстве. Яна ўмее вобразна-дакладна раскрыць не знешні

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА

АЖЫЎЛЕНАЯ ФРЭСКА

воблік-партрэт героя, а яго ўнутраны духоўны свет. Ніколі не забывае Клара Малышава іранічныя словы Сяргея Пракоф'ева: «Можна быць вынаходлівым, але нельга пры гэтым губляць жывой думкі».

Балетаманаў вабцяць апошнія работы балерыны ў беларускіх нацыянальных балетах Яўгена Глебава.

Вобраз Джуліі з «Альпійскай балады» ў нечым пераклікаецца з Джульетай. Іх аб'ядноўвае рэзкі пратэст супраць зла і прымусу, любоў і вернасць, перакананасць, шчырасць. Зазначу, што К. Малышава выдатна адчувае характар музыкі Я. Глебава. Артыстка дае Джуліі глыбока псіхалагічную выразнасць, паказвае яе ў развіцці — ад лірычнага, амаль пастаральнага ўспрымання натуральнага свету, прыроды і людзей, да адчування зла, што прыносіць фашызм людзям. Ігра і танец Малышавай часам набываюць уражліваю плакатнасць, напрыклад, калі яна выказвае пратэст Джуліі супраць прыніжэння і знявагі. Ёй дарагія тыя моманты спектакля, дзе яе геранія сталее інтэлектуальна.

Мы верым Джуліі — Малышавай, як верым Джульете. Адна — смерцю сваёй заклікае людзей да міру і добра, другая — страсная і непрымірмая да смерці, заклікае чалавека да актыўнай барацьбы. Лёс Джуліі, як яго перадае ў танцы балерына, і сам па сабе выклік цёмным сілам...

Новая работа К. Малышавай. На гэты раз у балете Я. Глебава «Выбранніца».

Партыя Няўзіры процілеглая па характары вобразам герані, аб якіх ішла гаворка вышэй. Калі тыя — вобразы рэальнага свету, дык Няўзіра — злая чараўніца, вобраз фантастычны, навеяны беларускімі народнымі казкамі і легендамі.

Гаварыць пра Няўзіру — К. Малышава, значыць гаварыць пра феерычны бляск складанай танцавальнай тэхнікі, якая злучыла ў сабе элементы класічнага і характэрнага танца... чыста акрабачанымі прыёмамі. Няўзіра ў Малышавай — дзяўчына спакуслівая і цудоўная, яна добрая пара злему князю. Разам з тым, Малышава пераканана раскрывае ледзь улоўную разгубленасць злой чараўніцы перад сілаю духу чыстай манеры выконваецца партыя Няўзіры. Артыстка прадстае ў ёй кожны раз «трошкі» іншай. Глядац з захапленнем прымае імклівыя і смелыя скачкі Няўзіры — Малышавай, яе гнуткі батман, віртуозныя вярчэнні-піруэты, скульптурную выразнасць рухаў і статычных мізансцэн — гранічна-пластычнае раскрыццё яркіх музычных вобразаў.

Творчы працэс росту і пошуку К. Малышавай паспяхова працягваюцца. Глядач заўсёды рады сустрэчы з адной з вядучых салістаў Беларускага тэатра оперы і балета, яе яркае мастацтва хвалюе і прымушае прасветлена думкаю аб характэе жыцця.

Уладзімір ЯФРЭМАУ.

— Скарына — постаць асабліва значная ў дзехаў беларускай культуры...

Так, сапраўды, з яго пачынаецца гісторыя беларускай пазіі, сапраўды, шляхі развіцця беларускай культуры былі вельмі пакручаныя.

Янка Купала, Якуб Колас... Так, іх пазіі «была рэвалюцыйная, выказвала мары пра гістарычную бурю, разам з тым сярмяжная, сялянская, свае вобразы яны чэрпалі з жыцця вёскі, з народнай творчасці і сімволікі. Дзякуючы ім трэці класік, які жыў, на жал, вельмі мала, Максім Багдановіч мог слухаць аб сабе напісаць: «...мая творчасць перад усім была накіравана на пашырэнне круга тэм і форм беларускай пазіі».

— Хто ведае, — пытае сам сябе Ян Гушча, — можа гэты малады юнак меў у сабе штосці ад генія? Гэты хворы на грудзі чалавек быў звязаны амаль з усімі правамі сучаснай яму беларускай культуры, а яшчэ ў дадатак сягаў у будучыню. Асабіста напэўна няшчасны, ён працаваў з незвычайнай заўзятасцю. Романыт? Романыт? Мадэрніст? Мадэрніст? Пазт сацыяльна-палітычны? У найвышэйшай ступені. Поўны ўсведамлення аб стане роднай літаратуры, хоча ўсё перарабіць, шмат якія рэчы пачаць. Стварае філасофію пазіі і мастацтва, некаторыя палажэнні якой абсалютна не страцілі актуальнасці...

Такія развагі аб адным з нашых лепшых пазтаў, відаць, ніяк не аддылетанскага знаёмства з гісторыяй нашай пазіі...

Не менш цікавыя думкі Яна Гушчы аб агульным стане сучаснай нашай пазіі, аб асобных сённяшніх пазтах.

— Усё больш разнастайным становіцца пазычнае пранікненне ў рэчаіснасць, беларуская пазіі перакрочыла бар'еры традыцыйных канонаў, па-ранейшаму знаходзячы пры гэтым натхненне і метафару ў аб'ектыўна дадзеных рэаліях, у сувязях з жыццём іншых савецкіх народаў. Пазычная споведзь... штораз усё больш індывідуалізуецца, становіцца больш праніклівай і паглыбленай, што датычыць і пазтаў, якія, здавалася б, даўно ўжо сфарміраваліся. Тут я маю на ўвазе рашучы адыход ад дэкларацыйнасці і таннага пафасу на карысць вострага і канкрэтнага бачання спраў жыцця; праблематыка некаторых твораў датычыць не толькі сацыяльнага агульнажыцця, але духоўнага жыцця асобы, існавання чалавека...

Цікавы погляд збоку на паззію М. Танка:

— Біяграфічныя моманты ў яго пазіі цесна звязаны з усім, што перажываў і перажывае яго народ. Мае ў вельмі значным таксама і колькасным даробку шмат «вершаў на выпадак», якія звычайна рэдка вытрымліваюць выпрабаванне часам, — ды мала яны ўплываюць на ацэнку паззіі Танка цалкам, жывую, цікавую, багатую самімі разнастайнымі сродкамі выражэння... Такі ніколі не перастае быць сабой, яго лёгка пазнаць як у творах гумарыстычных, блізкіх

да народных, так і ў верхах лірычных і ў спробах эпосу...

Пра Рыгора Барадуліна:

— Асабліва здзівіў мяне Рыгор Барадуліна!.. Адозніваецца цэльнасцю, часам проста драпежнасцю метафары... Элементы лірычнага ўмела злучае з сатырычнымі. Некаторыя творы графічна нагадваюць «лесвіцу» Маякоўскага, не вельмі аднак прыходзіцца гаварыць аб залежнасці, асабліва аб адным і тым жа размаху грамадзянскасці і артыстычнасці.

Як бачым, польскі пазт не толькі аналізуе, канстатуе, ён повен і сяброўскай зацікаўленасці аб далейшым росце нашай пазіі, аб яшчэ большым яе грамадзянскім размаху. Гэта можна заўважыць і з яго заўваг пра творчасць другога нашага пазта — Анатоля Вярцінскага:

— У некаторых яго вершах гучыць заклапочанасць лёсам асобы, чалавечы існавання, зразуметага як драма... Выйграў б гэтыя вершы аднак пры большым клопаце пазта пра сцісласць...

Як змяняльную рэч, Ян Гушча адзначае, што «дэбютанты, хоць маюць шматлікія прыклады верлібра з мінулага і сённяшняга дня, пачынаюць, у процілегласць нашым (польскім пазтам, — А. Л.), хутчэй з традыцыйных спосабаў выказвання, яны не сіляцца на псеўда-інтэлектуалізм, іх маладосці ўласцівай сцярдэжненне жыцця. Характарызуе іх якраз пачуццёвасць, эмоцыя, а не ўяўная глыбі-

ня, не запазычаная рэфлексія».

Відаць, самі мы гэтую непасрэднасць, першаснасць пачуццёвых вершаў нашых маладзёжных пазтаў не заўсёды дацэнваем. З чаго, сапраўды, як не з яе можа пачынацца малады пазт? Іншая справа, што ўслед за гэтым павінна прыходзіць большае — той размах, традыцыі якога пакінулі нам Купала, Колас, Багдановіч.

Шырокае і блізкае знаёмства ў Яна Гушчы з нашай пазііяй. І з творамі не толькі тых, каго я паспеў упам'януць. Па сутнасці, усе, хто актыўна працуе сёння ў нашай пазіі, успомнены польскім пазтам у артыкуле «Пазычныя адрывы ў блізкіх», які зусім нядаўна з'явіўся ў штотыднёвіку «Адглось»...

Два прыемныя дні правёў я з гэтым чалавекам. Не ведаю, ці «па ўсіх правілах» жанру вытрымана маё інтэр'ю, але што ад сабе, то ў словы вядомага польскага пазта ў ім я нічога не ўносіў. Аб гэтым няхай лішні раз пацвердзіць штотыднёвік «Адглось», які ў мяне застаўся як добры ўспамін аб адным з блізкіх нашых сяброў — польскім пазце, перакладчыку, крытыку Яну Гушчы, які я і цытаваў у гэтым інтэр'ю.

Алег ЛОЙКА.

Уладзімір РУБЦОЎ

ЛЯ ПОМНІКА

Ля Копысі нівы, куды ні зірні,
Над нівамі—цёплы вятрыска.
Таварыш, хаду на хвіліну спыні
Ля гэтага вась абеліска.

Давай пастаім у маўчанні
адным
Пад засенню дрэў ля салдата.
Успомнім герояў апошняй
вайны,
Што спяць, не дайшоўшы
да хаты.

Варожыя кулі ў няроўным баі
Прабілі гарачыя сэрцы.
Але яны з намі заўсёды ў страі,
І ў гэтым—герояў бясмерце.

Ты бачыш, мой дружа, сабраны
вянкі
Ім з кветак шырокага поля.
Ні сёння, ні заўтра мае землякі
Пра іх не забудуць ніколі.

Марк АЛЯКСЕЕЎ

ЗАМАК

Колькі стагоддзяў у рэчцы
плыткай
Шэрым адбіткам байніцы
хістаюцца.
Свежыя хвалі далонямі-
пліткамі
Плешчучь у мур, захапляюцца.
Бразне, здаецца, брама
каваная,
Грозныя ратнікі выведучь
шэрагам.
Доўга іх панцыраў сталь
гартаваная
Будзе зіхцець над асмужаным
берагам.
Раніца бляскам залё
наваколле.
Чорную пloidмай зляцяцца
вароны...
Многія болей не селі
ў застолле,
Ды Беларусь не была пакарона.

Валянціна ПЧОЛКА

РАДЗІМЕ

Калі б Дняпро магутны, сіні
Не быў зямлі маёй пясняр,
Сасонак стромкія вяршыні
Прынеслі б музыку з-за хмар.
Калі б не граў вятрыска весні
На гонкіх струнах збажыны,
Жаўрук жываю стаў бы песняй
Над вамі, сінія ільны.
За гэты спеў, за шыр адхонаў,
За промні зыркага святла
У бой аршанцаў вёў Заслонаў,

Вёў з ясным позіркам арла.
Таму і я лічу за шчасце
Не проста жыць, а з песняй
жыць,
За права светлае прыпасці
Да чысціні тваіх крыніц.

...там песняроў — нібыта маку.
Аж статыстыка дае ў падліках маку.
Пімен ПАНЧАНКА.

МЫ ЛЮБІМ пахваляцца сёння
планетарнацю даступных ад-
легласцей, глабальнацю да-
пытлівай думкі. Нават касмічныя па-
лётны ўспрымаюцца як нешта сутуба
будзённае, хоць пачаліся яны так ня-
даўна. І не вельмі здзівімся, калі неў-
забаве вучоным удацца ўстанавіць
кантакты з насельнікамі іншых галак-
тык, атрымаць інфармацыю аб невід-
омых цывілізацыях. Усё гэта, бес-
спрэчна, уплывае на маштабы нашых
уяўленняў і, у прыватнасці, на мас-
тацтва. Цяпер ужо здаецца анахра-
нізмам цягучая прыземленасць быта-
апісальніцтва. Але давайце падумаем:
ці не трацім мы — пры ўсіх відавоч-
ных набыхках — нечага істотнага? Ці
многа мы можам назваць твораў, якія
б пачыналіся такім прасветленым во-
клічам: «О родны кут, як ты мне мі-
лы! Забыць цябе не маю сілы»?

У глыбокім пачуцці знітанасці са
свайей бацькаўшчынай нельга бачыць
правінцыяльную абмежаванасць. Леп-
шы таму доказ — творчасць Расула
Гамзатава, які, гаворачы аб сваім не-
шматлікім народзе, умее падняцца да
сусветнага гучання. І крыўдна стано-
віцца, што ні ў кога з нас не дайшлі
рукі, каб напісаць такую кніжку, як
«Мой Дагестан», прасякнутую гона-
рам за сваю гісторыю, за свабодалю-
бівыя традыцыі свайго народа. А ці
пашкодзіла ўсенароднай папулярнасці
і ўсеагульнаму прызнанню Аляксан-
дра Твардоўскага тое, што ў самых ін-
тымных споведзях ён звяртаецца да
роднай Смаленшчыны? І ці дрэнна
тое, што за Максімам Танкам — пры
ўсіх астатніх — замацаваўся тытул
песняра Нарачы? А ці мала ў нас яшчэ
слаўных мясцін, якія прасяца
стаць творчымі пашпартамі паэтаў? І
проста крыўдна робіцца, калі хлоп-
чык з Віцебшчыны піша верш пра Нё-
ман, якога ў вочы не бачыў, а ўсё
толькі таму, што лёгка рыфмуецца
«Нёман — гоман». І тыя казкі, песні
і паданні, што атэлялі наша мален-
ства, непрыкметна выветрываюцца ў
клопатах штодзённасці. І пасля — ужо
дарослымі — як да чыстай крыніцы ў
спёку, спянаем дапасці да народнай
мудрасці. Аб усім гэтым з мудрай пра-
вінцыяльнасцю сказаў у свой час Аркадзь
Куляшоў:

Пад кніпамі аматараў лёгкія славы
Капаю рэчышча ўласнай ракі.
З надзеяй гляджу на крыніцу спатканню.
Хачу, каб яна разлілася ракою...
Не Волгай магутнай,
Не нават Камаю.
Хоць Бесыдаю, што на радзіме маёй.

У гэтым плаце вельмі радуе, што
Аляксей Пысін не забывае сваёй Ма-
гілёўшчыны, Ніл Плевіч — Лагой-
шчыны, Рыгор Барадулін і Будакія
Лось — Ушаччыны, Юрась Свірка —
Бягомльшчыны... Зразумела, і ў ін-
шых таварышаў можна знайсці доб-
рыя вершы, навяленыя роднымі мяс-
цінамі, але ў названых паэтаў — на
маю думку — гэта пачуццё выяўлена
з найбольшай глыбінёй і нагляднасцю.

Кожны куток нашай зямлі — не-
паўторны па характэве, па сваім укла-
дзе ў нацыянальную культуру. Маг-
чыма, некалі статыстыка, карыстаю-
чыся панчанкаўскім тэрмінам, дасць
нам поўную карціну, колькі паэтаў
выйшла з таго ці іншага раёна. Але
нас цяпер цікавіць не гэта. Відавочна,
тут многае залежыць ад трываласці
мясцовых традыцый. І калі Капыль-
шчына, Уздзеншчына ці Слуцшчына мо-
гуць пахваляцца арыфметычнай пера-
вагай свайго ўкладу ў літаратуру, то
гэта, зразумела, не таму, што там
нейкія асаблівыя ўмовы для росквіту
талантаў. Проста магнітнае поле ўз-
дзеяння старэйшых таварышаў выяў-
ляецца там з большай відавочнасцю.
Я глыбока перакананы, што кожная
вобласць і нават буйнейшыя раёны
могуць мець жыццяздольныя літаб'я-
днанні, калі ім даць неабходную базу.
Што пад гэтым трэба разумець? Маг-
чымасць шырока і рэгулярна друква-
цца. І — што таксама важна —
мець кваліфікаваную крытыку свайей
творчасці.

Усё нас шчыра радуе, што з кож-

ным годам усё больш таленавітых
людзей ўліваецца ў рэчышча літара-
туры. З году ў год павялічваецца вы-
пуск першых кніг. Усе гэта не можа
не задавальняць. Але не трэба выпу-
скаць з пад увагі адну акалічнасць: за
пасляваенныя гады Саюз пісьменні-
каў вырас разоў у 10—15, а друква-
ныя органы яго засталіся амаль тымі
ж. Калі за гэты час адкрыўся часопіс
«Малодосць», то адпаведна памен-
шыўся памер «Беларусі». Павялічыў-
ся лістаж «Польмя», затое там цяпер
больш шырока друкуюцца публіцы-
стычныя, крытычныя, мемуарныя ма-
тэрыялы, пераклады. Такім чынам, па-
чынаючы аўтары не маюць магчы-
масці — прынамсі, большасць з іх —
публікавацца ў пісьменніцкіх друква-
ных органах. Зразумела, тут у пер-

землякам. Пагартаўшы падшыўкі
шклоўскага «Ударнага фронту», мы
можам пераканацца, што там пачына-
лі свой творчы шлях Анатоль Сербан-
товіч, Яўген Крупенька, Віктар Ракаў,
якія сёння вядомы шырокаму чытачу.
Леанід Анціпенка — намеснік рэдак-
тара і аўтар цікавых праявічных мінія-
цюр — клаталіва гуртуе вакол сябе
здольную моладзь, не скупіцца даць
месца лепшым творам на старонках
газеты. Усё гэта прыносіць свой плён
— рэгулярна друкуюцца літаратурныя
старонкі, падборкі асобных аўтараў і
г. д.

Многа і плённа працуе з пачынаю-
чымі аўтарамі аршанская газета «Ле-
нінскі прызыў». Узначальвае аб'яд-
нанне Мікола Воранаў, вядомы чыта-
чу па выступленнях у рэспубліканскім

Сцяпан ГАЎРУСЁЎ

РОДНЫЯ ВЫТОКІ

шую чаргу многае залежыць ад якас-
ці, але, нават прыняўшы за аснову
гэты крытэры, лёгка зразумець, што
нават людзі аднолькавых здольнасцей
вымушаны разгрываць латарэю —
месца не хапае. Атрымліваецца пара-
даксальнае становішча: з аднаго боку,
мы вітаем прыток маладых дараван-
няў, з другога — мы не заўсёды мо-
жам даць ім магчымасць на пачатку
творчага шляху выказацца ў поўны
голос. Добра таму, у каго настойлівы
характар, хто верыць у свае сілы і не
спыняецца перад часовым цяжкасця-
мі. Але ж большасць пачынаючых —
людзі вельмі сціплыя. І абыякавыя ад-
носіны да іх творчасці могуць спара-
дзіць нявер'е ў свае магчымасці, асла-
біць крылы ў пачатку полёту. Не трэ-
ба забываць і таго, што не ўсе пачы-
наюць аднолькава. Кожны з нас можа
прыгадаць моманты, калі таго ці ін-
шага пачынаючага аўтара сустракалі
ледзь не з аргэстрамі, а пасля некай
непрыкметна ён сыходзіў са сцэны,
саступаючы месца другому часоваму
фаварыту.

Які ж выхад са становішча?

Ідэальным вырашэннем праблемы
было б адкрыццё перыядычнага вы-
дання накітаці «Поззія», якое з по-
пыхам ажыццяўляе выдавецтва «Мо-
лодая гвардыя». Патрэба ў гэтым від-
авочнай і яна даўно паспела. Нідзе
на было б стварыць штомесячную біб-
ліятэчку пры «Малодосці», аб чым
у свой час многа гаварылася. Але
справа гэта вырашыцца не так проста
і не так скоро, а між тым маладой
эмене трэба друквацца, развіваць і
ўдасканальваць свае здольнасці. На-
туральна, што гэту ношу ўзялі на свае
плечы маладажэныя, абласныя і раён-
ныя газеты. Добра, калі такую справу
ўзначальвае вопытны і аўтарытэты
паэт, як Аляксей Пысін у «Малодосці»
праўдзе». Ён заўважыў і падтры-
маў такіх цікавых паэтаў, як Віктар
Ракаў, Людміла Забалонка і многіх
іншых, якія альбо выступілі ўжо з
першымі сваімі кнігамі, альбо падрых-
тавалі іх да друку. Тут рэгулярна
друкуюцца літаратурныя старонкі,
падборкі асобных аўтараў. Усё гэта,
безумоўна, садзейнічае актывізацыі
творчага жыцця вобласці. Нядаўна па
ініцыятыве газеты арганізаваны аб-
месныя старонкі з Бранскай і Смален-
скай абласцямі, што заслужыла са-
май высокай ухвалы — пачынаючыя
аўтары маюць магчымасць прадстаць
перад чытачом не толькі беларускім,
але і рускім. Відавочна, і ў іншых аб-
ласных газетах ёсць цікавыя і плён-
ныя формы работы з маладымі аўта-
рамі.

Але самай масавай і самай даступ-
най трыбунай для тых, хто ўзяўся за
пярэ, застаецца раённая газета. Зга-
даем дарэчы, што на старонках кліма-
віцкай акруговай газеты ў свой час
стартваў дванаццацігадовы Алесь
Дуда — будучы Аркадзь Куляшоў. І
цяпер добра прыгледзеўшыся, мы мо-
жам заўважыць, што многія раённыя
газеты з разумнай прадуманасцю
прадстаўляюць свае старонкі сваім

друку з вершамі, нарысамі і апавадан-
нямі. З'яўляючыся штатным работні-
кам рэдакцыі, ён мае магчымасць пад-
трымліваць цесныя кантакты з пачы-
наючымі паэтамі і празаікамі, даваць
ім парады і кансультацыі. Але не мен-
шае значэнне мае для іх прыклад ста-
рэйшых таварышаў. Дастаткова ска-
заць, што на Аршаншчыне, у Ляўках,
Янка Купала стварыў свой славуці
цыкл аб новай калгаснай вёсцы, аб
разняволеным чалавеку, які адчуў ся-
бе сапраўдным гаспадаром свайго лё-
су пры Савецкай уладзе. Не забываю-
ць аршанцы і таго, што тут пачаў
сваю творчую дзейнасць вядомы бай-
капісец Уладзімір Корбан, што многія
апаваданні Яўгена Васіленка навяны
назіраннямі над жыццём і працай ар-
шанскіх чыгуначнікаў. Не можа іх не
радаваць і тое, што такі рознакавы
паэт, як Іван Сіпакоў, самыя запавет-
ныя радзі прысвечвае легендам і лю-
дзям свайго краю, аб чым, у прыват-
насці, сведчыць нарыс «Агно, расчы-
ненае ў зіму», напісаны з сапраўд-
ным паэтычным уздымам. Песняром
Аршаншчыны называюць Уладзімі-
ра Караткевіча. Дастаткова зга-
даць многія старонкі «Каласоў над
сэрпом тваім», назву «Слова пра
чалавечнасць», «Партызанскую ба-
ладу» і шматлікія вершы, каб пера-
канацца, што паэт з сапраўдным раз-
махам увасабляе ў сваіх творах гера-
ічную гісторыю роднага краю, дае
маштабныя карціны народнай бараць-
бы за сваю лепшую долю. Яго пры-
дзіпроўскія нейзакі, поўныя водару
і святла, перад імі сапраўды адкры-
ваюць прастор «між Дняпром і кры-
кам жураўліным». Усё гэта не можа
не натхніць яго землякоў, якія наме-
рыліся прысвяціць сваё жыццё літара-
туры. А калі ўлічыць, што подзвігі
аршанцаў-заслонаўцаў у мінулую вай-
ну набылі сапраўды сусветную вядо-
масць, што аршанскія ткачы і слава-
да ва ўсёй краіне, стане зразумелым,
што маладым празаікам і паэтам ёсць
пра што пісаць. Тут дарэчы прывесці
такі факт. У Ленінградзе ёсць вуліца
і школа імя Заслонава. І кожны год
лепшыя піяеры гэтай школы прыязд-
жаюць на Аршаншчыну ў піянерскія
лагеры, каб разам праісці па
месцах партызанскай славы. Зразуме-
ла, што ўсё гэта само міжволі просіць
у паэтычных радзі.

І вельмі добра, што члены літаб'я-
днання пры «Ленінскім прызыве» паз-
бягаюць абстрактнасці і рыторыкі,
пішуць пра тое, што ім блізка і добра
знаёма. Зразумела, што ім яшчэ мно-
га трэба вучыцца і працаваць над уда-
сканальваннем свайго майстэрства,
але важна падкрэсліць плённыя тэн-
дэнцыю. Запамінаюцца вершы «На та-
ку» — Івана Шышаўнова, «Вечар» —
Надзеі Какамякінай, «Слова» і «Я
помню» — Георгія Лісоўскага, «Ду-
мы» — Міхаеля Гусціноўча, «Родная
Аршаншчына» — Алеся Махначэ, «На
сцяг пунсоны» — Валянціны Пчолкі
і некаторыя іншыя. Накадаем ім пя-
стомных даспехаў і плённых удач.

Алесь МАРКАЎ

НА ПАСЕЦЫ

Звон звініць
Працяглы над зямлёю,
Быццам струны
Хтось крануў рукой.

Цёмна-шэрай
Хмаркай над вярбою
Кружыць
Малады пчаліны рой.

А як восень
Яркай пазалотай

Афарбуе
Далячынь кругом,

Быццам медзь
Расплаўленая, з сотаў
Хлыне мёд
Духмяным ручаём.

Пазьмачная паверка

Раман ТАРМОЛА

ЛІСТАПАД, ЛІСТАПАД...

Перш, чым пачаць,
я раіўся з калегамі,
З самім сабою
і з дваццатым векам:
Ці маю права я пісаць элегіі,
Самоту наганяць на чалавека?
Сябры ў адказ паціснулі плячыма,
Што азначала: «Як сказаць...
Магчыма...»
А век дваццаты падышоў
практычна:
«Пішы.., але з канцом
аптымістычным».
Парады ўсе узважыў я старанна,
Паклаўшы на душу сваю,
на сэрца.
Вядома,
ёсць і сум у закаханых,

Ды ён шчаслівым пачуццём
завецца.

Адгушкаліся нівы...
У лузе,
за стагамі,
Блукаў я, нібы жнівень;
З мокрымі нагамі.
На поўдзень і на поўнач—
Усё наўкол абшарыў.
А ты шаптала побач:
«Я чым табе не пара?
Абодва без прытулку,
Жывём яшчэ ўсё летам,
Прайдзі па лесе гулкім,
Сасонку стрэнь,
як гэта...»

І я пайшоў на голас,
На кліч твой несціханы.
Паклаў на рукі голаў,
Пачуўшы: «Мой каханы...»

Забыўся на вандроўкі,
На свой нядаўні пошук.
Хада—твае ўсё крокі.
Вятры—сукенкі пошум.

Ды раз пытае сэрца:
«Скажы адно адкрыта,
Ты радасны?»
Здаецца...
«Шчаслівы ты?»
Нібыта...

Лістапад зацягнуўся,
Лісцем сонца асенняе засціць.
Па начах нават зоркі
Кляновай блішчаць пецярнёй,
Быццам снежныя зімы,
Пануе лісцяная восень—
Не прайсці, не праехаць

Па гэтай шыкоўнай красе,
Памякчэлі характары,
Крокі людзей памякчэлі.
Кожны просіць, здаецца:
«Цішэй вы ступайце, цішэй,
Не выказвайце радасць,
Не хваліцеся гучным голасам,
Можа як уцалее
На дрэве апошні ліст...»

Пытаешся, ці мару?
Як жа, мару,
Штодзённа адпраўляюся ў палёт.
То марай праганяю хмары з твару,
То наганяю больш—наадварот.

Часамі у сабе будую замкі,
Часамі як дзіцяці—і дарма
Мне хочацца да таткі і да мамкі,
А іх ужо няма,
даўно няма...

Часамі не ахвота апускацца
На шумную і тлумную зямлю,
Зусім, як у гадоў якіх пятнаццаць.
О, я такія моманты лаўлю.

Дотык вуснаў тваіх,
Нібы дотык лістка кляновага..
Ён, падхоплены ветрам
пранізлівым,
і шчок.
Столькі зведаў і рук,
Ды ніхто яго не сагрэў,
І ніхто яго не разгладзіў.
Проста міма ляцеў
І часам

дакранаўся ён да людзей.
Вельмі хутка той ліст зняверыўся.
А таму зусім не заўважыў,
Як дзяўчынка з чырвоным бантам
Цэлы дзень імчала за ім.
Спатыкалася, часта падала,
Зноў наперад рукі працягвала,
І чырвоны бант на галоўцы
Развяваўся за ёй сцяжком...
А кляновы ліст уцякаў,

Мімаходам людзей кранавочы,
І дзяўчынка ў знямозе спынілася,
Слёзы ўпалі на дол расой...
...Дотык вуснаў тваіх,
Нібы дотык лістка кляновага.
Не хачу, не хачу я, каб ты
Уцякаў ад мяне, як той ліст...

Ты і ў жыццё, відаць, без шуму
Прышла,
як зараз у пакой?
Праходзь,

Сядай.
Дзень добры, Шура,
Мне так патрэбен твой спакой,

Твае асмужаныя губы
І вечны позірк спадылба.
Падкінь усмешку дзеля дружбы,
І трохкі голасу прыбаў.

Пра педагогіку больш годзе.
А я пра вершы—так і быць.
Лепш па якой, скажы, методзе
І ненавідзець,
і любіць.

Ды не глядзі так..
Май жа літасць...

Павер, благага тут няма.
Мяне штурхае на адкрытасць
Тваё хлапечнае імя.

Паведаць некаму павінен
Цяжкія думы я... Прашу...
Асенні дождж, як пілавінне,
Маркоту сее на душу...

А твой прыход, магчыма, лекі
Альбо гаючая трава.
Не цэлы свет,

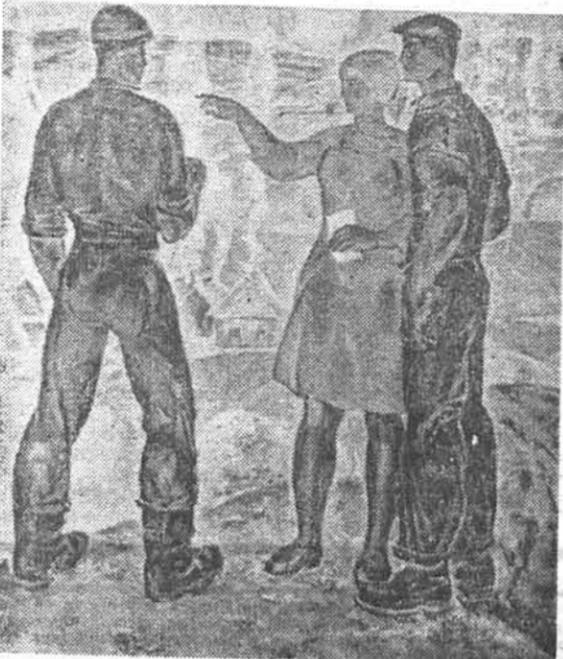
а чалавека
Ты можаш сёння ўратаваць

Ад нечаканае самоты,
Што ходзіць следам—проста жах,
Дык не адкладваць жа на потым
Размову гэту па душах.

3 ВЫСТАЎНІ, ПРЫСВЕЧАНАЙ 50-годдзю ЛКСМ БЕЛАРУСІ

Л. ШЧЭМЕЛЕУ, Студэнты.

Б. АРАКЧЭУ, Гарачая пара.

УСЁ пачалося з та-
го, што ў ру-
кі мне трапіў
вельмі прыгожы рэклам-
ны праспект. Праспект
быў добра ілюстраваны,
каляровы, надрукаваны
на мелаванай паперы.
Чорным па белым, вялі-
знымі літарамі ў ім было
напісана: «Альбомы
1969-га года». І ніжэй не
так буйна: «Паважаны
чытачы гэтыя альбомы вы
можце набыць ва ўсіх
магазінах Белкінаган-
длю альбо заказаць па
пошце...»

Я раскрыў праспект —
рэкламуецца «Гравюры
Францыска Скарыны»,
«Старажытныя скарбы
Беларусі», «Беларускія
мастакі XIX стагод-
дзя», «Беларуская савец-
кая скульптура», «Мастак
і кніга», манаграфіі
«К. Касмачоў», «У. Мас-
ленікаў»...

Набраў нумар тэлефо-
на Мінскага аблкінаган-
длю:

— Калі ласка, я хацеў
бы даведацца, дзе мож-
на купіць альбомы па
мастацтве, якія выпуска-
ла выдавецтва «Белару-
сь» у 1969 годзе?

— Пра гэтыя альбомы
нам пакуль што нічога не
вядома. Але паспрабуйце
паваніць у цэнтральную
кнігарню, можа там ве-
даюць.

Званю.

— Гэтыя альбомы да
нас не паступалі. Ды і,
увогуле, па нашых звест-
ках яны яшчэ не выхо-
дзілі ў свет..

Зноў адкрываю прас-
пект — чорным па бе-
лым: «Можаце набыць...»

Відаць, трэба ісці ў вы-
давецтва, даведацца, што
здарылася.

Загадчык рэдакцыі вы-
яўленай прадукцыі вы-
давецтва «Беларусь»
Сцяпан Аляксеевіч Норт-
ман сустрэў мяне прыяз-
на:

— З гэтымі альбомамі
проста бяда, — развёў

КОЛА НЕЗАЦІКАЎЛЕНАСЦІ

ён рукамі. — Так, у кні-
гарні вам далі дакладныя
звесткі, яны яшчэ не
выйшлі. І ў бліжэйшы
час, відаць, не выйдучь.
Чаму? Гэта, разумею,
справа складаная... Ка-
нечне, ёсць у гэтым і на-
ша віна. Але... Вы былі ў
кнігагандляроў?

— Пакуль не.

— А вы зайдзіце, па-
цікаўцеся, як яны збіра-
юць тыраж на гэтыя вы-
данні, як яны іх прапа-
гандуюць. Вось я вам па-
кажу лічбы. «Беларускія
мастакі XIX стагоддзя» —
запланавана 5 тысяч, а
заказы ў нас толькі на
3 400, «Беларуская савец-
кая скульптура» — па-
водле плана 5 тысяч, а
заказы на 1 100, «Стара-
жытныя скарбы» — пла-
навалі 20 тысяч, а зака-
зана 4 900... Тая ж гісто-
рыя і з «Гравюрамі Ска-
рыны», і з манаграфіямі
пра Касмачова, Маслені-
кава. У такіх умовах вы-
пускаць у свет гэтыя аль-
бомы, зразумела, нельга.
Мы ж у трубу выліцям...

— Прабачце, а колькі
часу гэтыя рукапісы зна-
ходзяцца ў вас у рэдак-
цыі?..

— Доўга. Некалькі га-
доў.

— А колькі за апошні
час вы выдалі кніг па
мастацтве?

— Ніводнай...

— І ўсё па віне ганд-
люючых устаноў?

— Ільвіная доля віны—
іх...

Іду ў рэспубліканскае
ўпраўленне кнігагандлю.

— Дзіўныя рэчы гаво-
рыць вам Нортман, —
усміхнуўся намеснік
старшыні ўпраўлення
Яўген Пятровіч Леўшу-
ноў. — Па-першае, ліч-
бы, якія ён вам даў, не
зусім дакладныя. Давай-
це зазірнем у нашу кар-

татэку. Вось бачыце: «Бе-
ларускія мастакі XIX ста-
годдзя» — мы заказалі
2 900, «К. Касмачоў» —
2 тысячы. «Старажытныя
скарбы» — тры тысячы,
а вы ж улічыце, што,
акрамя нас, у Беларусі
гандлююць кнігамі «Бел-
спажывсаюз», «Саюз-
друк», «Ваенкніга» — так
што, відаць, лічбы, што
далі вам у выдавецтве,
крыху заніжаны. Акрамя
таго, і гэта галоўнае, па-
вінен вам сказаць, што
даваць гэтыя лічбы яны
ўвогуле не павінны былі.
Бо названыя выданні на-
ват не разглядаліся на
тыражнай камісіі, зна-
чыць, тыраж на іх мы не
збіралі. Кнігі гэтыя аўта-
матычна пераносыцца з
аднаго гадавога плана ў
другі і ўсё таму, што вы-
давецтва ніяк не можа іх
падрыхтаваць да друку.

Кола замкнулася. Ганд-
люючыя арганізацыі лі-
чаць, што ва ўсім вінава-
та выдавецтва, выдавецт-
ва «валіць» на гандлюю-
чыя арганізацыі, а ціка-
выя, вельмі патрэбныя
выданні каторы год ля-
жаць без руху.

Відаць, маюць рацыю
як адны, так і другія. Ві-
даць, выдавецтва слухна
наракае на дрэнную пра-
паганду ў кнігагандлюю-
чых установах выданняў
па беларускім выяўлен-
чым мастацтве.

Але і прадстаўнікі
«Белкінагандлю» слуш-
на гавораць пра тое, што
выяўленай прадукцыі
выдавецтва «Беларусь»
бракуе якасці, палігра-
фічнай культуры, літара-
турнага густу. Тым больш,
што з'явіліся зараз у нас

у краіне выдавецтвы,
якія паказваюць прыклад
таго, як трэба выпускаць
такія кнігі. (Я маю на ўва-
зе маскоўскія выдавецт-
вы «Аўрора» і «Плане-
та»...)

За апошнія гадоў пяць
беларускія выдавецтвы
выпусцілі лічаныя творы
па беларускім выяўлен-
чым мастацтве, тэатры,
архітэктуры, музыцы, ха-
рэаграфіі. Рукапісы такіх
выданняў гадамі ляжаць
у выдавецкіх партфелях,
а тыя, хто адказвае за іх
выхад у свет, варажона
на кафеўнай гушчы, ці
будучыя яны карыстацца
попытам.

А між тым, дастаткова
было б пацікавіцца во-
пытам братніх рэспублік
Прыбалтыкі, Украіны,
Малдавіі, дзе такія вы-
данні карыстаюцца вялі-
кай папулярнасцю і да-
юць значны даход.

І яшчэ... Ці ж можа
адна рэдакцыя выдавецт-
ва «Беларусь» рыхта-
ваць і сур'ёзныя мана-
графіі, і альбомы, і папу-
лярныя нарысы пра бе-
ларускі мастакоў, і гіс-
тарычныя даследаванні і
ў той жа час займацца
выпускам усялякага вы-
яўленага шырпатрэбу,
наштат паштовак, фо-
таальбомаў, рэкламных
праспектаў, плакатаў, не-
гляднай агітацыі, нават—
запрашалыя білетаў?

Відаць, наспела пара
падумаць аб стварэнні
асобнага, спецыялізавана-
га выдавецтва, якое б
займалася выпускам
толькі сур'ёзнай мастац-
кай прадукцыі, мела ад-
паведнае абсталяванне,
падрыхтаваны кадры.

А. БЕЛАВУСАУ.

Прыйдзі к рэчцы у ноч на Івана Купалу.
Прынясі свае думкі, жаданні свае...

Пасля гэтых працудлых слоў вядучай канцэрта ўяўляеш, як над рэчкай клубіцца, распаўзаецца туман, ахутвае прырэчны ракітнік, алейнік...

Зноў прыйшоў жадаць вечар, ціхі і зарністы. Чаго ж такі сцішаны? Дзе хлопцы, дзяўчаты? Дзе гульні, забавы, пацешкі? А вунь яны, чэрці! З травы сплягаюць паясы і хвасты, рыхтуюць голле для вогнішча і ціха сабе спяваюць:

Ой, рана на Івана,
Ой, рана на Івана...
На Купалу ночка мала,
Ой, рана на Івана...
Ой, на Купалу на Яна
Дзеўкі кветкі збіралі...

З'яўляюцца дзяўчаты, як русалкі, у яркіх святочных уборах, з вянкамі любімых кветак.

Наперадзе вядучая дзявочага рэю — Купалінка. (У ёй нешта ад дзівоснай «Вішанькі», што чаравала летась сталічных гледачоў, і ад пазычнай «Качачкі», што паланіла гэтую вясною мінчан на заключным канцэрте рэспубліканскага конкурсу. Ды ў тых танцах былі іншыя салісты. Яны сёння ў карагодзе. Між імі і «качачка» — швачка з атэлье «Алеся» Тамара Сазонава). Купалінка ж — Зіна Круковіч, студэнтка Магілёўскага хіміка-тэхналагічнага тэхнікума. Гэта яна выклікае пашчотную мелодыю і светлыя згадкі:

Ты мне вясною прыснейлася
Неразгаданымі чарамі.
Сэрца трыпозна забілася
Вольнымі крыламі-марамі...

Купаліне!.. «Тут сабралі ўсе, — пісаў колись вядомы фалькларыст П. Вясноваў, — што толькі ёсць для беларускіх сялян самага святочнага, таямнічага, захальваючага, лікуючага і гулавага на праяву чалага лета...» Здаецца на Купале хлопцы і дзяўчаты прызнаваліся ў самых патаемных думках і пачуццях. На Купале шукалі цудоўную «кветку шчасця», спадзяваліся, перылі...

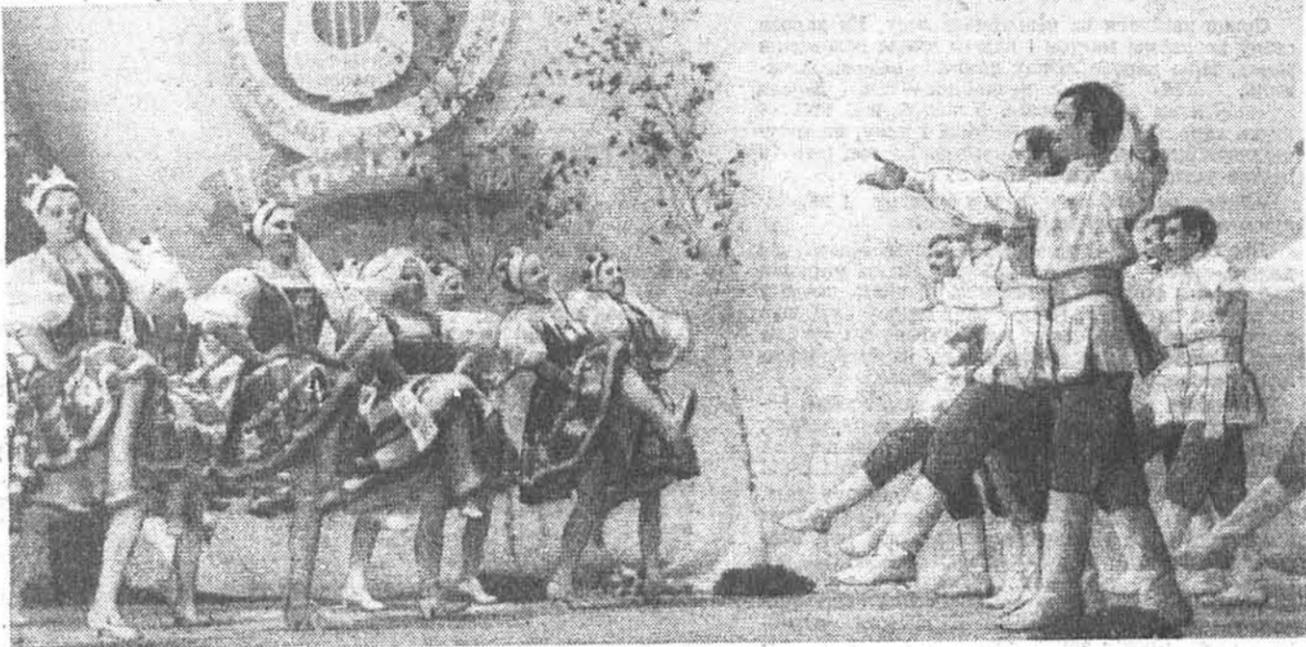
І коць лепшыя казкі сталі ўжо явай, жыве ў народзе казачна-паэтычнае свята. Жыве латышскае Ліго, жыве беларускае Купале.

Гучыць «Беларуская рапсодыя». Пачынаецца маляўнічы «Танок вяноквы». Не, то не перайманне ў славу тага Дзяржаўнага ансамбля танца БССР. І самадзейны, і дзяржаўны ансамбль ішлі ад жыватворных народных вытокаў. Таму і працяг тут іншы, чым у А. Апанасені.

Па роснай траве ідуць дзяўчаты да рэчкі і беражліва апускаюць вянікі на прыбярэжную лютраную роўнядзь; хай люлюць іх ціхіх хвалі, хай збудуцца жаданні-спадзяванні... Вянікі пагойдаюцца на хвалях і пльывуць у тумане, а з імі дзявочыя мары-мроі...

Прыгвадзіцца маці.

— Не з простага голая, — казала яна, — паллілі цыпельца на Купале, а з маю, якім упрыгожвалі вуліцы і каткі. Не з васьмікоў, мелуцін, неабудак вянікі заіваці. З купавы-кветкі цыпельцай, чыстай, кветкі русалкі. Шукалі і светлячкі, што з'яўляюцца гэтай ноччу. Імі вянікі аздаблялі, на ціхіх хвалі пусквалі. Вянікі — агнічыкі. Так варажылі... — ядмуці ўздыхала маці. — Палыве вянок — выйдзе дзеўка замуж. Патоне — застанеца веванухай. Выдумка, але прыгожая...

Фота А. БОРЧЫКА.

«КУПАЛІНКА, КУПАЛІНКА...»

...Хлопцы забягаюць наперад, перахлываюць вянікі і ў рамантычным узнёслым палёце вяртаюцца да сваіх каханых, вяртаюць ім красу.

Успывае палымлівае вогнішча. Успыхваюць і твары светлай радасцю, бестурботнай гульлівацю, гарэзлівацю. Усе спяваюць:

Гары, гары яна,
Каб жылося шчасна,
Каб жылося святлей,
Каб жылося веселей.

Разам з вогнішчам разгараюцца жарты, пацешкі, прыпеўкі, агністыя танцы. Хлопцы пабраліся за рукі, скачучы цераз вогнішча, некаторыя трапляюць у яго. Іскры, смех, рогат...

Потым разыходзяцца парамі — сваю кветку папараці шукаць. Не так кветку шукаць, як чалавацца мілавацца, у самым патаемным прызнавацца. А гэты ж і ёсць шчасце іхняе.

Купалінка застаецца. Чаго яна, такая самотна-журботная, туліцца да бярозкі? Вянок яе недзе патануў?..

І вось радасць! З'яўляецца лобчы. З яе вяноком! Колькі шчасця на твары Яся — рабочага швейнай фабрыкі Юрыя Крукоўскага. Колькі цеплыні, пяшчоты ў гэтай сустрэчы!..

... А потым што было, мама?

— Виселі гулялі. Ды і іншыя думкі займалі. Травы, варненне купальняю ночкай збіралі. Маюць яны цудоўнае слоў. І прыкмычалі: зорная ночка — грыбчы бужока, багата расы — гуркоў ваза...

Чаго толькі не робіць вясковая моладзь купальняй ноччу! Помніцца, і мы, гарызы, валілі пахляпья, трухлявыя платы і прасны, а потым гарадзілі. Не гарадзілі толькі тым, што на вуліцу

выпіралі, псавалі выгляд вёскі. У гародчыках, дзе не было ні кветчкі, ні дрэўца, адны грады, садзілі асінікі, дзядоўнікі. Гаманы было надобна.

На Магілёўшчыне расказвалі, як хлопцы раз купальняй ноччу камбайн падкацілі да калгаснай канторы з плакатам «Прашу падрамантавацца!», бо не гатовы былі да ўборкі.

Але вернемся да канцэрта танцавальнага ансамбля Дома культуры Магілёўскай швейнай фабрыкі імя Валадарскага.

Льбеца светлая мелодыя песні Юрыя Семянікі, і мы бачым, як

Летняя ночка купальня
Ясная растаяла знічкаю.
Падыюць зоры святлыя
У чыстыя воды крынічныя.

Вось-вось на ўсходзе з'явіцца малінавае сонца, вырвецца з хмараў, расплывецца ва ўсмышцы. Па краях з'явіцца вясёлкі, яно, умывае расою, свежае, маладое, — закружыцца, загуляе.

Такое дзіва назіраў я штогод, з маленства, калі ўпершыню маці пабудзіла купальным доўгікам. Няма ўжо маці... Не разбудзіць пабачыць, як «гуляе сонейка». Не пераспявае купалінак. Не пажажа, як абачала, «бога маланкі» — колішні танец «Папараці»...

...З узыходам сонца моладзь з папараці зноў збіраецца ля рэчкі, наладжвае танцы, карагоды, падобныя то на «сонечную кветку» — сланечнік, то на «перуноў агняцвет» — папараць. І вось ужо льбеца вясёлкі мелодыі. Шырыцца, разліваецца бязмежная радасць. Гледачоў чаруе музыка-танцавальная стылія.

Танца ансамбль Анатоля Іванова — ансамбль «Дружба»...

Удзельнікі ансамбля нядаўна вярнуліся з гастролі ў Балгарыі. Расказваюць, як даводзілася перапыняць праграму, каб пазбіраць са сцэны горы кветак, як у перапоўненых залах доўга гучалі воплескі і крыкі — «Дружба!», «Дружба!»

Слава цікавага самадзейнага беларускага ансамбля «Дружба» разыходзілася па Балгарыі, як кругі па вадзе. Аб ім з захапленнем расказвалі па радыё і ў газетах, на прадпрыемствах, ва ўстановах. Ухвалялі пазычную паморскую легенду «Качачку», маляўнічы сibirскі танец з туюскамі, агністы рускі танец «Далкатную кадрылю», якая вельмі да спадобы прыйшла габраўцам і якую запрасілі на «Тыдзень смеху».

Але больш за ўсё чаравалі беларускія танцы, карагоды «Вішанька», «Дарунак», «Купалінкі» — лірычныя, арыгінальныя па форме, з дзівоснымі ўзорамі, з багатай гамай колераў і адценняў, поўных чароўнага харастава. Як жа трэба любіць народныя танцы, каб так кранаць самую патаемную струну душы! Гэтай ўлюбёнасцю ёсць і ў музычнага кіраўніка Міхаіла Стараціна, у дырыжора Генадзя Кошкіна і канцэртмайстра Васіля Невядомскага і Уладзіміра Родава, ва ўсіх п'яцідзесці удзельніках ансамбля — рабочых і работніц, служачых і студэнтаў...

Натхнёныя, акрыленыя поспехам удзельнікі ансамбля мараць аб новай праграме з адных беларускіх танцаў, карагодаў. У задуме «Беларускія калядкі», «Вяснянкі» і іншыя лірычныя карагоды, якія яны так любяць і якія ім так удаюцца.

Хай жа збудуцца іх жаданні.
І. ІСАЧАНКА.
г. Магілёў.

СЕЗОН
1970-71

ПЕРШАЯ АФІША АРКЕСТРА

Свой новы канцэртны сезон пачаў Дзяржаўны народны аркестр БССР пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Іосіфа Жыновіча. Першая афіша была тым больш прывабнай, што выступленні гэтага аркестра ў Мінску не такія ўжо частыя.

На гэты раз новая канцэртная афіша паведаміла аб дзвюх прэм'ерах адразу. Я гавару так таму, што, на жаль, арыгінальны рэпертуар аркестра невялікі, і частыя размовы аб вялікім абавязку беларускіх кампазітараў перад гэтым нацыянальным калектывам актуальныя і цяпер.

Кім Цесакоў прадставіў на суд слухачоў «Мінскую сюіту». Кампактны твор у трох частках пакідае ўражанне прадуманай і з густам выкананай работы Задума аўтара канкрэтызаваў праграмай, і вобразная сутнасць яе, на мой погляд, раскрыта дастаткова пераканаўча. Сюіта змястоўная, маляўнічая і свежая па мове.

«Вечны агонь» — так называў кампазітар першую частку. Музыка стрымана журботная,

драматычная. Выразныя заклікальныя фразы баянаў — чарга харальных гармоній дысанантнага складу. Змрочная песня драўляных гучыць як каравое адляванне на фоне жалобных гукаў звону.

Кароткі графічны па каларыстычным вырашэнні ўступ змяняецца лірычнай тэмай цымбалаў, якая выразна выказвае нарастаючую жалобу, душэўную пакуту. Кампазітар дабіваецца натуральнага зліцця нацыянальна-песеннага і чыста інструментальнага драматычнага тэматызму. Жалобны звон і велічны харал баянаў завяршаюць першую частку.

У другой частцы — «Ля дома паста» — пераважае пяшчотная лірычная песня табора. І тут прыцягваюць увагу удзельныя спробы кампазітара перадаць нацыянальны характар вобраза з дапамогай пераасэнсаваных песенных інтанацый, лакальных і ёмістых аркестравых фарбаў. Мяркуючы па тым, як рэдка і з густым выкарыстаннем тут цымбалаў, кампазітар адчувае і цэціць іх характэрныя гука-тэмбравыя

якасці. Шырока развіваючы напеў табора, цымбалавы завяршаюць гэту лірычную замалёўку ў акварэльна празрыстых тонах.

Святочная трэцяя частка — «Гімн гораду Мінску» — пабудавана на спалучэнні радасных вокальных усяго аркестра з вясёлай танцавальнай музыкай драўляных і баянаў. У сярэднім раздзеле тканіна ўмела расквечана разнастайнымі нюансамі цымбальных гучанняў — ажурнымі падгалоскамі, трэлямі, глісанда.

Прыемнаму ўражанню пасля праслухоўвання сюіты нямала садзейнічае форма, якой надзранна валодае кампазітар. Аднак і тут, як мне здаецца, не абыйшлося без страт — імякненне да кампактнасці выліваецца часам у празмерна спрошчаныя схематызаваныя пабудовы.

Супярэчлівыя думкі выклікала другая навінка канцэрта — літаратурна-музычная кампазіцыя «Цымбалаў» Юрыя Семянікі па пазме Аркадзя Куляшова «Прыгоды Цымбала». Спраба кампазітара

стварыць музычны акампанемент, выказаць уласны адносіны да адной з вядомых пазэм А. Куляшова і тым самым папулярызавачы вядомы мастацкі твор у новай сінтэтычнай форме не можа, зразумела, выклікаць прызнанняў.

Зразумела, зварот да вялікай пазэі абавязвае кампазітара шукаць мастацкі эквівалент у музыцы, якая не павінна дэфармаваць пазычную думку. Кіраўнікам і судзіям яго ў гэтай складанай рабоце павінны быць адточаная творчая інтуіцыя, густ — усё, што вызначаецца словамі «сучасная прафесіянальная культура». У літаратурна-музычнай кампазіцыі «Цымбалаў» такі эквівалент, на маю думку, не знойдзены. Пазэма А. Куляшова была двойчы спрошчана — купюрамі пры літаратурнай апрацоўцы і музычным афармленнем.

Ю. Семяніка павярхоўна ілюструе некаторыя радкі пазэмы. Небагатая, я б сказала, плоская музыкальная мова ў спалучэнні са схільнасцю да меладраматызму зрабіла

проста немагчымым палыбленне ў вобразны лад вершаў, у іх падтэкст. Так, гаворачы аб душэўных пакутах народа ў ліхую ваенную часіну, аб «глухім гrome» растры-вожанах фашыстамі жылых струн людскага сэрца, кампазітар даручыў аркестру прастадушную журботную песенную мелодыю і рэзка абарваў яе стукам ударных. Ёсць у гэтым нейкая няшчырасць. І такіх няшчырых «адказаў» музыкі на пазычную думку, на жаль, многа. Я не думаю, што гэта яўна няўдалая работа цікавага і здольнага кампазітара захавецца ў рэпертуары народнага аркестра. Звядно не магу не выказаць здзіўлення — навошта спатрэбілася ў Мінску чытаць вершы А. Куляшова на рускай мове!

У канцэрте прагучалі пералажэнні сімфанічных партытур, выкананыя І. Жыновічам і В. Мнацаканавым. Гэта ўверцюра да «Руслана і Людміль» Глінкі, «Чароўнае возера» Лядова, і Канцэрт для дзвюх скрыпак з аркестрам Вівальдзі. Пералажэнні выкананы квалі-

фікавана і каларыстычна выразна.

Пра выдатнага выканаўцу Віргіліуса Нарэйку трэба пісаць асобна. Яго голас дзівосна спалучае ў сабе сілу і бляск драматычнага тэнара з мяккасцю і цеплынёй лірычнага. Перакананая, свежая і па-мастацку ярка выканаў В. Нарэйку «Скажыце, дзяўчаты» Фальво, «Плач Фрэдэрыка» Чылія, «Світанне» Леанкавала. А як зезалі фарбы драматычнага таленту спевача ў вядомым «Расказе ямшыка».

Дырыжор В. Мнацаканав правёў канцэрт на добрым выканаўчым узроўні. Сям-там у акампанементы В. Нарэйку аркестру не хапала гнуткасці, а ў арый Аўгінні А. Багатырова (выканаўца І. Адзіноца) інструментальная партыя часамі гучала перагружана.

Сустрэча з праслаўленым калектывам была цікавая. Хочацца спадзявацца, што, нарэшце, кампазітары шчодрэ адораць яго новымі — самабытнымі творами, у якіх ён мае вялікую патрэбу.

Т. ШЧАРБАКОВА.

НЕЧАКАНАЯ СУСТРЭЧА

Сонца кацілася да незнаёмага лесу. На дарозе стаяў незнаёмы масток і пад ім цякла незнаёмая рэчка. Пры дарозе ляжаў вялікі незнаёмы камень. Усё было незнаёмае—так далёка адышоўся ад дому Косцік. У яго балелі ногі і надта хацелася есці, але ён ішоў і ішоў, не хочучы спыніцца, яшчэ поўны крыўды за тое, што з ім так несправядліва абыхліся.

«Дайду да таго лесу, а там адлучну і падслучуюся»,—вырашыў нарэшце Косцік.

Лес быў не так і далёка, але блізка відаць, ды далёка дыбаць, як людзі кажучы. Надта марудна набліжаўся той лес да Косціка, быццам застыў на месцы, прыкіпеў. Косцік пашкадаваў ужо, што вырашыў дайсці да лесу, можна было б і тут, на полі, адпачыць, але як вырашыў, то ўжо вырашыў, мяняць свайго рашэння не будзе.

Нарэшце, вось і лес. Тоўстыя намлі хвой, зялёная трава, кусты арэшніку. Пахне грыбамі, шапачыць дрэвы, сонца паліткамі ляжыць на траве. А ягадніку колькі! Мабыць і суніцы ёсць!

Косцік сеў пад тоўстую хвою, выцягнуў ногі. Развязаў клуначак. Ах, з якім смакам ён зараз будзе есці хлеб з цыбуляю! Ён адкрыў рот, паднёс хлеб да рота, ужо намерыўся адкусіць, як, раптам,—зірк—чырвоная, сакавітая з-пад зялёнага ліста на яго глянула ягада. Суніца была буйная, цяжкая і аж празрыстая ад густога чырвонага соку. Косцік такой, здаецца, ніколі не бачыў. І ён пацягнуўся рукою да ягады. Не паспеў сарваць адну, як побач убачыў другую, а там і трэцюю.

Адламаўшы кавалак хлеба, а рэшткі завязаўшы назад у клуначак і пачапіўшы клуначак сабе на руку, Косцік пачаў хадзіць па лесе, збіраць ягады і есці з хлеба. Ягады былі салодкія, пахучыя, аж раставалі ў роце! І колькі ж іх тут! Аж чырвоная, аж байся, каб, нагамі не пататаць. Во якая палянка! А там яшчэ лепшая! А далей, здаецца, яшчэ лепшая за тую!

Косцік і не заўважыў, як адышоўся ад дарогі, а суніцы звалі, клікалі яго—далей, далей, глыбей, глыбей у лес...

І раптам... Што гэта? Косцік тут не адзін?.. Яшчэ нехта ходзіць па лесе?..

Першае, што прыйшло Косціку ў галаву—гэта нехта яго даганяе. Дома агледзеўся, што ён уцёк, дык цяпер даганяюць, зараз зловіць, і Косцік прысунуўся да камля бярозы, схавався, слухаў, як трашчыць голле пад нагамі ў таго, хто ідзе па лесе. Потым не вытрываў, асцярожна зірнуў з-за камля. Зірнуў і як не абамлеў, як не зваліўся пад тую бярозу. Каб Косцік убачыў мядзведзя, каб Косцік убачыў зубра, ён бы не так здзівіўся, не так бы спалохаўся, як здзівіўся і спалохала яго тое, што ён убачыў.

Па лесе ішоў, згінаўся, збіраў ягады і клаў сабе ў рот немца. Самы сапраўдны немца, у зялёнай форме, у пілотцы і з аўтаматам. Адкуль ён узняўся? Можна, застаўся ад вайны? Можна, жыў тут, у лесе? Можна які будан збудаваў і жыў тут, фрыц акаянны, фашыст?

Косціка аж закалаціла. Што рабіць? Закрычаць? Але хто тут пачуе—у глухім, чужым, незнаёмым лесе? Ды фашыст жа з аўтаматам, застрэліць Косціка! Але і пакінуць немца ў лесе Косцік не мог. Ён убачыў ворага, ён павінен выкрыць, павінен злавіць яго.

А немца збіраў ягады, клаў сабе ў рот і, здаецца, быў зусім спакойны, ён, здаецца, нават спяваў сабе нешта пад нос. Косцік затаў дыханне. Так, немца спяваў, спяваў сваю нямецкую песню, як жа яго дасюль не злавлілі!

Раптам немца спыніўся, зірнуўся, быццам пачуў небяспеку, сарваў з пляча аўтамат, наставіў аўтамат перад сабою і як гаркне:

— Хэндэ хох!

Косцік падумаў, што гэта немца яго ўбачыў і яшчэ мацней прытуліўся да дрэва, заплюшчыў вочы, чакаючы стрэлу, але стрэлу не было і Косцік памаленку зноў расплюшчыў вочы—спачатку адно, потым другое. Немца, здаецца, не бачыў Косціка, глядзеў у другі бок. Зірнуў туды і Косцік, каб паглядзець, у каго цэліўся немца, але і ў тым баку нікога не было. А немца зноў, другі раз, выставіў наперад аўтамат і зноў як гаркне:

— Хэндэ хох!

І трэці раз наставіў аўтамат, і трэці раз гаркнуў.

«Здурнеў немца, апалеў, бадзяючыся па лесе,— падумаў Косцік.—Ну, пачакай жа, я цябе таў не пакіну, ты ў мяне пастраляеш, хэндэ хох!»

Немца зноў закінуў аўтамат за плячо, зноў пайшоў, быццам нічога і не было, збіраючы ягады і кідаючы іх сабе ў рот. Косцік назіраў, назіраў—за ім. Ішоў асцярожна, каб не трэснуў сучок пад нагамі. Немца прапусціў наперад, здалёк сачыў за яго зялёным фрэнчам—куды немца, туды і ён. Ішоў за немца і думаў, як ён зловіць яго, як здасць у сельсавет.

А немца усё глыбей забіраўся ў лес. Ён ужо не збіраў ягады, а ішпака ішоў, быццам некуды спяшаўся. І Косцік спяшаўся за ім. Надта баяўся Косцік, каб не згубіць немца.

— Ты ад мяне не ўцячэш... Не схавашся, фашысцюга,—шаптаў ён сам сабе.

І раптам:

— Бары-ыс!—данёцца аднекуль глухі голас.

— Ого-го!—заіржаў, адзваючыся, немца.

Косцік ажно прысеў.

— Бары-ыс!—зноў паклікаў нехта з лесу.

— Ого-го!—зноў адазваўся фашыст.

Косцік спыніўся. Нешта як апякло яго мазгі. У галаве памуцілася. Немца тут не адзін... Немца нехта гукае... А можа гэта не немца... А можа...

Ён зноў пайшоў. Пайшоў за немца, спіна якога мільгала то тут, то там. Немца ні ад кога не хаваўся. Ішоў на чалавечы голас.

Канечне, Косцік дурны. Адкуль тут будзе сапраўдны немца? Можна, тэатр які прыехаў, а можа самадзейнасць... Пайсці, паглядзець... І гэта ж не кожны дзень бачыць Косцік.

ПАРТЫЗАНСКИ ЛАГЕР

Насустрач немцу выйшаў з лесу чалавек, аперазаны стужкамі з патронамі, у кубанцы з чырвонай паскаю наўскасяк—самы сапраўдны партызан, такіх Косцік не раз у кіно бачыў.

— Дзе ты прападаў, цябе чакаюць,—напаў партызан на немца.

А немца схавіў з пляча свой аўтамат, наставіў на партызана і зноў як гаркне:

— Хэндэ хох!

Як там, у лесе.

Партызан зарагатаў, палаяў немца па плячы, яны абваліліся і пайшлі, а Косцік пакльпаў за імі, крыху прысаромлены тым, што так укліяўся, не здагадаўся адразу, што гэта за «немца» і ўсё ж поўны цінаваці, што робяць тут, у лесе, гэты «немца» і гэты «партызан».

Лідзія АРАБЕЙ

СІНІ БОР

Я закончыла працу над апавесцю «Сіні бор». У ёй расказваецца пра тое, як хлопчык Косцік выладова трапіла ў «партызанскі лагер», які пабудавалі ў лесе, каб здымаць фільм. Косціку ўсё тут дзіўна і цікава.

Прапаную ўвазе чытачоў раздзелы з апавесці.
АСТАР.

Яшчэ здалёк убачыў Косцік, што ў тым месцы, куды ідуць «партызан» з «немцамі», шмат людзей. Вецер гнаў адтуль, уздымаў вышэй лесу клубы густога белага дыму. Нясмела падыходзіў Косцік да тых людзей. Падступіўся бліжэй, зірнуўся.

У лесе, вакол невялікай паляны, былі збудаваны зямлянкі, буданы, стаяла складзеная з цэглы печка, пры печы—паліца з няструганых дошак, а на ёй круглыя кулідкі хлеба. Таніх кулідак у магазіне не прадаюць, мусіць, іх сляклі ў гэтай печы.

Пасярод паляны гарэла вогнішча, на ім стаяў вялікі закураны кацёл, у катле нешта варылася. І вакол вогнішча, і каля зямлянак сядзелі людзі з вінтоўкамі, аперазаныя стужкамі з патронамі. Косцік адразу пазнаў, што гэта партызаны. Хадзіла тут і некалькі «немцаў» — у пілотках, з аўтаматамі,—ну ні крышачку не падобна, што гэта нашы хлопцы.

Цяпер Косцік усё зразумеў—гэта артысты і наймакш як тут кіно здымаюць. Ад некага ён чуў, што ў іхні раён артысты прыехалі, кіно будуюць здымаць. Гэта яны, мусіць, і ёсць.

Косцік ва ўсе вочы глядзеў на артыстаў, на партызанскі лагер. Нейкую хвіліну яму нават здалася, што гэта ён спіць і сніць альбо трапіў у якое зачараванае царства, захацелася нават ушчыкнуць сябе. Але ў гэты час нехта як крыкне:

— Хлопчык! Ты чаго ў кадр улез! А ну ўбок адыдзіся!

Косцік нават не падумаў, што гэта яму крычаць, бо ніякага кадра нідзе не бачыў, ні ў што не ўлазіў, але зноў закрычалі хлопчыку, каб ён адышоўся, а нечыя рукі схавілі Косціка за плячы і павалаклі.

Што гэта! Куды яго цягнуць! Косцік ужо брыкацца намерыўся, ды зірнуўся, каб паглядзець, каго будзе брыкаць.

Яго цягнуў высокі хлопец у сіняй тэнісцы і ў берэце. Цягнуў і прыгаварваў:

— Адкуль вас тут бярэцца!.. Сунуцца пад апарат!.. Абгараджу лагер калючым дротам!

Косцік вырашыў не брыкацца, наадварот, яму зрабілася сорамна, што некаму тут перашкодзіў, улез у нейкі кадр, якога сам не бачыў.

А хлопец адцягнуў Косціка ўбок, ухнуў у гурт людзей, якія тут стаялі, а сам пабег назад у лагер.

І тут у лесе як сто сонцаў загарэлася. Косцік толькі цяпер убачыў, што каля адной зямлянкі стаяць на жалезных слупах чатыры лямпы з чорнымі абажурамі. Лямпы ўсе разам загарэліся і так асвятлілі зямлянку, што зрабілася відаць кожная саломінка на яе страсе.

— Падрыхтаваці! Матор!—скамандаваў ў трубу барадаты дзядзька ў белай кашулі.

Кругом усе заціхлі, застылі. Аднекуль выскачыла цётка з ружовымі валасамі—Косцік ніколі не бачыў такіх ружовых валасоў!—ляснула чорнымі дошчачкамі, на адной з якіх была напісана лічба 25, і зноў схавалася. Хвіліну ўсё было ціха, потым з зямлянкі, на якую святлілі ўсе лямпы, выбегла дзяўчына—у белай кофце і чорнай камізэльцы, у чорнай спадніцы і ў ботах. На плячах у яе ляжалі дзве светлыя касы, а твар і рукі былі жоўтыя, быццам надта моцна загарэлыя. Вочы ў яе блішчалі і святліліся, як два азяркі.

Дзяўчына азірнула, потым шмыгнула назад у зямлянку.

І зноў толькі цяпер убачыў Косцік, што праз увесь лагер тут пракладзены рэйкі, жалезныя, як на чыгунцы, а па іх едзе ваганетка, на якой стаіць апарат на трох высокіх ножках-раскірках. Апарат трашчыць, як цвыркун за печкаю, і едзе, едзе да зямлянкі, з якой нядаўна дзяўчына выбягала. Пад'ехаў блізка і спыніўся, а дзяўчына трохі пабавілася ў зямлянцы і выбегла зноў, трымаючы ў руках пісталет. Потым схавала пісталет пад камізэльку і пайшла проста на апарат. І ўсё. Лямпы патухлі, людзі заварушыліся, загаманілі. А Косціку ж так захацелася ведаць, што будзе далей. Навошта дзяўчына хавала пісталет пад камізэльку? Каму несла?

Людзі пачалі збірацца дахаты. Некуды панеслі лямпы з чорнымі абажурамі, клункі, скрынкі. Забралі і кулідкі хлеба, што ляжалі на паліцы каля печы. Скорка ў лагерах зусім апусцела, толькі той хлопец, што выцягнуў Косціка з кадра, яшчэ баўўся—скручваў гумавы дрот, які ляжаў у траве і якога Косцік раней не бачыў.

Косціку захацелася падысці да гэтага хлопца, пагаварыць, але ён баяўся, каб зноў не ўлезці ў які кадр. І ўсё ж не вытрываў, падышоў.

— А вы заўтра зноў тут будзеце?—спытаўся ён.

Хлопец азірнуўся на Косціка, буркнуў ні то Косціку, ні то самому сабе:

— А дзе ж мы дзенемца, будзем.

— І зноў будзеце здымаць кіно?

— А хто ж за нас здыме,—адказаў хлопец—і пацягнуў за дрот. Адзін канец дроту быў у руках у хлопца, а другі ў лесе. Дрот поўз, варушыўся, як змяя, ды раптам нацягнуўся і спыніўся. Хлопец тузануў яго, але дрот не падаўся. Хлопец тузануў яшчэ раз, але там заела. Мусіць, дрот зачэпіўся за нешта.

— Ану, падскоч, паглядзі,—сказаў хлопец Косціку.

Ухапіўшыся за дрот рукою, Косцік пабег, як сувязіст па ліні сувязі. Скорка знайшоў і «пашкоджанне». Дрот закруціўся пятлёю і зачэпіўся за корч. Косцік скоранька адчэпіў яго, пацягнуў, шукаючы канца. Канец быў блізка, і Косцік, не выпускаючы з рук гумавога дроту, пабег назад да хлопца ў берэце.

— А каму яна пісталет несла?—спытаўся ён у хлопца, як толькі вярнуўся да яго.

— Хто яна?

— Ну, дзяўчына, што з зямлянкі выскачыла.

Косціку надта хацелася ведаць гэта. Быццам ён чытаў кнігу і яго адарвалі на самым цікавым месцы.

— Будзе гатовы фільм, тады ўбачыш,—не вельмі лагодна адказаў хлопец.

Ён скруціў свой дрот абаранкам, пачапіў яго на плячо, усунуўшы руку ў дзірку ад абаранка, і пайшоў з лесу на дарогу, дзе, чуваць было, трубіла машына, склікала тых, хто яшчэ заставаўся ў лесе.

КОСЦІК СПАЧУВАЕ БАРЫСУ

... Другую ноч Косцік зноў наўваў у лагерах, трэцюю таксама. Ці доўга ён тут будзе жыць—не ведаў, далёка наперад не загадваў, а пакуль ісці адсюль яму зусім не хацелася.

Удзень на паляну, дзе стаялі аўтобусы, прыезджала крытая брызентам машына са скрынкамі, у якіх стаялі бутэлькі з ліманадам, кошыкі з булкамі і з кілбасою, з варанымі яйкамі. Тоўстая цётка ў белым халатце ставіла на пустую перакульную скрынку вагі і бралася за гандаль. Гандаль у яе ішоў бойка, і Косцік таксама падыходзіў да машыны. У кішэню халата цётка клала і Косцікавы грошы, за якія ён купляў сабе то булку, то яйка, то сто грамаў кілбасы.

Так што ў Косціка быў начлег, была яда, была вада—рэчка ж пад бокам, і жыццё яму цяпер здавалася вольным і цікавым.

Да яго тут скорка ўсе прывыклі, бо Косцік любіў усім памагач. Цесляру прынясе сякеру, маляр пэндзаль збегаві ў рэчку памые. А прапаца каня без Косціка так і не навучыліся. Калі трэба было куды ехаць, так і гукалі Косціка:

— Эй, дзе ты, Косцік! Ідзі каня запрагаць!

Раман таксама часта браў яго з сабою, даваў якую-небудзь работу, і Косцік круціўся па лагерах ўжо як свой. Ён з усімі вітаўся, бо скорка ўсіх лічыў сваімі знаёмымі, усім шчыра ўсміхаўся і казаў:

— Здрасце!

І з ім віталіся, і яму казалі «Здрасце» альбо проста: «А, Косцік, здароў!»

У яго не пыталіся, адкуль ён, мусіць, думалі, што з суседняй вёскі, адтуль шмат прыбегала дзятвы, нікому і ў галаву не прыходзіла, што Косцік уцёк з дому, пачуе тут, у лагерах.

Кожны дзень ён з нецярпеннем чакаў, калі пачнуць здымаць кіно. Кожны дзень спадзяваўся, што сёння будзе нешта далей, працяг таго, што здымалі перад гэтым, але кожны раз здымалася нешта другое, і Косцік ніяк не мог звязаць канцы з канцамі.

Калі Косцік, бывала, глядзеў націну, то быў поўны веры, што ў кіно паказваюць тое, як сапраўды было ў жыцці. Што немцы—гэта немцы, а партызаны—гэта партызаны, што рвуцца там сапраўдныя бомбы і страляюць сапраўднымі кулямі. А тут, аказваецца, немцы свае, і партызаны не партызаны, а артысты, і кулі не сапраўдныя, і бомбы толькі пыл уздымаюць ды бабахваюць.

І ўсё-такі цікава. Цікава, як у такім несправядным партызанскім лагерах здымаюць несправядных немцаў і несправядных партызанаў, як потым гэта будзе выглядаць, быццам было ўсё па праўдзе, быццам на вайне, як будзе перажываць, а можа і плакаць людзі, шкадуючы сваіх і ненавідзячы ворагаў.

СЕЛЕТА нашаму Саюзу кампазі-
тараў пашанцавала на «круг-
лыя даты». На самай спра-
ве, зусім нядаўна грамад-
скасць адзначыла 60-годдзе маладо-
га душой, энергічнага, поўнага зап-
алу і творчых сіл славуага бела-
рускага музыкануці-этнографа, на-
роднага артыста СССР Г. Цітовіча, 21
снежня адзначым 80-годдзе старэй-
шага нашага сябра, які ўжо вось паў-
стагоддзя рухае наперад амаль усе
жанры Беларускай музыкі, народнага
артыста БССР М. Аладава. Сёння
мне хочацца ў думках прайсціся па
шляху аднаго са сваіх сяброў Пятра
Пятровіча Падкавырава, якому спаў-
няецца 60 гадоў.

Калі яму было пяць гадоў, на фрон-
це першай сусветнай вайны загінуў
бацька. Маці—чэлябінская работ-
ніца — не шкадавала ні сіл, ні працы
для таго, каб не толькі накармаць і
апраць сыно, але і даць яму адука-
цыю. З васьмігадовага ўзросту ён
іграў на гітары, мандаліне, балалай-
цы, домры. У 18 гадоў Пётр Падка-
выраў атрымаў пецёўку ў Сярд-
лоўскі музычны тэхнікум. Тут ён пра-
цягвае ўдасканальваць ігру на народ-
ных інструментах, але паступова па-
чынае цікавіцца і кампазі-
цыяй. Рашаючую ролю ў
фарміраванні будучага кам-
пазітара адыграў педагог-
тэарэтык, вядомы кампазі-
тар, вучань М. Рымскага-
Корсакава і М. Балакірава—
В. Залатароў.

Заняткі з Васілём Андрэ-
вічам Залатаровым на пра-
цягу трох гадоў далі па-
чынаючаму кампазітару вельмі мно-
га. Выхоўваючы сваіх вучняў у
добрых традыцыях рускай класікі, га-
лоўным чынам — «кучкістаў», В. За-
латароў ніколі не закрываў сваім вуч-
ням дарогі да пазнання сучаснай му-
зыкі — айчынай і зарубежнай, абу-
джаючы ў іх уласную творчую фанта-
зію.

Характэрна, што В. Залатароў вы-
хоўваў са сваіх вучняў не толькі буду-
чых кампазітараў, але і кваліфікава-
ных педагогаў па шырокім колу му-
зычна-тэарэтычных дысцыплін.

Закончыўшы ў 1933 годзе Сярд-
лоўскі музычны тэхнікум, Пётр Пят-
ровіч Падкавыраў не захацеў расста-
вацца са сваім любімым педагогам
і разам з ім пераехаў у Мінск для
прадаўжэння сваёй адукацыі, у толь-
кі што створаную ў Беларусі кансер-
ваторыю. Да гэтага часу адносяцца і
першыя самастойныя творы П. Пад-
кавырава, які некалькі гадоў хутка
знайшоў сваё «я» ў творчасці — свое-
асабліваю музыкальную мову, яркую і
вострую, часам рэзкую, але не му-
рагелістую, чаканні і дэкладны мет-
рытм. Хутка авалодаў усімі эле-
ментамі формы. Разам з тым П. Пад-
кавыраў асвоіў новую для яго бела-
рускую народную мелодыку, гармо-
нію і рытм, умела і тактоўна ўводзя-
чы яе ў сваю арыгінальную самабыт-
ную музыку. Гэтану значна дапамагла
паездка П. Падкавырава з М. Крош-
нером у 1934-35 гадах на Палессе з
экспедицыяй па зборы беларускага
песеннага фальклору.

Кансерваторыю П. Падкавыраў пас-
пяхова закончыў у прафесара В. За-
латарова ў 1937 годзе. Гэта быў пер-
шы выпуск Беларускай кансерваторыі.

З твораў ранняга перыяду твор-
часці П. Падкавырава варты назваць
кантату-балладу «Ваявода» (па А. С.
Пушкіне), Першы струнны квартэт і
Першы фартэп'янавы санат. Кры-
ху раней з'явіліся п'есы для скрыпкі
і фартэп'яна — «Беларуская працяж-
ная» і «Танцавальная». Потым была
першая сімфонія «Юнацтва», пры-
свечаная ленинскаму камсамолу, з
натхнёнай пабочнай лірычнай тэмай

у першай частцы і маршападоб-
ным фіналам, у якім віртуозна
абыгрываецца адна з любімых
лейтгармоній П. Падкавырава—
вялікі септакорд (з ёй мы
яшчэ сустранемся ў вялян-
чальным канцэрте і некаторых
іншых творах аўтара). У 1937—
1939 гадах кампазітар напісаў
самы галоўны свой твор—
трохактавую оперу «Павел Кар-
чагін» на ўласнае лібрэта па-
водле вядомага рамана Міка-
лая Астроўскага «Як гартавалася
сталь». Пра наступныя рэ-
дакцыйныя гэткіх двух твораў я яш-
чэ буду гаварыць. П. Падкавы-
раў — вельмі патрабавальны
мастак. Часта ён, незадаволены
першай рэдакцыяй, стварае
новыя—другую і нават трэцюю.

У пачатку саракавых гадоў
кампазітар піша два буйныя
інструментальныя творы: Першы
канцэрт для скрыпкі з аркест-
рам у чатырох частках. Потым
—рад вакальных твораў на па-
трыятычную тэму. На пераможнае
заканчэнне Айчынай вай-
ны кампазітар адгукнуўся мар-

ЗАЎСЁДЫ Ў ПОШУКУ

ПЯТРУ ПАДКАВЫРАВУ—60 ГАДОЎ

шам для духавога аркестра «Ра-
дасць перамогі». Ён вяртаецца да
камсамольскай сімфоніі і ства-
рае новую рэдакцыю, піша Дру-
гую сімфонію ў чатырох частках і
Трэцюю — «Дружба народаў» у
трох частках. У гэтыя ж гады кампа-
зітар стварае рад цікавых камерных
твораў. З кожным годам сталее май-
стэрства П. Падкавырава. Але самыя
значныя творы яшчэ наперадзе —
кантата-баллада «Аб чатырох заложні-
ках» на цудоўныя вершы Аркадзя
Куляшова, фартэп'янавы канцэрт і
адзін з лепшых твораў П. Падкавыра-
ва — Другі канцэрт для скрыпкі з
аркестрам. Назаўсёды засталася ў
памяці натхнёнае выкананне яго
Львом Гарэлікам на VI Міжнародным
фестывалі моладзі і студэнтаў у Маск-
ве.

Адна за адной з'яўляюцца разна-
стайныя па жанры і тэматыцы рэ-
чы: «Урачыстая ўверцюра» для сімфа-
нічнага аркестра, Другі струнны квар-
тэт, вострыя зноўды для фартэп'яна,
«Канцэртны марш» для духавога ар-
кестра, Канцэрт для віяланчэлі з ар-
кестрам і інш. Кампазітар як бы
спрабуе свае сілы ва ўсіх жанрах ка-
мернай, аркестравай і вакальнай му-
зыкі. У 1958 годзе ён вяртаецца да
свайго любімага дацяці і ўзнаўляе
(па памяці) оперу «Павел Карчагін»,
бо партытура, клавір і нават лібрэта
загінулі ў часе вайны.

Пяру П. Падкавырава належыць
рад вакальных твораў — песень, ра-
мансаў, хораў. Многія з іх трывалі
ўвайшлі ў рэпертуар музычных ка-
лектыўаў. Широкай папулярнасцю
карыстаецца песня «Зубронак» на
словы А. Міронава, — своеасаблівы
гімн беларускаму аўтамабілю.

На працягу апошніх трох гадоў
кампазітар упарта працаваў над ўда-
канальнем сваіх ранніх буйных тва-
раў. Стварыў новую рэдакцыю Дру-
гой сімфоніі «Дружба народаў», на-
пісаў амаль што нанова Трэці струнны
квартэт і патрыятычную п'есу сюітна-
га плана для струнных інструментаў і
фартэп'яна «Родныя напевы» ў пяці
частках, пабудаваную на беларускіх

народных тэмах. Вельмі хацелася б
хутэй пачуць гэты новы твор, гэтак
жа як і некаторыя іншыя, незаслужа-
на забытыя альбо рэдка выконваемыя
творы П. Падкавырава.

П. Падкавыраў неаднаразова вяр-
таецца да оперы «Павел Карчагін».
У 1962 годзе ён зрабіў яе мантаж
для радыё. Опера была выканана са-
лістамі, хорам і аркестрам радыё пад
кіраўніцтвам Б. Рыскага.

Адзіны жанр, якога пакулі не кра-
наўся П. Падкавыраў, — гэта балет.
Але ў яго ёсць цудоўныя танцаваль-
ныя п'есы — аркестравыя і камерныя,
два вялікія харэаграфічныя зцюды.
Таму хочацца пажадаць юбіляру ў
бліжэйшыя гады стварыць беларускі
балет.

П. Падкавыраў — вопытны педагог
амаль з 25-гадовым стажам. У Бела-
рускай кансерваторыі з 1948 года ён
няспынна вядзе кампазіцыю, інстру-
ментоўку, чытанне партытур, харавую
аранжыроўку, сольфеджыю і гармо-
нію. Усе свае веды ён з радасцю пе-
радае маладому пакаленню бела-
рускіх музыкантаў.

П. Падкавыраў любіць падарожні-
чаць, яго страсць — калекцыянара-
ванне грамплацінак з запісамі кла-
січнай музыкі, якіх ён сабраў больш
за шэсцьсот. У яго калекцыі 50 опер,
столькі ж сімфоній, ледзь не ўвесь
Чайкоўскі, 32 фартэп'янавыя санаты
Бетховена і яго сімфоніі, амаль усе
оперы Рымскага-Корсакава.. Ён лю-
біць родную прыроду, беларускія ля-
сы, рэкі, азёры...

Кампазітарская, педагогічная і гра-
мадская дзейнасць П. Падкавырава
адзначана ўрадавымі ўзнагародамі:
орденам «Знак Пашаны», медалямі,
ганаровымі граматамі, яму прысвое-
на званне заслужанага дзеяча маст-
ацтваў БССР.

Пажадаем жа П. Падкавыраву шча-
слівых гадоў творчага натхнення, бя-
сконцай маледосці...

Яўген ЦІКОЦКІ,
народны артыст СССР.

Зноўбы ЛіМа

У ІНСТЫТУЦКІХ СЦЕНАХ

Я працую ў Інстытуце і таму ха-
падзяліцца сваімі назіраннямі і дум-
камі аб тым, як «дробязі» штодзённа-
га інстытуцкага жыцця ўплываюць на
выхаванне пачуцця прыгожага ў сту-
дэнтаў.

Возьмем для прыкладу інвентары-
зацыйны нумар на мэблі... Часта ён
«красуецца» на самым відным месцы.
Гаспадарнікам не важна, што тамі нум-
мар псеу выгляд крэслаў, вітрын,
сталоў. Галоўнае — зручна працаваць
інвентарызацыйнай камісіяй.

Не-не, ды і з'явіцца ў Інстытутах
аб'явы-заклікі «Не курьці!», «Не
смяцца!». Праўда, гэтыя ўжо пры-
мільгаліся, але сустракаюцца і больш
«сучасныя», напрыклад: «Таварышы
студэнты, беражыце дзяржаўную
маёмасць!», «Таварышы студэнты, не
ламайце машыны!» На наго разлічаны
яны? На студэнтаў, ці на сучасныя
людзітаў?

Вельмі мала ўвагі ўдзяляецца і
ўнутранаму афармленню інстытуцкіх
памяшканняў. Тут сустракаецца мно-
га сухіх, шаблонных, непрыватных
стэндаў, транспарантаў, аб'яў.

Многія гады адны і тыя ж стэнды
вісяць у медыцынскім і сельскагаспа-
дарчым Інстытутах Гродна, у мінскім
педагагічным і політэхнічным. Адчу-
ваецца, што ў арганізацыі «нагляд-
най агітацыі» ў гэтых Інстытутах кі-
руюцца прынцыпам «толькі б было,
толькі б вісела». Гэтае «толькі б»
прыводзіць да таго, што ўсе стэнды
не ўмяняюцца ў рэкрэацыйных і за-
лах і перасяляюцца ў калідоры, вуз-
кія праходы і лесвічныя клеткі.

«Тэатр пачынаецца з вешалкі», —
гаварыў Станіслаўскі. Перафразіра-
ваўшы, мусім сказаць: «Інстытут па-
чынаецца з вестыбюля». Але як часта
ў Інстытуце афармленне вестыбюля—
кангламерат выліўленчых сродкаў, ін-
фармацыйнай блытаніны, гаспадар-
чых памяшканняў і да т. п.

Дрэнна ў нас і з афармленнем ву-
чэбных аўдыторый. Дзесяткі стэндаў,
вітрын, партрэтаў і не менш зашклё-
ных рам з інструкцыямі і правіламі
пастаянна перад вачыма студэнтаў. І
ўсё гэта часта не мае прамых адносін
да заняткаў.

Тая ж карціна і ў лабараторыях і ка-
бінетах. Яны робяць уражанне нейкіх
музейяў бяздзейных экспанатаў. Ча-
мусьці лічыцца, што калі ўсе сцены і
прасценкі заняты партрэтамі, вітры-
намі і стэндамі, то ў такім кабінце
праведзена вялікая работа па афарм-
ленні. Давайце заглянем хоць бы ў ка-
бінет літаратуры Гродзенскага пед-
інстытута. У ім мы бачым цэлую га-
лерэю партрэтаў, размешчаных
цэльнымі радамі. Не менш іх і ў за-
пасе. Аказваецца, астатнім «не пашан-
цавала» — не хапіла месца на сце-
нах.

Кабінет — гэта свайго роду наву-
ковая лабараторыя, таму не шыльда
на дзвярах і не афармленне на сце-
нах павінна вызначаць яго аблічча, а
адпаведнае абсталяванне.

Пытанні арганізацыі Інтэр'ераў на-
вучальных устаноў і афармленне на-
гляднай агітацыі патрабуюць сур'ёзна-
га абмеркавання сярэд мастакоў, ар-
хітэктараў, педагогаў і псіхалагаў.
Але, на жаль, ні на адной з рэспублі-
канскіх канферэнцый па праблемах
работы вышэйшай школы гэтае пы-
танне ні разу не ўзнімалася. Відць,
наспеў час падумаць і аб тым, каб у
вну быў хоць адзін мастак па Інтэр'е-
рах або мастак-афарміцель, які ўзна-
чаліў бы гэту жыццёва неабходную
работу.

І. ШЭШКА,
выкладчык Гродзенскага педінстытута.

І хоць ведаў Косцік, што немцы гэта не немцы,
а нашы хлопцы, што таго немца, які збіраў у ле-
се ляды, завуць Барыс і ён па-нямецку нават
гаварыць не ўмее, толькі песеньку, што спяваў у
лесе, вывучыў спецыяльна для кіно, усё ж ар-
тыстаў, якія ігралі немцаў, Косцік не любіў. Так і
хацелася сказаць натораму: «Ах ты, фашыст!» І
дружыць з ім не хацелася.

Сядзелі ўчора Косцік з Валяю на палянцы,
Слухалі музыку. А тут, адкуль ні вазьміся,
Барыс. Прышоў і сеў з ім. А сам у гэтай нямецкай
форме, і пілотка набок адзета. Чысты фрыц.
Сядзіць і глядзіць на Валю, усміхаецца. І Валя
яму—таксама. Не спадабалася Косціку, што Ва-
ля усміхаецца Барысу. Як штурхнуў Косціка
хто, узяў і зманіў Валі:

— А цябе Раман шукае...
— Праўда? — падхапілася Валя. — А дзе ён?
— Вунь там, — паказаў на лес Косцік.
Валі пайшла, а Барыс уставіўся ў яе вачыма,
глядзеў услед, пакуль Валя ў лесе не схавалася.
І тут спытаў Косцік у Барыса:

— А вам не праціўна немца іграць?
Барыс паглядзеў на Косціка, усміхнуўся:
— Трэба ж некаму і немца іграць.
— Я б ніколі не згадзіўся, — цвёрда сказаў
Косцік.

— Не важна, каго іграць, важна, каб роля бы-
ла цікавая, — сказаў Барыс.

Косцік намаўчаў, падумаў.

— Не, — пакруціў ён галавою. — Цікава іграць
герояў, партызанаў, а немцаў... Гэта ж цябе ўсе
ненавідзець будучы... Вось, думаеце, вас будучы
любіць, калі ў фільме ўбачыць? Усе будучы ка-
заць—фашыст!

— Няхай кажучы! — засмяўся Барыс. — Зна-
чыцца, сыграю добра, калі павераць, што я фа-
шыст, значыцца, я артыст сапраўдны.

Не, не мог зразумець Косцік, як гэта Барыс
радуецца, што яго ўсе будучы ненавідзець. Можна
ён і праўда харошы артыст, але Косцік любіў бы
яго больш, каб Барыс іграў партызана. І Валі ня-

хай ён не усміхаецца, і няма чаго яму глядзець
на яе. Косцік не спяць, ён усё бачыць. Як дзе Ва-
ля паявіцца, так і Барыс каля яе. Каб жа хоць
быў партызанам...

А Барыс быццам угадаў, што думаў Косцік.
Уздыхнуў і прызнаўся:

— Я, брат, і сам хацеў іграць партызана, але
рэжысёр сказаў, што я на немца падобны. Вось і
ўлхнулі мяне ў гэты фрыцаўскі мундзір.

Цяпер Косцік паглядзеў на Барыса са спачу-
ваннем. І праўда, падобны ён на немца. Нос роў-
ны, тонкі, твар вузкі, валасы пад пілоткаю аку-
ратна зачасаныя. Нездарма тады, у лесе, Косцік
падумаў, што жывога немца ўбачыў, нездарма так
укляпаўся.

Бедны Барыс.

I. ПА СЛЯДАХ ЖЫРОВІЦКІХ АРАЦЫЙ

На поўдзень ад Слоніма еярод маляўнічых узгоркаў знаходзіцца унікальны помнік беларускага дойлідства — ансамбль Жыровіцкага манастыра. У яго уваходзяць Успенскі сабор, Яўленская і Ваздзвіжанская царквы, масліны корпус былой духоўнай семінарыі, мноства іншых пабудов і прыбудов самага рознага прызначэння. На заасфальтаваных дарожках нетаропка пахаджаюць астрануты ў чэрны манахі і манахі. Але пад скляпеннямі галоўнага корпусу гучаць ужо зусім «свецкія» галасы: цяпер тут гаманкі тэхнікум механізацыі сельскай гаспадаркі.

Варта прыгадаць, што сёлета Жыровіцам спраўняецца крутлая дата — 500 гадоў назад, у 1470 годзе, літоўскі падскарбій Аляксандр Солтан узвёс тут першы храм. Прыкладна тым жа годам датуецца вядомы абраз жыровіцкай богай маці, знойдзены, як кажа легенда, пастушкамі ў мясцовым лесе. Яшчэ ў тым жа, XV стагоддзі, у Жыровіцах адкрылася манастырская школа. Неўзабаве першы драўляны храм згарэў. Замест яго ў 1613 годзе з'явіўся барочны Успенскі сабор. Пасля царкоўнай уніі Жыровіцы паступова становяцца галоўнымі цэнтрамі беларускага ўніяцтва — баратам і пампезным. Уніяцкі ордэн базыльянаў адкрывае тут школу, вядомую ў XVIII стагоддзі ва ўсёй Беларусі і ў Украіне. Навучанне ў ёй мела даволі свецкі характар — куды больш свецкі, чым у езуіцкіх і дамініканскіх школах. Настаўнікі і вучні часта нарысавалі беларускай мовай. Пра гэта явраз і сведчылі б жыровіцкія арацы. Сведчылі б, калі...

Аднак не будзем забягаць наперад. Яшчэ да вайны ў Львоўскім універсітэце працаваў філолаг Ян Янаў. Адночы яму ўдалося атрымаць дазвол на пошукі ў мітрапаліцкім архіве пры кафедральным саборы святога Юра. Там прафесару трапіўся ў рукі манускрыпт з паловы XVIII стагоддзя — «Кодэкс з далучэннем справаздач аб манастырскім і школьным жыцці базыльянаў у Жыровіцах на Слонімшчыне». У «Кодэкс» было багата арацый, з якімі вучні выступалі на так званых школьных сейміках, каб засведчыць свае поспехі па красамоўстве. Арацы датаваліся 1751—1752 і 1761 гадамі.

Астуніаючы крыху ўбок, дадамо, што для такіх школьных сеймікаў настаўнік («прафесар») рыторык (у 1751—52 гг. ім быў у Жыровіцах, здаецца, Самуэль Масквіч, у 1761 годзе сеймікам «праваў» Сафрон Градзіцкі) задаваў даваў вучням нейкую віртуальную тэму — напрыклад, аб вырысці навуку, шкодае паказанні перад чужаземцамі, патрэба ездзіць за грамаду. Вучні дэталілі на дзве групы, рыхтавалі аргументы «за» і «супраць». Части (і ў жыровіцкім выпадку) на школьных сейміках парадзіваліся шляхецкім павяржым сеймікі, якія адбываліся раз у тры гады. Тады кожны з вучняў выбіраў сабе поўную ролю: адліч крыжаклаў шляхецкага выбраніка, электа, за злоўжыванні, другі хваліў яго за ўдзяную лабарачынасць, трэці падкупляў праўдліва, чацвёрты («маршалак») ці «дараўна» прадстаўляў усім ім права галасы. Часам такіх прамоўцаў было больш дзесяці. Тады школьны сеймік ператварыўся ў спецыяльнае тэатральнае прадстаўленне.

Аднак вернемся да Янава. Ён быў дыялектолагам, і таму яго зацікавілі не мастацкія якасці арацый, а іх «дыялектная» аснова: адны прамоўцы выступалі на «мазурскай» гаворцы, другія — на «русінскай» (беларускай). Часам дзелі камічнага эфекту прамоўцы мяняліся ролямі, і тады «мазур» пачынаў па-беларуску вымаўляць канчаткі польскіх ці лацінскіх слоў. І не толькі канчаткі. На месцы польскага в-аўлялася беларускае нескладовае ў, на месцы ж — беларускае р, на месцы насальных галосных — беларускае а або у. Уся прамова густа перасыпалася беларусізмамі. Для ілюстрацыі ўсё гэтае фанетычнае і лексічнае з'яў Янаў выпісаў з «Кодэкса» некалькі прыкладаў, зразумела, аддаючы перавагу тэкстам «мазурскім». На жаль, у львоўскага прафесара не хапіла звычайнай навуковай дакладнасці: ён нават не апісаў рукапіс, не прадаставаў вылісаныя ўрыўкі. Праўда, шыфр (сігнатуру) рукапісу ўсё ж праставіў: Д-9. Толькі невядома: жыровіцкай гэта яшчэ сігнатура ці ўжо львоўская...

Зрабіўшы выпіскі, Янаў не прыдаў ім асаблівага значэння. Пасля вайны, пераехаўшы ў Кракаў, ён проста падарыў іх вядомаму польскаму літаратуразнаўцу Станіславу Пігоню. У 1952 годзе Янаў памёр. Прафесар Пігонь неўзабаве зразумеў усю каш-

тоўнасць незвычайнага падарунка і падрыхтаваў артыкул для навуковага часопіса «Архіўум Літэрацке». Пад назвай «Савіжальскія «аратарскія забаві» ў канвіктовай школе XVIII стагоддзя» гэты артыкул убачыў свет у 1969 годзе (т. XIV), калі прафесара Пігоня таксама ўжо не было ў жывых.

Маючы ў руках ўсяго некалькі ўрыўкаў, праф. Пігонь тым не менш вельмі высока ацэніў арацы жыровіцкіх вучняў. Ён звывае гэтыя арацы з традыцыйнага франтоўска-савіжальскага літаратурнага XVII стагоддзя, знаходзіць нават паралелі з назвай Міцкеві-

выгодна прадаваць іх на сапраўдных шляхецкіх сейміках... Этнічная «размежаванасць» прамоўцаў на «мазур» і «русін»? Чаго не зробіш, каб узяць камізм прадстаўлення... Праўда, Пігонь, а яго густу можна даверыцца, глядзеў на арацы не як на школьныя практыкаванні, а як на творы мастацтва, як на памфлет на тагачасную шляхецкую анархію. Да таго ж — сярэдзіна XVIII стагоддзя. Часы, калі ў беларускай літаратуры ўтварыўся вакуум, калі прымуовае апалічванне канчаткова звяло на ні-

раў?! А калі глянуць на арацы ў сукупнасці з тагачаснымі школьнымі інтэрмедзіямі, з апавяданнямі, знойдзенымі нядаўна С. Міско? З іншымі, хоць і нешматлікімі творами? Ці не адсюль рабіла свае першыя крокі новая беларуская літаратура, якая не без уплыву тых жа Ідэй Асветы развілася на прычыппова новай, гутарковай моўнай аснове?!

Сатырычна завостраныя жыровіцкія арацы нібы прасіяца, каб іх паставіць на прамежкавае, пакуль пустое месца паміж «Прамовай Мясельні» і «Лістом да Абуховіча» з аднаго боку, і «Энеідай навыварат» і «Тарасам на Парнасе» — з другога.

Ды нехта выдаваць жадае за сапраўднае. Янаў выпісаў, а Пігонь падаў толькі назначныя ўрыўкі. І не самыя важныя для нас — не беларускія, а польскія («мазурскія»). І толькі адзін з іх («Мова імі пана Карповіча, званага Домасядзелаўскі») — з яркавымі рысамі беларускай мовы. Але толькі з рысамі.

Значыць? Значыць, трэба ехаць у старадаўні Львоў. Па слядах рукапісу з сігнатурай Д-9, які да вайны быў у архіве уніяцкіх мітрапалітаў.

...Гэтай вясной кожны дзень у Львове ішла адпачынаць дажджы. Нават у цэнтры, дз вытанчанага помніка Міцкевічу, мужчыны пераходзілі вуліцу, часам спорна надкасаўшы штаны. Калі пачыналі зліць, бы з вядра, нават самыя упартыя правдлівыя вестак са шматколернага Галіцкага рынку падхоплівалі са сваіх населеных месці і разам з таварам шукалі паратунку дз шырэй сцені білога бернадзінскага кляштара. Тады ў гэты вядомы будынак з паўкруглымі скляпеннямі праз прыдчыненныя вокны ўрываўся сакавіта ўкраінская гамонка, так падобная і так неподобная да нашай. І дзіўна — гамонка не раздражніла, не перашкаджала ў працы. Наадварот, выніла рукапісы, пагрызеныя рознымі папярочнымі паразітамі, выглядалі ў архіўным паўзмірку не так ужо і змрочна, а мудрагелістая пісьмова вясё чыталася нават без павелічальнага шкля.

Сюды, у Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў УССР, трапілі паперы былой мітрапаліцкай грэка-каталіцкай кансісторыі. Сёння гэта фонд 201. Тысячы спраў, сотні тысяч дакументаў. Безліч самага нечакананага матэрыялу беларускага паходжання: афішы мінскага гарадскога тэатра за 1849 год і справы Полацкага гарадскога суда, гістарычная даведка пра Гомель і звесткі аб школах Слуцкага павета. Вось рукапіс А. Ельскага «Паведамленне пра беларускіх казані». Вось падрабязны апісанні самых розных царкваў, манастыроў, насцёлаў Гродзеншчыны, Мішчыны, Брэстчыны, Полаччыны. Якое мора фактаў для гісторыкаў, даследчыкаў ацэстычнай думкі ў Беларусі, беларускай культуры! Але ўсё гэта — на папсе. Хіба што толькі занатаваць шыфры, каб пераказаць калегам, якія больш дасведчаныя ў гэтай галіне. Сёння (часу — усяго дзесяць дзён) мяне цікавяць адны Жыровіцы!

А вось і першыя жыровіцкія «ластаўкі»: «Звесткі аб выніках экзаменаў у Жыровіцкім духоўным вучылішчы з дадаткам спісу вучняў за 1865—1866 год», «Справы аб пакаранні і звальненнях вучняў Жыровіцкага духоўнага вучылішча» (масавае няяўка пасля канікул!), «Справа аб канфіскацыі з бібліятэкі Жыровіцкага духоўнага вучылішча кніг, непрыгодных для дзіцячага чытання» (у 1836 годзе сюды пранікла кніга «Хрыстыянства і камунізм»...), «Справы аб епіціміях» за розныя гады. Цікавыя, дарэчы, справы. Яны расказвалі аб колішніх чалавечых трагедыях і камедыях, гісторыях сумных і вясёлых.

Стоп! Усё гэта цікава. Усё гэта — быт і поравы нашых продкаў. Але ўсё гэта ні на крок не набліжае да мэты. Хіба што дасць тоўсты «Галоўны вопіс Свята-Успенскага манастыра ў мястэчку Жыровіцы»? У ім апісаны рукапісныя трэбнікі 1545 года ў драўляных дошках, некалькі друкаваных кніг XVII і XVIII ст. ст. чыста рэлігійнага характару, некалькі дакументаў на пергаменце. І — ніводнага рукапісу на паперы (арацы наўрад ці пісаліся б на пергаменце). Зусім расчараваны, пачынаю гартаць зборнікі вершаў рэлігійнага і свецкага характару, ужо тапанімічна не звязаныя з Жыровіцамі.

І раптам — знаходка. У адным з такіх зборнічкаў, складзеных у XVIII ст. у мястэчку Антопаль Кобрынскага павета, аказаліся дзве свецкія пены, пісаныя лацінкай. Першая з іх — аб зменлівасці чалавечага шчасця і нявернасці сям'і — пачынаецца радкамі:

Ах ты, свеце люты,
Ты сэрды крушы,
Лютым печальмі
Толькі мя сумшлі,
Цяпер я егдэ знаці,
Крэйка прымачаці,
Ах, таі стрэл
Слічне ўвняці...

Другая варта таго, каб яе прывесці поўнасцю:

Ах, шчасце, шчасце бедное, злое!
Крушым, печалім ты сэрца мое!
І сам я не знаю, што мне чыніці,
Жывіцея лі мне, халастым лі быці?

Адам МАЛЬДЗІС

СЛЯДЫ ПРОДКАЎ

Бо ўсё тое, што цяпер навіною завецца, праз час яні старымую мае быць, для людзей усёх стануў звыклая, а ўшанавання і абароны годнай.

Максім БАГДАНОВІЧ.

Хай краме цябе вечнасць далоняй шурпатай,

Голас продкаў далёкіх ў цішы прагудзе...

Вольга ІПАТАВА.

КАЛІ стаіш ля сцен гродзенскай Капалі, полацкай Сафіі або Наваградскага замка, глядзіш на спусці пояс або магілёўскія гравіоры Вашчанкі, гарташ скарынінскія першадрукі або сціплыя зборнікі Багушэвіча, учытваешся ў пазію Купалы або Багдановіча, заўсёды, впрача здзіўлення іх прыгажосцю і значнасцю, цябе ахоплівае неадольная цікавасць: а якімі былі яны, гэтыя людзі, чыімі рукамі ствараліся такія скарбы, пісалася разумнае, добрае, вечнае! Вось здорава было б сесці на машыну часу (памытаецца ў амерыканскага фантаста Рэя Брэдберы на такой машыне герой накіроўваецца паліваць на сафары — на дапамогіх брантазаўраў і іхтызаўраў) — і на пару гадзін адправіцца ў тое стагоддзе, у якое нам пажадаецца. Стаць, напрыклад, відавочцамі, як друкуе свайго «Апостала» Скарына або піша «Мужыцкую праўду» Каліноўскі. Колькі загадак тады разгадалася б само сабой! Мы ведалі б, напрыклад, куды падзеліся куйфар з рукапісамі Дуніна-Марцінкевіча і шкатулка з паперамі Багушэвіча. Беларуская літаратура папоўнілася б мноствам новых твораў, а гісторыкі ўзброіліся б безліччю невядомых сёння фактаў. Мы ведалі б, як...

На жаль, многія з гэтых «куды» і «як» так і застаюцца неразгаданымі таямніцай. Перанесіцеся ў мінулае, як і ў будучае, нехта. І ўсё ж машына часу існуе! Нашы продкі не зніклі бяследна. Перадаючы эстафету наступным пакаленням, у тым ліку і нам, яны пакідалі скарбы, створаныя іх працавітымі рукамі.

Менш за ўсё — у золце і серабры. Больш — у камені і мармур, іа тканіне і дрэве. І пераважна — на паперы. Помнікі дойлідства і жывапісу, рукапісы і старадаўнія кнігі, народныя песні і казкі — вось тая «машына часу», якая дазваляе нам адправіцца ў мінулае, каб ведаць, як жылі і што думалі нашы продкі, і дзякуючы гэтаму глыбей усвядоміць саміх сябе, лепш зразумець усю веліч нашых сённяшніх дасягненняў.

Калі глядзіш на скарбы, пакінутыя мінулымі пакаленнямі, узнікае таксама неадольнае жаданне паспрачацца з аднымі персанажам нашай літаратуры. Я маю на ўвазе Лявона з аповесці М. Гарэцкага «Меланхолія». У 1913 годзе, часова расчараваўшыся ў перспектывах беларускага руху, ён думаў пра сваю радзіму так: «...куча хатак, як куча гною; цераз дзесятак вёрст — убогая цэркаўка мужыцкая ці касцёл — і ўсё, уся спадчына, што мае краіна ад гаспадарання бацькоў, дзядоў і дзедаў іхніх. А гэта ж іх родная краіна! І як ім не сорамна жыць у такой краіне!» Вядома, мы можам неяк зразумець Лявона: тады ў 1913 годзе неписьменнаму беларускаму мужыку сашага тыпу — да старадаўніх рукапісаў і рэдкіх кніг, да унікальных рэчаў матэрыяльнай культуры.

Аб некаторых з такіх пошукаў і знаходак пойдзе гаворка ніжэй. Вядома, знаходак было менш, чым хацелася б. Але, магчыма, указаны след дапамога ў пошуках іншым. Гэтыя нататкі не прэтэндуюць на адкрыцці і абгульчэнні. Проста аўтар расказаў, што бачылася і думалася ў час апошніх пошукаў...

мець і сорам Лявона за родную краіну. Сын народа, ён хацеў гэтым пачуццём сораму абудзіць народ ад сну, каб узяць на барацьбу за лепшую долю. І ўсё ж поўнасцю пагадзіцца з Лявонам нехта. Інакш мы прызналі б, што беларускі народ — народ непаўнацэнны, што ён, у мінулым пазабавлены дзяржаўнасцю, быў пазабавены і самага гістарычнага мінулага (дарэчы, прыгадалася: Ю. Пілсудскі ў пачатку 20-х гадоў публічна называў беларусаў, літоўцаў і латышоў народамі «негістарычнымі»).

І ўжо зусім іншая справа, што ў часы Лявона ўсё тое, што складае нацыянальную матэрыяльную і духоўную спадчыну нашага народа ў яе ленинскім разуменні, толькі-толькі пачынала збірацца і даследавацца. За гады саветскай улады на гэтай ніве праведзена неверагодна вялікая работа. Але і сёння яшчэ многае не выяўлена, не вывучана. Патрэбны новыя і новыя пошукі народных скарбаў.

Сёння ўжо шмат гаворыцца і пішацца пра помнікі — архітэктуры. Рыхтуецца шматомны «Звод помнікаў гісторыі і культуры Беларусі». Прыемна, падарожнічаючы па рэспубліцы, бачыць свежыя рыштаваныя на Мірскім замку, Сафійскім саборы ці царкве ў Заславі (хоць рыштаванні гэтых хацелася б бачыць больш). Але ўсё яшчэ, здаецца мне, недастаткова мы уважліва да сваіх скарбаў іншага тыпу — да старадаўніх рукапісаў і рэдкіх кніг, да унікальных рэчаў матэрыяльнай культуры.

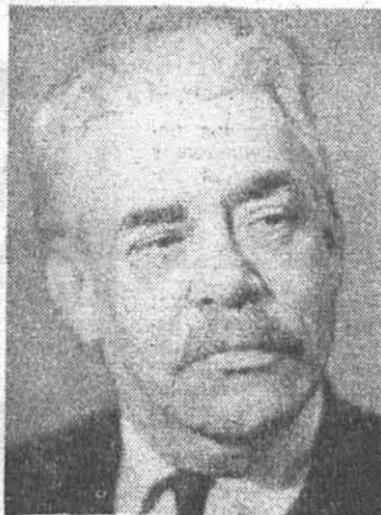
Аб некаторых з такіх пошукаў і знаходак пойдзе гаворка ніжэй. Вядома, знаходак было менш, чым хацелася б. Але, магчыма, указаны след дапамога ў пошуках іншым. Гэтыя нататкі не прэтэндуюць на адкрыцці і абгульчэнні. Проста аўтар расказаў, што бачылася і думалася ў час апошніх пошукаў...

што старую беларускую літаратуру. Часы, калі наш народ здаваўся канчаткова забытым і прыніжаным, звольным толькі на велікодных «віршы» і рэлігійных канты.

Канчаткова забыты? Але хіба можа народ на працягу цэлага стагоддзя не падаваць голасы? Хіба хвала Асветы, якая дала Польшчы Красіцкага і Нарушэвіча, Станьца і Калатая, Расіі — Ламаносова і Радзівішчава, Навікова і Фанвізіна, суседняй Літве — Данялайціса, суседняй Украіне — Скапарату, — хіба гэтая хвала так і не дакацілася да Беларусі або абышла яе, нікаці неурадлівы вост-

ча: жыровіцкія прамоўцы маглі б лічыць сваймі кампаніянам вусатага Янка з «Пана Тадэвуша» — усё яны выраіліся ад аднолькавым грунне шляхецкага «зэдзірлівага анархізму». На думку аўтара, у жыровіцкіх арацыях праўдліва і з мастацкай пераканаўчасцю паказана тагачасная рэчаіснасць — «нават з захаваных назначных урыўкаў паўстае перад намі тая стадыя загівавання, па якой было пад канец саксонскіх часоў (першая палавіна XVIII ст. — А. М.) грамадскае жыццё ў Польшчы». Адаўшым належанае Янаву, Пігоню прыводзіць зробленыя ім выпіскі. Аднак пасляваенныя спробы знайсці поўны тэкст арацый, — піша польскі прафесар, — «вынікаў не далі».

Прачытаўшы пасмаротны артыкул Пігоня, я не адразу зразумеў усё значэнне жыровіцкіх арацый. Ну што ж, вучні практыкаваліся ў красамоўстве, каб потым здабываць сабе галасы або

Памёр Павел Сямёнавіч Кабзарзўскі, ленинградскі пісьменнік, перакладчык, даўні добры друг беларускай літаратуры.

П. С. Кабзарзўскі (Гердон) нарадзіўся ў 1909 годзе ў г. Магілёве. Юнаком пераехаў у Ленінград, дзе вучыўся і працаваў. Да тых юнацкіх гадоў адносіцца і яго спробы ў літаратурнай творчасці. Ён пісаў і друкаваў вершы і апавяданні, але найбольш захапляўся перакладамі з беларускай літаратуры, якую палюбіў яшчэ са школьных гадоў. Першыя пераклады яго паявіліся ў перыядычным друку ў 1928 годзе.

З таго часу П. С. Кабзарзўскі цесна звязвае сваю творчую працу з Беларуссю і з літаратурай. Ён знаёміць шырокія колы рускіх чытачоў з вершамі і некаторымі апавяданнямі Я. Купалы, асобнымі апавяданнямі Я. Коласа, творами М. Багдановіча, З. Бядулі, усталяваў творчае супрацоўніцтва з К. Крапівай, М. Лыньковым, П. Броўкам і многімі іншымі беларускімі пісьменнікамі.

У гады Вялікай Айчыннай вайны Павел Сямёнавіч удзельнічаў у абароне горада Леніна і разам з ленинградцамі перанёс усе цяжкія фашысцкай блокады. Пасля вайны П. С. Кабзарзўскі з вялікай энергіяй працуе над умацаваннем і расшырэннем братняй дружбы рускай і беларускай літаратуры. За пасляваенныя гады ў яго перакладзе на рускую мову выйшла больш за сорак кніг беларускіх пісьменнікаў, ён удзельнічаў у выданні некалькіх дзесяткаў зборнікаў прозы і паэзіі, сістэматычна выступаў з перакладамі ў перыядычным друку. За перакладчыцкую работу ён узнагароджаны Ганаровай Граматай Пэзіядуша Вярхоўнага Савета БССР.

З многімі беларускімі пісьменнікамі як старэйшым, так і маладзейшым пакаленням П. С. Кабзарзўскі быў звязаны цеснай асабістай дружбаю. Усе, хто сустракаўся з ім, ведаючы яго як шчырага, абаяльнага чалавека, вядомага таварыша, святлая паміць пра Паўла Сямёнавіча назеўсебды застаюцца ў нашых сэрцах.

Група таварышаў.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ПЕСНЯ АДГУКНЕЦА

Паміць Паўла Кабзарзўскага

Апошняя апала восень Халодным лісцем над Нявой. Тваё ж тут дрэўца засталася і будзе зноў квіцець вясной.

Хай град не б'е па нашых стрэхах, Па нівах, пушчах каля сёл, Дзе пераспелыя арэхі З галінак падалі на дол.

Праз акружэнні і блокады, Праз буры мы ішлі ў прасцяг, І ты сустраць быў сябра рады. Што зноў вярнуўся да жыцця.

Табе прасторамі Айчыны Прайсці шмат выпала дарог, І кожны дзень твой быў вяршыняй, Якую ўзяць ты ў працы змож.

Ад Магілёўшчыны рабочай У пасівельныя гады Ты ў ясным ззянні белай ночы Ішоў праз край свой мапады.

З табой гамоняць шіха дрэўцы І над Нявой і над Дняпром. І адгукнецца песня сэрцу, Зямлі, дзе быў юнацтва дом.

выгляд, гаспадар дадаў на развітанне.

— Хай пана не пакідае надзея. Я не думаю, каб тут у нас захоўваўся арыгінал тых арацый. Такія рэчы існавалі звычайна ў некалькіх копіях. Тэкст арацый у прычыпе павінен быў мець кожны вучань, які прамаўляў на школьным сейміку. Я раў бы пану шукаць у Вільні.

І хоць я разумеў, што апошняя фраза была сказана для адзначнага, спускаўся па стромкай неасветленай лесвіцы з крупінкай надзеі. Успомнілася, што ў адзеле рукапісаў Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР павінны былі ўжо закончыць апрацоўку фонду Літоўскай праваслаўнай кансісторыі. Можа шчасце ўспіхнецца там?

«У Львоўзе ўсе крыніцы вычарпаны, — думалася па дарозе ў гасцініцу. — Рукапіс Д-9 хутчэй за ўсё загінуў. Заўтра дачытаю «Запіскі старіка», пахадку па музеях — і дамоў!»

Аднак штосьці падсвядомае, звязанае з Жыровічамі, трывожыла думкі. Штосьці яшчэ звязала Львоў і Жыровічы, Жыровічы і Львоў... Тройчы прамераў у змрок бульварную роўнядзь ад оперы да помніка Міцкевічу. Успомніў! У мінулае бытнасць у Львове, летам 1965 года, памяць зафіксаваў нейкі жывовічкіх інтэрмедый XVIII стагоддзя ў фондзе Асацінскіх. Залезца нават вынісаў шыфр. Але мне тады пикавіла толькі XIX стагоддзе. І таму запіс пераказаў камусьці іншаму. Бадай ці не Сіпчану Міско. А рантам гэта і ёсць арацыі жывовічкіх сеймікаў? Ну іх — а музейні. Хай застаюцца да наступнага разу.

І вось прыносьць са сховішча «Дыялагі і інтэрмедый школ у Жыровічах і Бучачы», датаваныя тым жа часам, што і Арацыі — 1751 годам. Рукапіс куплены ад невядомага асобы ў 1937 годзе. Гартаю паралельна старонкі. «Базаль, цар усходні», трагедыя на польскай мове — не тое, хоць і магла ставіцца і нават узнікнуць у Жыровічах... Песня на лацінскай мове з польскімі вершаванымі ўстаўкамі — не тое... Урэшце — інтэрмедый з лацінскай назвай «Сялян, культуры, пазней — пан і мужык». У інтэрмедый умяшчацца хлопцы, што пайшоў у Жыровічы. Ёсць і больш важкі доклад беларускага паходжання інтэрмедый — не мова! Пана гаворыць па-польску, часта казыраючы лацінізмамі. Музык і цішу — на чытай беларускай мове.

Змест інтэрмедый даволі традыцыйны, вядомы ў беларускім фальклоры. Сялян сустраецца з культурам. Абодва рашылі дамагацца адзін аднаму. Сялян панёс культурага ў сад. Там іх застаў піан. Новавечанымі сабра ўзвядавонь віну азілі на аднога. На гэта ціху кажа: «Да яны добра мяняць, вазьму і іх цяд пастроіць, а абачыш, вазоць маспане, як ім вытрасу з чэрава грэшкі і блыкі маладыя, так яны харапо будуць гаварыць і да ўсёго прызвоняцца». Але рантам у традыцыйнай паэзіі інтэрмедый з'яўляюцца астрыя для таго часу сацыяльны інтанацыі. Той жа піан гаворыць прыгоніку: «Не трэба, маспане. І мужык закідаць, а чым лічы хлоп, каб не мужык, было б каля цібе і цпер так худ, маспане, як перад тым». А калі пан пачынае выхваляцца сваёй шляхецкай генеалогіяй (адзін яго працур быў такі набожны, што яго пры жыцці кананізавалі і ў рамкі апрацілі), піан кажа яму: «Усе людзі ад прыроды роўныя, бо і пан і мужык выйшлі з адной новай аркі. Пана пахова думка нават аб такой, чыста біблейскай роўнасці, бо пра гэта, кажа ён, «сяляне мае даведваюцца, за нішто будуць мяне мець». Часта ў інтэрмедый камячыныя сітуацыі ўзнікаюць ад таго, што ціху, не ведаючы польскай мовы, па-свойму перакручвае незнаёмымі словамі.

Як бачым, інтэрмедый цікава. А калі ўзніжыць, што ўсе вядомыя беларускія інтэрмедый XVIII стагоддзя лёгка перапішыць на пальцах адной рукі, то можна разумець задавальненне, з якім я пакідаў Львоў. Аднак для паўнаты шчасця не ставала ўсё ж адной «дробязі» — поўнага тэксту жывовічкіх арацый. Можа Вільнюс будзе больш літасівым?

Кароткая перадышка — і зноў у дарогу. Сакратар Саюза пісьменнікаў Літвы Альгирдас Поцюс ахвотна прыстройвае мяне на рамантычным паддашкі былога палаца Агінскаў. У акно раніцай глядзяцца барочныя вежы. І, галоўнае, адсюль рукой падаць да акадэмічнай бібліятэкі. За апошнія гады тут не стала некалькіх шчырых сяброў беларускай літаратуры: трагічна абарвалася жыццё загадчыка аддзела рукапісаў Уладаса Абрамавічуса, пайшла на пенсію беларуска з Вілейшчыны, актыўны ўдзельнік культурнага руху ў былой Заходняй Беларусі загадчыца аддзела рэдкай кнігі Ніна Аляксандраўна Ляшковіч. Але тыя, хто прыйшоў ім на змену, таксама ахвотна дзеліцца з беларусамі назапашанымі ў бібліятэцы скарбамі. Для даследчыка тут сапраўдны рай. Адзін рукапісны фонд 21 (былы Віленскі беларускі фонд) чаго варты!

Фонд Літоўскай праваслаўнай кансісторыі аказаўся небагаты — усяго 536 спраў. Амаль усе яны звязаны з Беларуссю: канспекты па філасофіі з беларускіх школ XVII стагоддзя, інвентары царкоўных майнткаў, нават апісанне прыкмет Кюхельбекера ў сувязі з яго праездам праз Мінск. Ёсць і каталогі бібліятэкі Жыровічскага духоўнага вучылішча. З іх вынікае, што прыкладна сто гадоў назд у гэтай бібліятэцы было каля 5 тысяч кніг (сама ранняя — 1516 года). На жаль, старонкі 174—206 такога каталога за 1873 год, дзе былі апісаны рукапісы, аказаліся вырванымі. Хтосьці паўна замятаў следы.

Не, падумалася, адным фондам Літоўскай праваслаўнай кансісторыі тут не абмяжуйся. Трэба перагледзець вопісы ўсіх фондаў. А гэта дзесяткі тысяч карткаў на літоўскай, рускай, польскай, лацінскай і іншых мовах. Часам цяжка прадбачыць, што тоіцца за лаянічым апісаннем рукапісу. Ну, напрыклад, за такім: «Казане руске сьмятэньце» А аказалася — невядомы помнік небагатай беларускай літаратуры XVIII стагоддзя. Па духу, па сатырычнай накіраванасці ён роднасны тым жа жывовічкім арацыям. Праўда, апубліка-

ваць гэты помнік будзе цяжкавата: па колькасці неапісаных слоў ён поўна пераўзыходзіць нават пісьмо запаражскага турэцкаму султану.

— Нічога, — сунешы мяне, даведваючыся аб знаходцы, Генадзь Кіслаў. — Навошта існуюць шматкроп'я? Усё XVIII стагоддзе было такім вольным — вонкава вульгарным. Быў бы толькі змест між шматкроп'ямі.

А паміж «шматкроп'ямі» ў «Рускім сьмятэньце» казані ёсць вось што. Хоць невадомы нам аўтар карыстаўся лацінкай і, на тагачаснай мове, густа ўплываў у тэкст лацінскія словы, але гэта быў чалавек антэмпольскай армантанці, сімпатыі Петра Першага. У «Казані» гаворыцца пра вайну Расіі са шведамі, пра пераход рускіх войск цераз Гродна. У выніку іх «вільнюку» славу меў вількі наш Пётар Алексеевіч, как другой Саламон вскому делу славу. Пасматры, вси слава асталася яго». Але ўвогуле аўтар скептычна адносіцца да ўладароў свету, лічыць іх уладу часовай: «Бо на ўсім свеце ўсё прамінушае. Было вьскіх людзей славыных — і тыя на тэй свет пераставіліся, і вси слава згинула. Якой был славы Антон Артаманаў Муравей, палкоўнік прабражскага палку, і той бліном удавіўся. Был багаты Нікіпар Латушнік — і той у... разі ўтаніўся». Увесь свет здаецца аўтару здрадлівым і праданым: «Пойдзем у сад, паллясем глазы, аш свет прэмуары пачынам, волькіх здрадніцаў і глазам мліва. Нарешт яго, скушай, аш горкае і чарык в нім, аднак людзі глазы падмаюць, как саланцы саленія. Прыматрыцца цпер людзям, так здрадняя дзявіца, чарнабрывая, краснага ліца, на галаве как збэды ззююць, сарафан багаты, нагруднік золатам вышит, шыя полая коралеу, рубашка шоўкавая, башмакі дарагія. Ей-ей здрадняя дзявіца, Абріні яе ў тору...» — і далей падрабязна жыванісеуца, што ўбачыш, калі загінуць «унутр» такой вілька-свецкай дамы...

Асабліва мошна дастаецца ў «Казані» мясцовай прыгоніцы Агаце Скарынкавай: «Прыматрыцца пані нашай Агаце Скарынкавай. Воны какая спажа была, вот лі ў нашай царкві праваслаўнай прэстаі выставіла, давала давольна кушач гавядзіны, бліноў і віна. Аставіла па сабе вечную памінь, асталася дзеравянныя двары і калей багатыя... Сама цвет патушчы вськім глазам людзкім напогляд была. Здрадняя... Право была здрадняя, да чэра горал былава ідзёт, то как вутушкі пльмёт, ногі шырока расстэляючы». У заключэнне падрабязна перадчытаюцца ўсе часткі пела вайні Скарынкавай, акіраваным ёю перад смерцю розным асобам. Найгоршае дасталася Марыяўскаму манастыру, з чаго можа мерываць, што невадомы нам аўтар жыў дзесяці на Вішэбчыне.

Аднак, захапіўшыся «незапланаванай» знаходкай, я здаецца, зноў збочыў ад жывовічкіх арацый...

Пасля Вільнюса, шчыра кажучы, з'явілася сумненне ў тым, што арацыі ўвогуле захаваліся. Успомніліся сумныя гісторыі з іншымі беларускімі рукапісамі і рукапіснымі зборамі. Скажам, з калекцыямі Аляксандра Ельскага, які ў першую суштветную пайну разышліся па белым свеце, ці варшаўскага інжынера і даследчыка беларускай літаратуры Рамуальда Зямкевіча. Зрэшты, да апошняга я стаўлюся дужа скептычна, бо рукапісы цягнуў ён, дзе толькі мог (колькі разоў у архівах мне трапіліся пацкуматаныя папкі з запісам, што дакументы адсюль украдзены Зямкевічам). Але багачці ён сабраў немалыя. Польскі бібліяграф Эдвард Хвалевіч, напрыклад, паведамляў у 1927 годзе, што ў варшаўскай калекцыі Зямкевіча былі скарынінскія і астрожская бібліі, слоўнік Памвы Барындзі, «беларускія рукапісы Аляксандра Рынінскага, Арцёма Вяртыг-Дарэўскага, Вінюка Дуніна-Марцінкевіча, Яна Неслухоўскага, Францішка Багушэвіча, Антона Лявіцкага (Ядвігіна Ш.), Максіма Багдановіча і іншых». Версія, якую я пачуў некалькі гадоў назад у Варшаве, гаворыць, што ўсё гэта перад вайной пераішло ў рукі даследчыка беларускай літаратуры Ю. Галомбака. У дом апошняга ў 1939 годзе трапіла бомба, і ўсё — рукапісы, бібліятэка ў 8 тысяч тамоў — згарэла, а праз колькі дзён памёр ад ран і сам Галомбак.

А хіба не маглі жывовічкія арацыі аказацца за межамі нашай краіны? Колькі каштоўных беларускіх рукапісаў, вартых таго, каб іх шукаць, мікрафільмаваць ці ўвогуле вяртаць назад, трапіла ў Польшчу і Чэхію, Германію і Швецыю, Францыю і Італію. Укажу толькі на адзін — адзін з дзесяткаў — забыты след. У 1916 г. віленская газета «Гоман» пад гучным заглаўкам «Нашы штандары ідуць уярод!» (№ 64) пісала з нейкім незразумелым для мяне захапленнем: «Нямецкі Каланіяльны Інстытут у Гамбургу закупіў нядаўна для ладжанага ары ім Славістычнага семінара калекцыю беларускіх дакументаў з XVI, XVII і XVIII сталяцця. Гэта сама колькі дзён таму назад для наймаладшага з нямецкіх універсітэтаў — Франкфурцкага, куплена падобная калекцыя для філалагічнага факультэта». Сёння цяжка высветліць, на чым канкрэтна сумленні была тая спекуляцыя айчыннымі каштоўнасцямі. Аднак лёсам прададзенага папківацца варт.

Урэшце, арацыі маглі быць спадены ў тых жа Жыровічах падчас ліквідацыі ўні ў канцы 30 — пачатку 40-х гадоў XIX стагоддзя. Юры Аляксеевіч, якому многае было вядома, пісаў у 1919 годзе ў артыкуле «Стары Менск у беларускіх успамінах», што епіскап Сямашка, рукамі якога ліквідавалася ўні, у тым гады «паляў на двары свайго палацу уніцкія беларускія абразы, гравюры і кніжкі, якіх цпер бібліяграфы не могуць знайсці (аік знішчаныя старабеларускія кніжкі, цпер нікому невадомы, апрача заглаўка, перапытае пяць тысяч экзэмпляраў)». Вядома, пяць тысяч экзэмпляраў узята са стоеі. Але няма німу без агню. Сямашка сапраўды многае спаліў. І той жа Э. Хвалевіч аўтарытэна сведчыць, што рабіў ён гэта якраз у Жыровічах.

(Працяг у наступным нумары).

Важшы багату, будзет укораці. Убогае вазышы, нечым сьпабдзевачі. Умяна не даст і слова сказаці. Дурнюю жэ сьтыдню людзям паказаці. Пошля бы в саладцы—нет слыні мала. Рушыну напіні міне не прыстала. А так жыці в міры—о то нашэ дзело! Без дадатковых пошукаў і супастаўленняў цяжка сказаць, што гэта такое. Арыгінальны беларускі творы? Беларускія перапрабкі рускіх лірычных песень? Адно бясспрэчна: гэта спявалася ў Беларусі ў XVIII стагоддзі, гэта першыя лірычныя песні, якія дайшлі да нас ад таго часу.

Паралельна з пошукамі ў архіве я пачаў ведамрам заглядваць у бібліятэку АН УССР на вуліцы Стэфаніка. Да вайны тут былі багатыя зборы Асацінскіх. Па вайне асноўная іх частка была па дамоўленасці з Польшчай перавезена ва Уроцлаў. Але багата чаго, асабліва звязанага з украінкай і беларускай, засталася на месцы. Прываблі і мяне сюды рукапісныя «Запіскі старіка» віцэблянна Максіміліяна Маркса. Пісаліся яны ў Енісеіску ў 1887 годзе, але ў першай сваёй частцы прысвечаны літаратурнаму і культурнаму жыццю Віцебска з 1821 па 1840 год. Праўда, мікрафільм «Запісок старіка» ёсць і ў бібліятэцы АН БССР. Аднак чарніла ў рукапісе настолькі выціла, што карыстанца фотакопіяй практычна нельга. Захоплены каларытнымі дэталімі гэтых вартых выдання мемуараў, на нейкі час я забыў пра Жыровічы.

І вось некі надвечоркам выпадак звёў мяне на бібліятэчным калідоры з вядомым украінскім паэтам, перакладчыкам і папулярызатарам беларускай літаратуры Уладзімірам Лучэюм. Перапісаліся мы даўно, нават аднойчы меліся сустрацца, але сустрапіся толькі цпер. Пачалася гаворка пра агульныя сяброў, пра архіўныя пошукі, ну і вядома пра Жыровічкія арацыі. Перш чым адправіцца на абавязковыя варанні да Аксаны, Лучуковай «дружыны», Лучук, сам навуковы супрацоўнік гэтай бібліятэкі, прананаваў падліцца на другі паверх, у аддзел бібліяграфіі.

Не, аздоблены сівізнай «зубры» ўкраінскіх кнігасховішчаў нічога не чулі пра рукапіс Д-9. Але яны раець «схадзіць на вуліцу Вірменскую», да былога супрацоўніка мітрапаліцкага архіва Аляксандра Данілава ча Грыцяя. А таксама пацікавіцца рукапісным фондам базільянскіх манастыроў. І беларускім гумарыстычным «Лістом да святога Пятра». Урываў з яго знаходзіцца на адвароце старонкі 13 рукапісу 739 збору Асацінскіх. У свой час «Лістом» цікавіўся чэшскі даследчык доктор Фр. Крчэк. Але ў беларускі навуковы ўжытак твор яшчэ не ўвайшоў.

Адклаўшы на пасля варанні, зноў спускаюся ўніз і нецярпела чакаю тамнічы «Ліст да святога Пятра», хоць ён і не мае дацяснічы да жывовічкіх арацый. Што ж, часта так бывае: шукаеш адно, а знаходзіш другое, не менш цікавае.

Пісана лацінкай «Ліст да св. Пятра» аказваўся ўрыўкам арыгінальнага сатырычнага твора. Без дапамогі мовазнаўца цяжка ўсталяваць, якое гэта стагоддзе, аднак бачна, што не пазней сярэдзіны XVIII ст.: «Грамата пісана да святога Пятра ад усіх блугаверных хрысціян Русі за прападобным рабом божым Ярмалам Оханцічам Цюхай брату Пятру за гаворніку — с. Пятру адвернаму царства нябеснага».

Знаёмым табэ, с. Пётрэ, сто тых простых часов сталоса. Пераставіся сего света на он свет раб божы Ярмала Аханцівіч Цюхай, каторы мескал подале цяркві святога Фудора і святога М. І. І был то чалавек велмі набожны, што ўсё околэ цяркві вараб'ёў мятлоу агніл. У долгом кажуху баранем без поаса і без нагаліч хадзіл, борода і галава нікак не чэсал, нос нікак не уперал, тылькі языком лізал. Ногты не абрэзвавал, чоботы, чэрвікі дэгіем мазывал, чоснок, цыбулю, рыбу гілуру, плюсквы з подлівай, грэх з неадзведім агном велмі рад, адл, горэлку квартою брахуювскім дужом піл, у соботу назлосць ляком ларон сарок і миса спякывал, ляхов і веры іх учынае, как шатана, невалідзел. Говейно твое, святы Пётрэ, шосьц не дзел твердо постіца. І ты, святы Пётрэ, за такоме его святые дледа стобесі его до царства небесного пусіла! Паклясьбы то не учыніл, а сего раба божого до царства небесного не пусіла, ведайже ты о том, што мы твоего посту не будзем постіца. А чы...»

А назаўтра, калі памаладзелае палі данджоў сонца ўжо чаплялася за вежу ратушы, пайшоў я шукаць Вірменскую вуліцу. Аляксандр Данілавіч Грыцяй спаткаў мяне лар дэвярэй шчыльна застаўленай старасвецкай кватэры. Сустраў ветліва, але суха, насцярожана. Доўгі час рабіў выгляд, што не разумее, у чым справа. І толькі калі я перайшоў з беларускай на польскую мову, зморана выдыхнуў на мяшанай украінска-польскай гаворцы:

— Так, мне сапраўды прыйшлося працаваць у архіве мітрапалітаў. Памятаю і прафесара Янава, які прыходзіў да нас. Канкрэтна пра рукапіс Д-9? Няўжо пан думае, што ў такім узросце ўтрымаеш у галаве кожную паперку... Іх жа был горы! Ці ўсе рукапісы з сабора святога Юра трапілі ў Дзяржаўны гістарычны архіў? Не, не ўсе. Многае гістараў у ваенную завіруху. Потым частка па непаразуменні трапіла ў макулатуру. Кажучы, штосьці яшчэ закінуў у падвалах. Толькі дзе яны — вядома аднаму богу. Вачачы мой далёкі ад энтузіязму

ЧАТЫРЫ жаночыя галасы то сплятаюцца ў адзін, то разыходзяцца і зноў сустракаюцца:

Дубочак зялёныкі,
Іванька малодзенькі,
Ай лі, ай люлі, люлі, люлі.

Гучыць бадзёрая мелодыя, а акампанемент так і рассыпаецца па сажках!

Іванька малодзенькі,
Душы не губі сваёй,
Ай лі, ай люлі, люлі, люлі.

Напэўна, многія чулі гэтую беларускую народную песню, апрацаваную Леанідам Смялкоўскім, у выкананні жаночага вакальнага квартэта «Купалінка» і інструментальнага ансамбля Беларускага радыё і тэлебачання. Яна цікава апрацавана і, як кажучы, адразу «кладзецца на слых» — лёгка запамінаецца і не менш лёгка слухаецца.

Гэты цудоўны ансамбль нарадзіўся ў пачатку трыццаціх гадоў як секстэт домраў. У яго ўвайшлі лепшыя артысты аркестра народных інструментаў радыёкамітэта.

Спачатку працаваць было нялёгка: не хапала інструментаў, а галоўнае — рэпертуару. З Масквы запрасілі кіраўніка секстэта домраў Усесаюзнага радыё Сямёнава, які працаваў з новым калектывам каля трох месяцаў і значна дапамог яму.

З першых дзён секстэт паказаў сябе як калектыв надзвычай радыёфанічны. Яго выканаўчы магчымасці хутка звярнулі на сябе ўвагу беларускіх кампазітараў.

Так пачалі з'яўляцца ў яго рэпертуары першыя творы беларускай музыкі: тры сюіты і рапсоды А. Туранкова, «Рэкруцкая» Я. Цікоцкага, цыкл беларускіх народных песень, апрацаваных М. Чуркіным для голасу і секстэта, і шмат іншага.

Секстэт часта прымая ўдзел у адкрытых канцэртах, ездзіў па рэспубліцы.

Успамінаюцца першыя дні восні 1936 года, калі секстэт выехаў на гастролі да ўдзельнікаў ваенных манеўраў. Нашай брыгадзе быў выдзелены грузавік. На ім мы і выступалі ў ваенскіх частках. Веў нашы канцэрты артыст тэатра імя Яні Купалы Барыс Ямпольскі, майстар на розныя дасціпныя жарты.

Увечары выступалі ў памяшканні — у налгасным клубе ці Доме афіцэраў, а вонна почку клаліся спаць у палатцы ці ў адрыве, на свежым мурожным сене. За дзесяць дзён далі больш за сорак канцэртаў.

Хутка секстэт домраў вытрымаў яшчэ адзін экзамен на мастацкую сталасць. У Мінск упершыню прыехала брыгада гуказапісу з Масквы, каб запісаць на грамплацінкі ўсё лепшае з беларускай музыкі. Каб усвядоміць, якое важнае значэнне надавалася гэтым запісам, дастаткова прыгадаць, што ўсё ўдзельнікаў прыняў Старшыня Савета Народных Камісараў БССР М. Галадзед.

Запісы рабілі ў клубе імя Карла Маркса — лепшым па акустыцы ў горадзе. Пісалі проста на вясковыя дыскі працягласцю гучання ў тры ці пяць мінут. Праслухаць запісанае можна было толькі з пробных дыскаў, а канчатковы варыянт не правяралі — ад праслухоўвання ён траціў у якасці.

У некаторых аматараў беларускай музыкі і цяпер захаваліся плацінкі з гэтымі першымі запісамі. Сярод 26 плацінак — трынаццаць, якія найграў секстэт.

Пасля Вялікай Айчыннай вайны адкрываецца новая старонка гісторыі секстэта. Усё больш з'яўляецца ў яго рэпертуары твораў беларускіх кампазітараў. Сярод іх — сюіты Р. Пукста. Першая — «Танцавальная» з чатырох частак, арганічна звязаных паміж сабою. Беларускі народны танец «Мінта» змяняецца задуманым лірычным вальсам. Гэтая частка, кантрастуючы з суседнімі, надае асаблівую прыгажосць жартоўнай польцы, якая пачынаецца перакліччай прымы, альта, тэнара і баса. Заклучаецца сюіта «Лявоніхай». З «лёгкай рукі» секстэта

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

ЗВОНКІЯ СТРУНЫ

«Вальс» і «Полька» трывала ўвайшлі ў рэпертуар прафесіянальных і самадзейных калектываў і асобных выканаўцаў.

Другая сюіта на тэмы, сабраныя аўтарам у Гомельскай вобласці, пачынаецца беларускай народнай песняй «Ой, не кукуй, зязюленька», — адухоўленым драматычным эпізодам з мажорнай сярэдняй часткай. Інструментука вырашана так, што тэма гучыць увесь час на фоне, які мітуе кукаванне зязюлі. Далей ідуць часткі «На гары бяроза» і «Красная дзеўка на беражку хадзіла». Фінал сюіты на тэму жартоўнай песні «Сваток» гучыць жыццядарасна і патрабуе ад выканаўцаў бліскачай тэхнікі.

І нарэшце, трэцяя сюіта — на тэмы беларускіх народных песень «Шлі салдацінкі дамоў», «Узшыў швецел месячк», «Пайду, пайду, Ясю мілы» і «Як крыніца цячэ».

У гэтыя ж гады ў рэпертуары секстэта з'явіліся «Танцавальныя мініяцюры», якія правільней было б назваць «Беларускай кадрыляю», бо твор задуманы і напісаны аўтарам як народны танец. Ён складаецца з чатырох «Кален», «Лявоніхі» і заключнага «Галопа».

«Скерца» М. Аладава — вялікі, памайстэрскі напісаны твор. Жартаўлівы, неспасрэдны пачатак «Скерца» і яго лірычная сярэдняя частка звязаны паміж сабою. Бліскавая інструментука падкрэслівае прыгажосць мелодый і арыгінальны кампазітарскі почырк.

З секстэтам домраў актыўна супрацоўнічалі М. Чуркін, Я. Цікоцкі, Д. Лукас, Д. Камінскі і іншыя кампазітары. Многія творы абмяркоўваліся ў час працы аўтара над імі. У выніку такіх творчых абмеркаванняў нарадзілася некалькі новых п'ес: «Святаячкая уверцюра» Л. Абельівіча, «Фантазія» на тэмы польскіх народных песень Г. Вагнера і інш.

Застаецца дадаць, што кіраўніком калектыву ў той час быў цудоўны знаўца народных інструментаў і выканаўца Р. Жыхараў.

Яшчэ адна старонка творчага жыцця секстэта адкрылася з прыходам новага кіраўніка Л. Смялкоўскага. Ён не толькі аўтар многіх музычных твораў, але і вельмі здольны выканаўца, чалавек, які знаходзіцца ў пошуку, да таго ж надзвычай няўрымслівы. У свае аркеструйкі для секстэта ён смела ўводзіць спачатку баян, а потым і арфу. Гэта стварае вельмі своеасаблівы па гучанні інструментальны ансамбль.

Пашыраецца і рэпертуар, які складае цяпер каля тысячы самых разнастайных твораў. Сярод іх — п'есы Баха, Моцарта, Бетховена, Рамо, Віла Лобаса, Глінкі, Рубінштэйна, Чайкоўскага, Рахманінава, Будаўніна, Хачатурана, Шастаковіча, Кабалеўскага, Далуханяна, Кося-Анатольскага і многіх, многіх іншых.

Аднак на працягу ўсёй сваёй дзейнасці калектыву самай пачэснай і першачарговай задачай лічыў прапаганду лепшых узораў беларускай музыкі. Таму гэты раздзел у яго рэпертуары прадстаўлены асабліва поўна і розна-

бакова. Цяжка пералічыць усе творы беларускіх кампазітараў, якія выконвае ў сваіх канцэртах інструментальны ансамбль. У рэпертуары з'явіліся творы буйной формы, п'есы і песні А. Багатырова, Я. Глебава, Ю. Семіянікі, І. Ронькіна, Р. Буцвілюскага, Д. Лукаса, І. Кузнецова, І. Лучанка, Д. Смольскага, А. Янчанкі. Рэгулярна папаяняецца рэпертуар ансамбля і творамі ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці, кампазітараў-аматараў.

У канцэртах інструментальнага ансамбля часта прымяоць удзел вядучыя салісты-вакалісты і інструменталісты нашай рэспублікі. Толькі за апошні час з народнымі артыстамі БССР З. Бабіем было зроблена больш трох дэсяткаў запісаў на грамплацінкі. Частку з іх скоро можна будзе набыць.

Аднак хочацца зрабіць некалькі заўваг калектыву. Некалі секстэт домраў выконваў разам з салістамі такія творы, як сцена Хіўры і Паповіча з оперы Мусаргскага «Сарочыніні кірманш», «Фантазія для скрыпкі» і «Фантазія на тэму Глінкі» для габоя Рымскага-Корсакава, «Працяжыная і танцавальная» і «Верасы» Р. Пукста для скрыпкі, «Варыяцыі» Д. Камінскага для цымбалаў, «Гумарэска» М. Аладава для баяна і мноства іншых твораў для інструменталістаў у суправаджэнні ансамбля. Цяпер чамусьці гэтыя творы не гучаць, ды і кола салістаў абмежавана. А між тым у нас ёсць нямала таленавітых музыкантаў, якія маглі б упрыгожыць гучанне ансамбля.

Забыва практыка выступленняў разам з хорам Беларускага радыё і тэлебачання, якая некалі давала багаты плён. Слаба выкарыстоўваецца інструментальны ансамбль і ў музычным афармленні драматычных радыёперадач. Некалі ж гэта быў адзін з асноўных раздзелаў працы калектыву. Дастаткова ўспомніць хаця б такую радыёпастаноўку, як «Каваль-Вярнідуб», якая пагадвала оперу, настолькі яна была музыкальна насычаная. Дарэчы, акрамя вакалістаў, тут саліраваў і кларнет, гук якога як нельга лепш пасуе да цяпершняга складу інструментальнага ансамбля.

Неправамерна многа, на маю думку, гучыць у ансамблі арфа. Як вядома, гэты інструмент выкарыстоўваецца нават не ва ўсіх сімфанічных партытурах, а тым больш ніколі не гучыць ад першага да апошняга такта музыкі. У інструментальным жа ансамблі Беларускага радыё і тэлебачання арфа звычайна іграе з пачатку і да канца кожнага твора, што значна зніжае яе значэнне і нават надае аркеструйкам аднастайнасць.

Аднак трэба сказаць, што выканаўчае майстэрства калектыву няспынна паліпааецца і ён здольны «падымаць» самыя складаныя творы, якія патрабуюць выдатнай тэхнікі.

Розныя шляхі прывялі артыстаў ансамбля ў прафесіянальнае мастацтва, але кожны пачынаў свой шлях з мастацкай самадзейнасці. Гэта можна сказаць і пра кіраўніка ансамбля былога калгасніка Л. Смялкоўскага, і пра яго артыстаў А. Захарышка, Г. Асмалюкскую Г. Мазуркевіча, М. Канюшына і іншых.

Можа таму такія моцныя сувязі ў ансамбля з многімі самадзейнымі калектывамі рэспублікі. Ансамбль аказвае вялікі ўплыў на рэпертуар самадзейных аркестраў і ансамбляў народных інструментаў. А са многімі з іх падтрымлівае неспасрэдны творчы сувязі.

Д. ЖУРАУЛЕУ.

ТРЭЦІЯ амерыканская экспедыцыя на Месяц стартвала на касмічным караблі «Апалон-13», і 11 красавіка 1970 г. касманаўтам Ловелу і Хейсу трэба было зрабіць пасадку на Месяцы ў гарыстым «мацерыковым» раёне кратэра Фра Маўро, а не ў параўнальна малаперасечаным «марскім» раёне, як касманаўтам папярэдніх экспедыцый. Даследаванні мацерыковага раёна павінны былі праводзіцца ўпершыню, прычым кратэр Фра Маўро ўяўляў асаблівую цікавасць: там меліся знайсці выкіды глыбінных парод, якія з'явіліся пры ўтварэнні кратэра Каперніка і Мора Дажджой.

Апрача збору ўзораў (з паверхні і са шчылін глыбіней 3 м), касманаўты карабля «Апалон-13» у час двух чатырохгадзінных выхадаў на паверхню Месяца павінны былі правесці фотаздымкі ландшафту, устанавіць на Месяцы рад навуковых прыбораў і ажыццявіць розныя эксперыменты для вывучэння механічных уласцівасцей грунту, праблемы сувязі на Месяцы па-за межамі прамой бачнасці і інш.

Навуковыя прыборы, якія атрымліваюць жыўленне ад радыёізатопнай устаноўкі, павінны былі працаваць на Месяцы на працягу года і даць важныя дадзеныя аб натуральным спадарожніку Зямлі. Так, сейсмометр прызначаўся для рэгістрацыі сейсмічных хістанняў прыроднага паходжання («месяцатрасенні», удары метэарытаў), а таксама тых, якія ўзнікнуць пры падзенні на Месяц узлётнай ступені месячнай кабіны. Падобны эксперымент у свой час быў праведзены з выкарыстаннем сейсмометра, устаноўленага касманаўтамі карабля «Апалон-12». Прыбор рэгістраваў хістанні, выкліканыя падзеннем узлётнай ступені, на працягу 55 мінут, што вельмі аздачыла вучоных. Дарэчы, ён жа зафіксаваў і хістанні, якія ўзніклі пры падзенні на Месяц трэцяй ступені ракеты-носьбіта карабля «Апалон-13». На гэты раз хістанні рэгістраваліся на працягу... 4 гадзін. Практычна гэта быў адзін эксперымент, які ўдалося ажыццявіць у выніку палёту «Апалона-13».

Апрача сейсмометра, удзельнікі трэцяй месячнай экспедыцыі павінны былі ўстанавіць на Месяцы іанізацыйны манометр для рэгістрацыі звышразрэджанай месячнай «атмасферы», прыборы для рэгістрацыі энергетычных частачак ля паверхні Месяца, а таксама зонды для вымярэння цеплавога патоку, які ідзе з яго непраў. Гэтыя зонды меркавалася змясціць у дзве 3-метровыя шчыліны, для свідравання якіх у касманаўтаў быў спецыяльны электрабур.

Такія былі навуковыя заданні, якія не ўдалося рашыць у гэтым палёце. Па ацэнцы спецыялістаў, ён абышоўся прыкладна ў 375 млн. долараў, уключаючы затраты на стварэнне карабля і ракеты-носьбіта, а таксама затраты на забеспячэнне палёту.

Трэба адзначыць, што ў першапачатковыя планы НАСА гэтага палёту рэчлінасць унесла карантыны. За тыдзень да старту «Апалона-13» адзін з дублёраў захараў краснауха, а некалькі касманаўты і асноўнага і дубліруючага экіпажа мелі кантакты з ім, усе яны былі правяраны на імунітэт да краснухі. Высветлілася, што член асноўнага экіпажа Мэтынглі імунітэту не мае. Кіраўніцтва НАСА вынесла рашэнне замяніць яго дублёрам Свіджэртэрам. Камандзір карабля Ловел парэчыў супраць гэтага і прапаноўваў адкласці палёт на май 1970 г., каб у ім мог прыняць удзел Мэтынглі, з якім ён і Хейс (трэці член асноўнага экіпажа) спрацаваліся за

*) Праграма «Апалон» прадугледжвае дастаўку на Месяц экспедыцыі ў складзе двух касманаўтаў. Папярэднія работы па праграме пачаліся ў канцы 1950-х гадоў і вяліся параўнальна павольнымі тэмпамі. 25 мая 1961 г. неспасрэдна пасля палёту Юрыя Гагарына, прэзідэнт Кенэдзі аб'явіў высадуку экспедыцыі на Месяц да 1970 г. нацыянальнай задачай. І праграма «Апалон» стала ажыццяўляцца фарсаванымі тэмпамі. На гэты на працягу годаў выдаткоўвалася больш як 50 працэнтаў агульнай сумы штогадовых бюджэтных асігнаванняў НАСА, якія з 1960 па 1966 г. узраслі больш чым у 10 разоў. Да часу ажыццяўлення першай месячнай экспедыцыі (ліпень 1969 г.) агульныя расходы на праграму «Апалон» дэрасіліся 20 млрд. долараў. З 1961 па 1968 г. было зроблена 16 беспілотных запускаў у рамках праграмы «Апалон» для адпрацоўкі розных мадэляў ракет-носьбітаў «Сатурн» і галоўных элементаў касмічнага карабля «Апалон». З кастрычніка 1968 г. запускам карабля «Апалон-7» пачаўся вільготны палёт на ўсё больш складанай праграме, у тым ліку палёты з выходам на калямесячную арбіту («Апалон-8») у снежні 1968 г. і «Апалон-10» у маі 1969 г.). У ліпені 1969 г. на Месяц была дастаўлена першая экспедыцыя на караблі «Апалон-11». У дзістандэе таго ж года адбылася другая экспедыцыя на караблі «Апалон-12».

час працяглых трэніровак. Аднак кіраўніцтва НАСА выступіла супраць пераносу тэрміну запуску, матуючы гэты буйны дадатковыя затраты (прыкладна 800 тыс. долараў), якія аказаліся б неабходнымі пры паўторнай падрыхтоўцы запуску. 19 красавіка, усяго за два дні да старту, былі пачаты сумесныя трэніроўкі новага экіпажа. У першую чаргу адпрацоўваліся аперацыі, якія патрабуюць узгодненых дзеянняў усіх трох касманаўтаў у ўмовах аварыйных сітуацый. Характэрна, што «прайграваліся» самыя розныя аварыі, але не тая, якая ў сапраўднасці адбылася на караблі і якую ніхто не мог прадбачыць.

Каб зразумець характар аварыі і ацаніць яе сур'ёзнасць, нагадаем, з якіх асноўных элементаў складаецца карабель «Апалон» і якія функцыі выконваюць гэтыя элементы.

Карабель складаецца з дзвюх галоўных частак: асноўнага блоку і месячнай кабіны. Асноўны блок у сваю чаргу дзеліцца на адсек экіпажа і рухальны адсек. У першым знаходзяцца

а трэці застаўся ў адсеку экіпажа, паколькі месячная кабіна двухмесная. У аварыйным парадку ўключыліся сістэмы электражыўлення і жыццязабеспячэння месячнай кабіны. Каб да касманаўта ў адсеку экіпажа паступаў кісларод, з месячнай кабіны былі пакінуты адкрытымі люкі тунеля-лазу. З гэтага моманту жыццязабеспячэнне касманаўтаў і палёт забяспечвала месячная кабіна, рэсурсы якой пры нармальным выдаткаванні разлічаны на двух чалавек на працягу двух сутак, а касманаўтам (трое касманаўтам!) трэба было ляцець да Зямлі (ад пасады на Месяц, зразумела, адмовіліся) больш як тры сутак. Ці хопіць рэсурсаў? Разлікі паказалі, што пры беражлівым выдаткаванні хопіць. Для эканоміі выключылі ўсе сістэмы, апрача жыццёва неабходных. Касманаўты ў асноўным сядзелі ў цемры (нарысталіся ручныя ліхтарышкі), выключылі сістэму абагрэвання (тэмпература ўпала ніжэй 10 градусаў С, асабліва ў адсеку экіпажа, які касманаўты празвалі «халадзільнікам»), звалі да мінімуму работу рухальнай

Выхад са становішча заключаўся ў тым, каб прымусяць працаваць паглынальнікі вуглекіслага газу, якія былі ў адсеку экіпажа, не расстрачваючы ў той жа час рэсурсаў электраэнергіі. Методыку распрацавалі на Зямлі ў Імітатары карабля. Ад вентылятара ў месячнай кабіне быў працягнуты шланг (яго аддзялілі ад аднаго са скафандраў) да ўваходу паглынальніка ў адсеку экіпажа. Шланг ад другога скафандра працягнулі ад выхаду да паглынальніка назад у месячную кабіну. Такім чынам, вентылятар месячнай кабіны гнаў па гэтых шлангах паветра, якое, праходзячы праз паглынальнік, ачышчалася. Усё пайшло ў ход для мадэлявання шлангаў: пластмасавы мяшчак, кардон ад вокладкі борт-журнала, ізаляцыйная стужка...

Ледзь касманаўты вырашылі праблему з вуглекіслым газам, як узнікла новая. Гелій у бачку на пасадачнай ступені месячнай кабіны перагрэўся, і ён пачаў вылівацца, ён выштурхнуў ахоўны клапан і пачаў выцякаць у космас. Карабель зноў пачаў закручвацца, але гэта было не самае небяспечнае: трэба было правесці яшчэ адну карэцыйную з дапамогай рухальна-пасадачнай ступені, а гелій служыць для падачы кампанентаў паліва ў камеру згарання гэтага рухальніка. На шчасце, карэцыйны паспел правесці да таго, як выцек увесць гелій.

Дарэчы, перагрэў гелія ў гэтым бачку быў выяўлены яшчэ ў час перадстартавай падрыхтоўкі, але тады ад замены бачка адмовіліся, таму што гэта магло сарваць намераную дату старту, і вырашылі, што ўсё будзе ў парадку. Яшчэ раз пацвердзілася, што нехайна стаўца да тэхнікі нельга.

Па сваім характары аварыя «Апалона-13» была зусім нечаканая. Таму меры па выратаванні касманаўтаў у падобнай сітуацыі раней не адпрацоўваліся. Распрацоўка і правярка рэкамендуемых аперацый праводзілася на Зямлі з выкарыстаннем мадэліруючых прыстасаванняў і ЭВМ найбольш вопытнымі касманаўтамі ЗША. Мадэліруючыя прыстасаванні і вылічальныя машыны выкарыстоўваліся таксама пры выбары аптымальных рэжымаў эканоміі электраэнергіі, вады, кіслароду. Для агульнага кіраўніцтва палётам і прыняцця самых адказных рашэнняў была арганізавана спецыяльная група, у якую ўваходзілі касманаўт Борман (ён незадоўга да палёту карабля «Апалон-13» пакінуў НАСА і перайшоў у прыватную фірму), былы кіраўнік праграмы «Апалон» Філіпс (ён пайшоў у НАСА пасля палёту карабля «Апалон-11»), намеснік дырэктара НАСА Майер, прадстаўнікі раду прамысловых фірм і інш.

Адной з важных праблем было забяспячэнне сувязі з караблём на апошнім участку палёту, яго пошукі і выратаванне, асабліва ў выпадку прываднення далёка ад раёна, дзе яго чакалі сродкі пошукава-выратавальнай службы ЗША. У гэтай вельмі напружанай сітуацыі Саветам Саюза і некаторыя іншыя краіны выказалі гатоўнасць аказаць дапамогу. Старшыня Савета Міністраў СССР А. М. Касыгін накіраваў прэзідэнту Р. Ніксону тэлеграму, у якой выказалася трывога за жыццё касманаўтаў і гатоўнасць аказаць садзеянне ў іх выратаванні. Па распрадэжні Саветаўкага ўрада ў магчымы раён прываднення былі накіраваны чатыры судны. У адказ на просьбу ўрада ЗША ўрады Саветаўкага Саюза і некаторых іншых краін далі ўказанне адпаведным службам спыніць радыёвыпраменьванні ў эфір у дыяпазоне частот, якія выкарыстоўваў «Апалон-13», на ўвесь перыяд набліжэння яго да Зямлі і прываднення. Тэлеграму з пакаданнем ішчаслівага вяртання тром амерыканскім касманаўтам ад імя саветскіх касманаўтаў накіраваў В. Шаталаў. Гэтыя захады былі ацэнены ва ўсім свеце як прыклад міжнароднага супрацоўніцтва і практычнага ажыццяўлення пагаднення аб выратаванні касманаўтаў, якое ўступіла ў сілу ў 1968 г.

Адказныя аперацыі па аддзяленні рухальнага адсека і месячнай кабіны ад адсека экіпажа перад уваходам яго ў атмасферу былі праведзены паспяхова. Касманаўты аглядзелі рухальны адсек, які аддзяліўся: яго пашкоджанні былі вельмі значныя — часткова разбурана сапло маршавага рухальніка, па ўсёй даўжыні корпуса вырваны влікі кавалек сценкі. «Суцэльны хаос», — канстатавалі касманаўты. «Бывай, «Акварыус»! Дзякуй табе», — сказалі яны ў момант аддзялення месячнай кабіны («Акварыус» — пазыўны месячнай кабіны). Перад аддзяленнем месячнай кабіны ўсе тры касманаўты перайшлі ў адсек экіпажа і задралі люкі тунеля-лазу.

Палёт паспяхова завяршыўся, калі адсек экіпажа 17 красавіка прывадніўся ў Ціхім акіяне. Касманаўты былі дастаўлены верталётам на карабель, адтуль праз астравы Самоа на Гаваі, дзе яны на працягу некалькіх сутак знаходзіліся на адпачынку.

У сувязі з няўдалым палётам карабля «Апалон-13» міжволі направаецца думка аб тым, што над праграмай «Апалон» да гэтага часу вісіць адчуванне паспешлівасці, якую цяжка апраўдаць. Скажам, чаму нельга было адкласці на месяц палёт карабля, як аб гэтым прасіў Ловел? Няўжо лепш рызыкнуць 375 млі. долараў, чым затраціць дадаткова 800 тысяч? Прыклад з геліевым бачком, які не пажадалі замяніць, таксама ўказвае на паспешлівасць і паслабленне пачуцця адказнасці кіраўнікоў палёту. Відаць, кіраваліся нейкімі іншымі думкамі, прадэманстраванымі не клопатамі аб бяспецы касманаўтаў і не імкненнем забяспечыць найлепшыя ўмовы для выканання пастаўленай задачы. Паводле слоў былога касманаўта — вучонага Брайана О'Ліры, праграма «Апалон» носіць хутчэй прэстыжны, чым сапраўды навуковы характар. «Дзейнасць НАСА, — заявіў О'Ліры, — вывучаецца зараз кангрэсам і грамадствам, а высадкам на Месяц не хапае ні бляску, ні навуковых вынікаў, каб апраўдаць яе выдаткі, так і звязаную з імі рызыку».

Павелічэнне выдаткаў ЗША на вайну ў В'етнаме прымусяла прэзідэнта Ніксона значна скараціць бюджэт НАСА. Ідуць звальненні. Тыл, хто рыхтуе караблі «Апалон» да палётаў, не ўпэўнены ў тым, што заўтра яны не акажуцца за варотамі касмадрома.

Цэлая плеяда відных вучоных адмовілася ад удзелу ў работах па праграме «Апалон» з-за нязгоды з палітыкай кіраўніцтва НАСА, якое аддае прыорытэт тэхніцы ў шкоду рашэння важных навуковых праблем. Сярод іх галоўны навуковы кіраўнік гэтай праграмы, дырэктар лабараторыі па вывучэнні месячных узораў, галоўны спецыяліст па геалогіі месячнай паверхні ў праграме «Апалон», адказны за ўзоры месячных парод і іншыя вучоныя. Кіраўнік НАСА ўсяляк стараюцца даказаць, што скарачэнне бюджэту, звальненні спецыялістаў ніяк не адбіліся на стараннасці падрыхтоўкі караблёў «Апалон» і на забяспячэнні мер бяспекі для касманаўтаў. Паверыць у гэта цяжка.

У чэрвені 1970 г. спецыяльная камісія, створаная для расследавання прычын аварыі карабля «Апалон-13», прадставіла свой даклад кіраўніцтву НАСА. На думку камісіі, пажар быў выкліканы кароткім замыканнем у бачку з кіслародам. Чаму ж гэта стала магчымым? Камісія выявіла «незвычайнае спалучэнне памылак». Газета «Нью-Йорк таймс» была менш дыпламатычнай і пісала аб «невергоднай нехайнасці».

Яшчэ ў 1965 г. пры змене характарыстык награвальніка ў кіслародных бачках «забылі» адпаведна змяніць характарыстыкі засцерагальнага прыстасавання награвальніка, каб яно магло вытрымліваць больш высокае напружанне. У 1967 г. у адсеку экіпажа ў месячнай кабіне на караблях «Апалон» былі заменены ўсе матэрыялы, здольныя гарэць у кіслароднай атмасферы. Аднак у рухальным адсеку, у прыватнасці ў кіслародных бачках, гэтага не зрабілі. Нарэшце, за два тыдні да старту «Апалона-13» аператары, якіх «забылі» папярэдзіць, падвялі да засцерагальнага прыстасавання награвальніка вельмі высокае напружанне. У выніку гэтага, як цяпер мяркуюць, прыстасаванне адмовіла, награвальнік у час не выключыўся, тэмпература ў бачку паднялася прыкладна да 500°C, ад правадоў у бачку аддзілілася ізаляцыя і стварыліся ўмовы для кароткага замыкання. Калі замыканне адбылося, загарэліся незаменныя гаручыя матэрыялы ў бачку.

Што ж далей? Кіраўнікі НАСА абядаюць, што новы палёт будзе дазволены толькі пасля таго, як выключыць усялякую магчымасць пажару ў кіслароднай атмасферы.

Арыентацыйна палёт тарговай месячнай экспедыцыі на караблі «Апалон-14» прызначаны на 3 снежня 1970 г. Аднак большасць заручбёных аглядальнікаў лічыць гэту дату нерэальнай, паколькі спатрэбіцца глыбокая і старанная праверка ўсяго карабля і, відаць, яго мадыфікацыя, каб сапраўды забяспечыць бяспеку касманаўтаў.

А. В. КИРСАНУ.

(Часопіс «ЗША — біялогія, палітыка, ідэалогія», 1970 г. № 7).

НЯЎДАЛЫ ЭКСПЕРЫМЕНТ

АБ ПАЛЁЦЕ КАРАБЛЯ «АПАЛОН-13»

тры касманаўты на працягу ўсяго палёту, выключаючы той перыяд, калі двое з іх у месячнай кабіне робяць пасаду на Месяц. У другім, апрача маршавага рухальніка, засяроджаны ўсе асноўныя сістэмы, якія жывяць адсек экіпажа электраэнергіяй, кіслародам і інш. У самім адсеку экіпажа запасы энергіі і кісларода разлічаны ўсяго на некалькі гадзін палёту, калі ля самай зямлі непасрэдна перад уваходам у атмасферу адбываецца аддзяленне адсека экіпажа ад рухальнага.

Месячная кабіна таксама дзеліцца на дзве часткі: пасадачную ступень і ўзлётную ступень, якая забяспечвае старт з Месяца і сустрэчу з асноўным блокам, які рухаецца па калямесячнай арбіце. Асноўныя запасы кіслароду, электраэнергіі, вады знаходзяцца на пасадачнай ступені, якая пакідаецца на Месяцы, паколькі ўзлётная ступень павінна быць максімальна аблегчана. Месячная кабіна разлічана на двух касманаўтаў, а запасы ў ёй — на двое сутак.

У «рабочым становішчы», якое карабель прымае пасля перастрарвання адсекаў прыкладна праз 3 гадзіны пасля старту, месячная кабіна прыстыкоўваецца да адсека экіпажа і злучаецца з ім тунелем-лазам, праз які касманаўты пераходзяць з аднаго адсека ў другі.

Цяпер аб тым, як праходзіў драматычны палёт касманаўтаў Ловела, Суджэрта і Хейса на караблі «Апалон-13».

Запуск карабля «Апалон-13» быў ажыццяўлены з дапамогай трохступеньчатай ракеты-носьбіта «Сатурн-5» з касмадрома на мысе Кенэдзі (штат Фларыда). На ўчастку вывадзення ўзніклі неспадзяваны адзін з пяці рухальніку другой ступені ракеты-носьбіта выключыўся раней разліковага часу прыкладна на 2 мінуцы, як мяркуюць, з-за моцнай вібрацыі ступені. З дапамогай астатніх рухальнікоў другой ступені і рухальніка трэцяй ступені, які працаваў крыву больш разліковага часу, карабель у канчатковым выніку ўдалося вывесці на разліковую траекторыю палёту да Месяца.

Да раніцы 14 красавіка (або да вечара 13 красавіка па амерыканскім часе) палёт праходзіў нармальна, калі не лічыць нязначных неспадзявак. Раніцай 14 красавіка Ловел далажыў на Зямлю: «У нас на борце праблема». «Праблема» заключалася ў тым, што практычна перастала паступаць электраэнергія ад дзвюх з трох батарэй у рухальным адсеку, якія жывілі адсек экіпажа. Праз некаторы час зменшылася паступленне кіслароду, які падаецца ў адсек экіпажа з двух бачкоў у рухальным адсеку. Яшчэ некалькіх мінут... і Зямля перадала касманаўтам: «Трэцяя батарэя зможна забяспечваць электраэнергію яшчэ толькі на працягу 15 мінут, пераходзьце ў месячную кабіну». Два касманаўты перайшлі ў месячную кабіну,

якія забяспечвалі арыентацыю карабля.

Аварыя адбылася на шляху да Месяца на адлегласці 330 тыс. км да Зямлі і ўсяго 50 тыс. км ад Месяца, прыкладна за суткі да разліковага моманту пераходу карабля на пачатковую калямесячную арбіту. Як гэта ні парадасальна, пасля аварыі для хутчэйшага вяртання карабля на Зямлю спатрэбілася яшчэ больш аддалення ад яе, працягваючы палёт да Месяца, абляцець Месяц і толькі тады пачаць набліжэння да Зямлі.

А калі б аварыя адбылася пры вяртанні да Зямлі, калі б месячная кабіна была ўжо сніжута і не магла выконваць ролю «выратавальнай шлюпкі»? Касманаўтам пагражала б немінучая пагібель.

Каб забяспечыць вяртанне карабля «Апалон-13» на Зямлю, неабходна было скараціраваць траекторыю. Гэта была самая адказная аперацыя, для ажыццяўлення якой быў выкарыстаны рухальнік пасадачнай ступені месячнай кабіны. Усё прайшло добра, але наперадзе было яшчэ нямала цяжкасцей. Дастаткова сказаць, што траекторыю карабля спатрэбілася падпраўляць яшчэ тры разы, і кожная карэцыйная была падзейя, якая прымушала нямала хвалявацца і саміх касманаўтаў, і наземныя службы.

Якая ж аварыя адбылася на караблі? Пасляпалётны аналіз паказаў, што, відавочна, з-за кароткага замыкання ў адным з двух кіслародных бачкоў рухальнага адсека ўзнік пажар. Польша дасягнула той часткі бачка, дзе ў яго ўваходзіць жгут правадоў, і прапаліла дзірку. Ціск кіслароду ў бачку з-за пажару рэзка падняўся, што прывяло да разбурання другога кіслароднага бачка, а таксама быў выбіты кавалак сценкі корпуса. Вынік вядомы: падача электраэнергіі і кіслароду ў адсек экіпажа спынілася. Рухальны адсек практычна вышаў са строю і стаў баластам, але яго не скідвалі да збліжэння з Зямлёй, каб не ўскладніць стабілізацыю карабля. Газ, што выходзіў з бачкоў, якія ўзарваліся, выклікаў бязладнае вярчэнне карабля, што не дазволіла падтрымліваць пастаянную арыентацыю востранакіраванай антэны на Зямлю, з-за чаго ўскладнялася сувязь з караблём. Сігнал перадачыкаў карабля быў вельмі слабы. НАСА папрасіла аўстралійскі ўрад выкарыстаць для сувязі з караблём велізарны радыётэлеаскоп у Парксэ (дыяметр антэны 64 м), паколькі станцыя сачэння ў Аўстраліі (дыяметр антэны 26 м), якая належала НАСА, сігналы з борта «Апалона-13» не прымала.

Прыкладна праз суткі пасля аварыі, калі карабель, абгануўшы Месяц на адлегласці 250 км, ужо ляцеў да Зямлі, пачала павышацца колькасць вуглекіслага газу месячнай кабіны, якая выкарыстоўвала два патроны з гідравікісам ліція, разлічанага толькі на 48 гадзін, прычым толькі для двух касманаўтаў.

Усё пачалося з малага. Прачыталі мы аднойчы з таварышамі фельетон у мясцовай газеце, а пад ім зварот да чытачоў аб тым, што рэдакцыя аб'яўляе конкурс на лепшы твор сатыры і гумару аб перажытках мінулага. Пераможцам устанавіліся спакоеўныя прэміі.

— А што, брат, узяў бы ты і ты сачыніў якую штундэчку на гэты конкурс. На язык ты востры, чым зорт не жартуе, глядзіш — і прэмію адхопіш.

— Гэта мне проста. — не доўга думаючы, сказаў я. — Вось возьму і распішу сваю цешчу, каб ёй пуста было. Няхай ведаюць, якая ў мяне шкодная старая!

Сказаў — і на другі дзень за справу ўзяўся. А, вядома, гумарыстычнае апавяданне напісаць, ды ішчэ на конкурс — гэта не бліж спячы! Увесь вольны час у мяне гэта пісаніна забірала. Ні табе ў карты перакінуцца, ні казла забіць...

Аднойчы цешча нейкім чынам даведлася пра маю задуму (відаць, жонка перадала) і паспешліва пачала ад сваіх мяшчанскіх перажыткаў і прычытак вызваляцца. Бывала, прыйду дамоў пасля работы, яна проста з парога галосіць:

Андрэй КОРДЗІКАУ

АДГАВАРЫУСЯ

Жыў у вёсцы Іван Лежабок. Прыйшоў да яго аднойчы брыгадзір і кажа:

— Памог бы ты, Іван, сена касіць.

А Лежабок адказвае:

— Не магу, брацюк. Нешта жывот баліць.

У другі раз прыходзіць брыгадзір:

— Запарка, Іван, жыта асыпаецца, падышоў бы, пасабіў.

— Выбачай, браце, але ж не выпадае. Штаны ўчора парваў, дык жонка латае.

І трэці раз зазірнуў да Лежабока брыгадзір:

— Пайшоў бы ты, Іван, сілас ваціць.

А Лежабок і дагаварыць не даў:

— Рады памагчы, але ж... У раён еду, вязу дакументы. Пара пенсію афармляць.

В. РАБКОУ

ХАРАКТАРЫ

☉ Каб зрабіць сваё жыццё казачным, ён толькі і рабіў, што чытаў казкі.

☉ «Я не ведаю, што такое сумленне, бо ў мяне няма тлумачальнага слоўніка. Падкажыце, калі ласка, дзе яго набываць».

☉ І ў мароз ён не пашкадуе вам цёплых слоў — замест таго, каб даць кажука, пагрэеца.

— Зноў, як свіння, набраўся... Ногі выцірай!

— Не пыркай на сцены ў ванне!..

— Задушыш усіх сваім курывам!..

А цяпер, як даведлася, што я апавяданне смешнае на конкурс пра яе пішу, глядзец на мяне па-іншаму пачала. Раніцою ўстанеш — кава на стале, свежыя пражкі ноздры казычуць... З работы прыйдзеш — зноў жа ўсё на стале гатова. І ніякай сваркі і буркатні табе. Адным словам, не жыцьцё, а маліна для мяне дома стала. Аднак свой твор на конкурс я пісаць не кінуў. Цяпер ужо больш для выгляду, чым для конкурсу. Бо даведаецца цешча праўду — канец майму спакойнаму жыццю, зноў пойдуць канфлікты ды сваркі. Вось я і прыстасаваўся — уначы перапішу што-небудзь з газеты, а раніцай у яе на вачах парву і выкіну.

Цяпер мне ўжо не было калі гуляць ні ў даміно, ні ў прэферанс, ні з сябрамі ў піўную зайсці. Павячэраю і з заклапочаным выглядам саджуся за сваю пісаніну. Так прайшоў амаль месяц.

А ў мінулую пятніцу прыйшоў я з работы раней, як звычайна, дома — нікога. Жонка ў магазін пайшла, а цешча з дачушкай на дварэ гуляе. Памяўся я, пераапрагнуўся, прысеў да стала газету пачытаць. Гляджу, а на стале ліст паперы з цешчынымі каракулямі. Цікавінась мяне ўзяла, не ўцярпеў я і пачаў чытаць.

«Дарагія таварышы з рэдакцыі, — піша старая, — ваш конкурс на лепшае гумарыстычнае апавяданне вельмі дапамог майму зноў. Цяпер яго не пазнаць: дамоў з работы прыходзіць у час і цвярозы, замест піва каву п'е, не лаецца, прэферанс і даміно закінуў, з жонкай у кіно і театр ходзіць, а па начах усё нешта піша. Відаць, споведзь сваю рыхтуе і хоча вам паслаць. Але вы, калі пісаніну яго атрымаеце, майце на ўвазе — цяпер мой зяць зусім другі чалавек; як быццам зноў на свет нарадзіўся. З павагай — Матрона Заварухіна».

— КОРЖЫКАУ! — шэф глядзец на мяне расчулена і ад гэтага мне ўпершыню стала цёпла на душы. «Нарэніце, — падумаў я, — і мяне заўважылі. Зараз дадуць заданне, і пойдзе былы студэнт Міхась Коржыкаў канструаваць і вынаходнічаць».

— Сядай, Коржыкаў. Ты, значыць, адзіны малады спецыяліст у нашым аддзеле? — пачаў шэф здалёк. — Так, так, так. У курсе справы яшчэ не ўвайшоў? Больш глядзіш, як іншыя працуюць?

— Уваходжу пакрысе, — пагадзіўся я.

— Так, так, так, — шэф пабарабаніў пальцамі па сталю. — Вось у чым справа, Коржыкаў. Мне тут званілі, што заўтра нашы кветкаводы нейкі юбілей адзначаюць. Трэба, каб там быў чалавек ад аддзела. Я і падумаў, што найбольш падыходзіць табе туды пайсці. Не адрываць жа ад справы людзей! Дык ты, брацюк, заўтра адразу туды і тэпай! Вось па гэтым адрасе — возьмі, каб не забыўся. Пасядзі там, у далоні папляскаеш, букет гэтых самых нар...

— Нарцысаў? — выказаў я здагадку.

— Ага, нарцысаў! Адразу відно, што ця-

лавек ты адукаваны, — шэф згодна кінуў галавой, а потым падміргнуў: — Ды не сумуй, брацюк; там адна моладзь будзе!

— Павел Міронавіч, — раптам зайшоў у пакой старшы інжынер

Мянёжкін — наслызаўтра ад аддзела патрэбен чалавек капаць катлаван. Дык папярэдыце, каб хлопец не надумаўся пайсці ў касцюме пры бабачны.

— А я ледзь не забыўся, — усклікнуў шэф. — Тут на Садовай добрую спячобку можна тання купіць. Бяры, Коржыкаў, цёмную. Менш пэчканца будзе. Ды ты не хвалюйся. У сераду адпачнеш, а ў чацвер тавары-

АХВЯРА МОДЫ

Даўно хацелася лісе паласавацца вожыкавым мясам, ды ўсё ніяк не ўдавалася: калоліся вожыкі.

Даведлася аднойчы рыжкая, што ў лесе пасялілася вожыка-модніца, і рашыла пайсці на хітрасць. Пусціла ліса чутку, што нібыта пад Парыжам вожыкі пачалі фарбаваць свае іголки ў белы колер. Праз тыдзень які ўвесь лес убачыў, як са сваёй норкі выкацілася белая, нібы

камячок снегу, вожыка-модніца. На ўсе заўвагі яна толькі чмыкала: «А ведаеце, пад Парыжам...»

Мінуў час, і ліса пусціла новую чутку: нібыта парыжскія вожыкі пачалі галіцца, і ў разліках не памылілася: вожыка-модніца абрэзала ўсе свае іголки...

Больш вожыкі ў лесе не бачылі.

Міхась РУДКОУСКИ

ЗА НАРАДЖЭННЕ ГЕНІЯ

— Ура Шэкспіру!.. З рання да змяркання Шампанскае ліцца—не кефір!

Балююць драматургі ў рэстаране Учора іх касірка цётка Маня Сваёго нашчадка наракла: Шэкспір,

— На якое ліха я пацёрся з дому! У лес забрыў! Караул! Га-а-а!

Парасон пісьменніка. Малюнк А. ЗАВЯЛАВА.

Павел ШЫБУТ

ШРАЦІНКИ

- ☐ Келіх санарыўся, што яго ўзнямоў.
- ☐ Горла і ногі маюць цесную сувязь: ногі замочыш — горла баліць, горла замочыш — ногі не ідуць.
- ☐ Каб яго заўважылі, ён выйшаў на плошчу.
- ☐ Браў кабар зблізку, а трапіў далёка.
- ☐ Змяю не прымуш стаяць на калені.
- ☐ Певень быў курам на смех.
- ☐ У казла з бараном былі агульныя погляды на капусту.
- ☐ Шафёр заправіўся ў чайной.
- ☐ У літаратуры няма чорнаробочых: усе майстры.
- ☐ Калі агтара не зразумеў сучаснікі, ён пачаў пісаць для нашчадкаў.
- ☐ Ён ніколі не спрачаўся: баўся сустрэчы з ісцінай.
- ☐ І трыцень можа выступіць ад імя пчола.

Лешак БЯРНАЦКІ

МІЖ ІНШЫМ

- Фартуна ўсімхаеца кожнамю. У большасці выпадкаў—са спачуваннем.
- Што зрабіць, каб воўк быў сыты і авечка цэлая! Найлепей—прывесці дзве авечкі.
- Колькі рэчаў заклікана да жыцця—для забіцця часу.
- Быць нулём! Нічога страшнага, абы толькі дастаткова вялікім.

Пераклаў з польскай А. МАЖЭПКА.

«Літаратура і мастацтва»
Выходзіць па пятніцах
Друкарня выданняў ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 10.
Тэлефоны: прыемнай рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25 адказнага сакрагара — 33-44-04 аддзела літаратуры — 33-22-04 аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62 аддзела вышляенчага мастацтва архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62 аддзела публіцыстыкі — 33-24-62 аддзела культуры — 33-21-53 выдавецтва — 32-72-19 бухгалтэрыі — 32-15-87

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАНОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.